

દેવદેવ ભગ્ન દેશરી પત્રના અધિગતી ઉપર મુજબ આ
 હાથિયારમાં નામદાર જજ દીનશાહુ બનવવાઈ , ૭
 દાવર સન્મુખ ચાલેલ

બાળ ગંગાધર
 તીલક કેસ

જ
 ૨૩/૪

સંપૂર્ણ હાકત તેમજ તેમનો ફેટાસાયે, ઉપરાત મુજબમાં થયે ,
 ફરિયાદ અને પગપીપ લાગણી, પડેલી હકતાસો તેમજ એકેન્ડે-
 જનરલને કરેલી આપીલ, તેમનો ચુકાદો, અને તેના ઉપર પ્રીવીંગ
 હેન્ડીલમાં લખે જવામાં આવનાર આપીલ, તીલકની તુરંમની મુલાકાતને
 પ્રસંગ, તેમની વિરતાં, અને હેદના વર્તમાન પત્રોની આ પનાવ ઉપર
 તુકતેચીની વગેરે વગેરે વગેરેના

સંબંધ કરી-પ્રગટ કર્યા
 જૈન શુભેચ્છક પત્રની ઓફીસ

ભાવનગર

કીમત ચાર આના

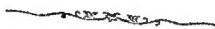
ધી 'વિદ્યા વિનય' આપખાતું-ભાવનગર

ਸ਼੍ਰੋਤਰ੍ਥ ਚਾਰੀਅਯਾ।

ਫਿਰਨੂੰ ਮਾਧਿਨ ਜੋਗਰ੍ਥ ਗੁਣਮਈ, ਆਨੇ ਵਰੇਕ ਰਸਨਾ ਭੋਯਯੀਯੋਨੇ ਜਮ ਭਰਨੀ ਰਸ ਭੋਜੀ
 ੨। ੧੫੫। ਫਲਯਭੋਯੀ ਭਗੋਰੇਖੁ ਚਾਰੀਭੋਯਾ, ਜੋਬੀਕ ਸੁਰਵੀਰ ਦੀਬਾਲ, ਫਟਕ ਛਾਦੀਯੀ।
 ਅਖੰਤ ਭੋਯੀਯੀ, ਜਯਾ, ਫਲਯਭੋਯੀ, ਨੰਦਕੁੰਯਾਰ ਧਰੇ ਭੋਯਿ ਅਖੰਤ ਪੁਰੀ ਧਾਤਯ
 ਨਾਮ ਫੋਲ ਧੰ ਧਾਰੀ ਧਾਯਾ ਨਾਯੋ ਧਾਯੀਕ ਭੇਰੇਭੇ ਤੇ ਕੇ ਧਾਯੀਕ ਗਾਨਾਧਰਾਧ ਧੋ ਧਾਰੀਯਯਾਨਾ
 ਯਾਯਾਯਾਯਾ। ਧਾਯਾਯਾਯਾ ਧੋ ਧਯਾਧ ਧਯਾਯਾ ਧਰੇਭੇ, ਯਾਨੇ ਨੇਨਾ ਧਾਯਾਯੀਯੇ ੨੨। ਧਯੁ ਧਾਯੀ ਭਯੀ
 ਧੋਯੀਯਯੇ ਧਯਾਯੀ ਰਸਾਧਯ, ਧਾਯੀਯਯਾਯਾ ਧਯੁਧੁਧੁ ਧਯੋਧ ਧਯੁ ਧਯੋਧੇ, ਯਾ ਧਾਯੀਕ ਧਯੋਧਾਧੀਯਾਯਾ
 ਧੁ ਧਯਾਯਯ ਧਯੋਧਾ ਧਯੁਧ ੨੨। ਧੋਧਰਯੇ ਧਯਾਯ ਧਯਾ ਧ ਧਯਾਯਾ ਧਯੁਧੰ ਰਸ ਧੀਧ ਧਾਯੀਯਯਾਯਾ
 ਧਾਯੀਯੇ ਨਾਧ ਫਲਯ ਭੋਯਯਯਾ

ਧੁਧਯੋਧਾਧਯਾਧਯਾਧ ਧੀਯਾਯਾਧ ਧਾਯੁ
 ਧਯਾਯਯੇ 'ਧਯੋਧ ਧਯੋਧ ਧਾਯੀਯਾਯਾ'
 ਧਾਯਯਯਾਧ

મૂખ પિઠિકા

“ સ્વદેશ અને સ્વદેશ સેવા ” એજ છાંયીની સંપત્તિ
 એવો પ્રાન જે પ્રગળા કેવાયો છે, તે સ્વદેશી અમન ૭
 વાગીઓએ ક્યાં છે, અને જેની નસેનસમા નિષ્પક્ષપાન જાનથી ૨
 જાન્યુઓમા એદલાવ જોવાના શુભ વિચારો સર્વદા વામો ફરી ૩
 તે દેશ કે પાન નાનો હો અથવા તો મોટો હો, મગીની ૪
 સ્વદેશીના હો, કે સશસ્ત્ર હો વાનો નિઃશસ્ત્ર હો પરંતુ ને વંધ્ય ૫
 દરેકની હરીફાયામા આંતે ફેરેદ પામે છે આ મદાન ૬
 પ્રદેશો અનુસર્યા છે ત સહજમાં અપૂર્વ પ્રમાણથી આગળ ૭
 અમેરિકા જેવો આંવારે પડેલો પ્રદેશ આજે આગે સહયો છે ૮
 જેવા જરા નોટલા ગાનું નામ આપ્યારે દરેક જાગે ગાપ ૯
 જેવું યુરોપને ખુણે પડેલું અધિપત્ય આજે દરેક ભૂમિમા પોતાનો પ
 ધરે છે, આ મદાન અને અદ્ભુત યુદ્ધના મારકાર જાહેર ૧૦
 પાન ઉપર પડ્યો હો તેમ સાગ સંપત્તિ આ મનનું અમર ૧૧
 અને નીચિ વામન કલ્પાથી મેવ છે અને તેની અમર વિચર ૧૨
 નમાર પ્રમાણમા દેનાલી જાય રે.

આ અથવા પગિર્તન પી જે વૃત્ત આવી ની છે તેને આંજે નામ
 દાર મરુ ૧૩ નામે નેમ ૧૪ વગીરદ કમળા અનેના પતિનીધિઓ સ્થિત
 પ્રજામથુ નમ્મે મનવી મિત્રતા થતી જોનાય છે અપિદારી વર્ગ ૧૫
 આ ગમે તે ૧૬ પૂજ્ય સ્ત્રીન પ્રત્યે પકુ ૧૭ અને નિગદારની ૧૮

જે તા શીજે છે, જ્યારે તેને અંગે વધતા જતા નવવહારે જાપતાથી
પ્રજા અસંતોષની ભાગીદારી મુકાબેલી જણાય છે આ સાંજે
વચ્ચે પતા ખાતે પ્રગટ થતા "કેસરી" પત્રના માલેક અને

મીંઠ બાળગંભાધર તીલકનો સંદ્રોહી મળાણુ વાખ

તની આંખે મુકદ્દમો હિંદની હિંદ પગલુ પુરેપગમાં એ દરેક

ખેંચી રેલો છે. કેમકે આ મુકદ્દમામાં યોગ્ય કામગીરી અને

લીડર રજુ કરેલ જાયુ જાપણુ હિંદની વર્તમાન

અવિશ્વની રૂપરેખા બતાવવાને પ્રમાણુ શાસનની

કહે જાયુ છે તે જાણુને હિંદુઓ રામાણુ કે મદા

એક પર્વરે અને મુસલમાનો કુરાનની શિક્ષાના લાવે આદે

આ દેસ આ મધમા સનિસ્તર પ્રગટ કરવામાં આવે છે જે

પગલુ પગલુ તેમાં કેસના છેવટ પછીના બનાવો હિંદની અસાં

તિ અને અચીલની હિલચાલના અવરપદ પ્રકાશમાં મુકયા છે.

આવો હિંમતી મધ દરેક કુટુંબમાં અને દરેક પરમા નિત્ય

પરીકે કપોતમાં આવે તે અમારા આ સાદમનો હુતુ છે અને

એકે કળીમુત વધારુ તેમ જ મહાદેવ વિરાજીયુ.

તા. ૩૨-૭-૧૯૦૮ રાત્રીથી ૯૪ વર્ષ
સ્વદેશ મેવા માટે દેશનીકાલ ચાલ્યા
માનવંત બાળગંગાધર તીલક

પૂના સ્વાતે પ્રગટ થતા “કેસરી”
માલેક અને અધિપતી.

લીલક કસે

પૂના ખાતે પ્રમોટ થતાં મહાત્મા મરાઠી “કેસરી” માસિક અને અધિપતી દેશ ભાગ્ય મી. બાલગંગાધર ટિપર પોતાના પત્નના તા. ૧૨મી મે અને તા. ૨૪મી મેનાં આગેવાનો કસે લાગાણેને રાજદ્રોહી કથાવાળાં દેશજ્ઞવારી પ્રયત્નની કલમ ૧૨૮મં અને કલમ ૧૫૩મં અંદર પકડવાલું વારંટ કાઢવામાં આવેલ હતું તેને આધારે તેઓ જ્યારે મુંબઈ આવ્યા ત્યારે “કેસરી” પત્રની ડોરી ઇમા પણ સારા પ્રમાણમાં વહેંચાય અને વંચાય છે. તેમ તેઓ તા. ૨૪ની જુનના સન ૧૯૦૮ના રોજ સાંજના ૫ કલાકે મુંબઈ સીતારામ ખીલકીંગમાં આવેલા સરકારી કાળ પગના અધિપતી મી. મહાદેવ સંઘરીવ પગલે તેઓના સામે પણ રાજ દ્રોહી લખાણના ગુન્હા માટે કામ ચાલુ અને તે હીવસે, જમીન ટિપર છુટા હતા, તથા તેમની સાથે બાંધકામ કરતા હતા, તેવામાં તે વારંટના આધારે હિંપી પોલીસના બે રી. સ્લોન અને ઇન્સપેક્ટર મી. પેટીગરસચે તેમને કબજે લીધા હતા તેમને તેઓએ વારંટ બતાવતાં મી. લીલકે બધાનું કે “કેસરી” કસે તમારી રાહ જોતો હતો” અને હવે તમારો

૧૮ - ૧

જેણે તેમને (વાર ૮) ને શરૂ કર્યું જતા તેમને તે સારી
જાની પોલીસ ઠાંડની ઓકીમાં ગળવામાં આવ્યા હતા
જા રૂપથી જુને તેમને વડા માહિતી આપી એટલે હજુ
જા હુકમો અવાવવાને ૧૨૩૦ તરફની સોવીનીટર મી.
મી. જાડાગીર તાવર તથા અને મી. તીલક તરફની ધોરુ
જા પટ્ટીમાં, તેમજ વકીલો મી. દિશીનુ તથા મી. જાડમ
હાજર થયા હતા.

રજુ શરૂ થયેલ હુકમો.

મી. તીલક પકડાયાના ખગર જાનમાં 'ધી-જીની' જડપે
જવાથી ટોડે અનેક પ્રકારની વાંતા અવાવવા લાગ્યું હતું.
તમી જીને નીવસે ઠાંડમાં મુકનો રજુ થતો વખતે ઠાંડે
પાંચે લોકોની ઓટી મેદની એકત્ર વવ પામી હતી પરંતુ
જોડીએ જા હોળમ ઠીક તમી નાખ્યો હતો.

સરકાર તરફથી પોલીસ વડા મી. રહેને હુકમની રીત
જાગમાં મી. તીલકની જોળખાણ અપતા જણાવ્યું કે તેના
પાંચની પુરૂષ તડવો મુગમ્મા આવે છે અને પાંચે છે છેના
માસથી હું પણ તે ખરીદ કરું છું, તા ૧૦મી મેના અંકમાં
આપણા દેશનું હુકમ
એ હેડીંગની નીચે ચોક લેખ હતો (જે આ પાનાં છે)
જે રવશાયથી ગરીબ અને શાતતા પ્રીત હોઈ હતા
હુકમી રૂશીઆની રજીલીએ, પહોંચવા લાગ્યો છે તે દેશ.

કોઈને પણ અસ્વસ્થતા અને દુઃખ થયા વગર રહેશે નહીં. તેમાં સુઝકરપોરમાં જે નીરપરાધી ગોરી સ્ત્રીઓ જોઈ જોણાની લોગ થઈ પડી તેથી તો વળી ઘણાને બંડખોર પકડના લોકો માટે તીવ્રસ્કાર છુટશે એ નીરવીવાદ વાત છે. આવા પ્રકારની બાબતો યુરોપી રૂશીઆમાં જાનેલી છે અને હજી પણ જાને છે જે ઇતીહાસ પ્રસિદ્ધ વાત છે. પણ 'હીંદુસ્તાનનું' રાજક્રિય પ્રકરણ આ હદે પહોંચશે તેમ વકી ન હોતી.

અમારા ગોરા અધિકારીઓનો (bureaucracy) હક અને દુરાગ્રહ સ્વદેશોત્કર્ષ માટે સહન કરનારા તરફોને ખૂબ ના ઉમેદ કરીને બંડ ખોરના માર્ગમાં આગલા જલદી પ્રવરતાવશે એવું અમને લાગતું નહોતું, પણ ધર્મચરના ધરનો નિયમ કાંઈ જુદો જ છે, સુઝકરપોરમાં જે જોઈ જોણો જિરાડવામાં આવ્યો તે કાંઈ પણ વ્યક્તી માટેના અંગર એકાદ બદમાશ માથા ફરેલનાં કૃત્યથી થવા પામ્યું હોય એવું સદરહુ. બાબતમાં પકડાએલા લોકોની જુગાની ઉપરથી દેખાઈ શકતું નથી. મી. કેનેડીના ધરની જે નીરપરાધી સ્ત્રીઓનો લોગ અપાયો તે માટે ખુદ જે બંદેશનાર દેશમુખ 'બ્રીરામને પણ માહું લાગ્યું છે, તો પછી 'બીજાઓ માટે શું લખવું? જે તરફ અહરથે એકે ગુપ્ત મંડળી સ્થાપીને આ કામ ઉપાડ્યું, તેનાથી આવા અધોર કૃત્ય વડે ઇંગ્લેન્ડ સંસ્કાર નું રાજ્ય આ દેશમાંથી નાબુદ કરી શકાયે નહિ તેમ એ સારી રીતે બાજુતો હોય તેવું તેની પોતાની જુગાની ઉપરથી સીધા ચામડે, આ એકાદ ગુપ્ત મંડળી નીકળી તેટલાથી જુલમી અધિક

ધિવિર ભગવે જાવે ત્રિષકે લિપ
રૂપ બના સો તો બચ્ચા હોગા ।

શ્રી મુવહ
જા

વર્ગનો નાશ થશે એવું પકડાચીલા માણસોમાંથી કેટલો પણ
 કહી નથી. કેટલાક એવો ઇંડીયન વર્તમાન પત્રકારોએ સ્તો
 પાંદડો અથવા દશ પાંચ જોમળ જોળા કર્યાથી ઇંગ્લેન્ડના જાણ
 કે શું ? એવા ઉચ્છંખલ પણાથી પ્રશ્ન કરીને આ તરફની
 મશ્કરી કરી છે, પણ સદરહુ પત્રકારોને અમારો નમ્ર નિવૃત્તિ છે
 કે આ કાંઈ મશ્કરીનો પ્રસંગ નથી. જે જાણી તરફ મહત્ત્વ
 જે આવી બચકર જાણતો કરનારાઓ છે તે કાંઈ ચાર અથવા બદ
 માસ વર્ગ માંહેલા નથી, જે તેવું કોતતો પોલીસ આગળ તેઓ
 એ હમણાના જેવો ખુલ્લો ખુલ્લો જવાબ પણ દીધો ન હોત. જા
 આવાના તરફોવું ગુમ કાવતરું ફરીયાના જાંડોર દોંકા પ્રમાણે
 અધીકારીઓના ગુમ ખુન કરવા માટે કઠાગ હોય નો પણ તે
 સ્વાર્થ માટે નહિ પણ અનિયંત્રિત અને બહાદય ગારા અધિકા
 રી વર્ગની એકઠાથી સત્તાથી લિપ્ત થયેલા મતાપથી થયેલ છે,
 એ તેઓએ આપેલી જુળાની લિપ્તથી સ્પષ્ટ જણાય આવે છે.
 ફરીયામાં (નીલ્ડી લીસ્ટ) લોધના વારવાર જે દુકલો અને જાંડ
 થાય છે તે આવાજ કારણ માટેજ થાય છે તે સર્વની જાણમાં
 છે, અને આવી દ્રષ્ટીથી જોઈએ એટલે સ્પર્દેશી અધિકારી વર્ગ
 ના જુલમથી ફરીયામાં જે સ્વીનિ થઈ છે તેવીજ પરદેશી
 અધિકારીઓના જુલમથી હિંદુસ્તાનમાં થવાની હવે શરૂઆત
 થઈ છે એમ કદા વગર ચાલતું નથી. ઇંગ્લેન્ડ મરકાવું સામર્થ્ય
 માન સુરક્ષાર પ્રમાણે જુદું જુદું ગણે આપવાની છે, જે

વ્રાતની દોષને પણ ખબર નથી એમ નથી પણ મનુષ્ય માત્ર
 ની નહુન શીજતાની પણ કંઈ હૃદ હોયછે અનીયત્રીત
 સત્તા અક્ષાવવા વળા રાજ કર્તાએ હુમેશા લક્ષમા રાખવું ને
 ડંચે કે બગવાગ થયો ત્યારથી બંગાળી લોકોના મન અતિ
 મુખ્ય થયેલા હોવાથી લાગવા ઠાયદા સર રીતથી રદ ગ્રાવવા
 માટેના તેમના સર્વે ચત્નો નિષ્ફળ થયા અને પડીત મેરઢી
 અથવા હવે લોડ મોરલીએ પણ તે લાગલાએ ને માટે દુર્લભ
 કર્યું ને જગજાહેર છે આવી સ્થિતિમા બગાડના થોડા
 લોકોના માથા ફરી જવાથી તેઓએ અત્યાચારમા પ્રવર્તન
 થવું એવું અધિકાર મઢથી મગ વચેવા મોરા અધિકારીઓ
 શીરાગ આ જગતમા બીજાં દોષને પણ લાગનાગ્નથી ધરમાં
 પુરેલા ગિવાહને પણ પુરનાગ્ના સામે દોડી જઈને મારનાનો
 પ્રયત્ન કર્યો પડે છે, એવો અનુભવ છે તો પંડી બંગાળી
 લોક ગમે તેવા નીર્ભય આની લેવાયાં આલેલા
 હોય તો પણ તે માણ્યો છે, અને બીજા
 મનુષ્ય પ્રમાણે તેના મનોવિકાર પ્રમંગાનુ નાર તીવ્ર અને
 સૌમ્ય બી મઢે છે, એવું અધિકારી વર્ગે મનમા ગળાનાની જરૂર
 નહોતી શુ ? હિંદુસ્તાન દેશ આજ ઘણા વર્ષ થયા પગ્દેશી રાજ
 ના અમલ નીચે હોવાથી હીંદુ લોકોના શરીરનું તેજ અને અવેગ
 કમી થઈ ગયો છે ખરો, પણ ગમે તેમ થાય તે પુના સંતાપ
 નહ થયો મળવિત નથી વચો વૃદ્ધ અને વજનદાર આગેવાનોના
 અનુસવંશી અથવા વિચારથી આ સંતાપ દેટવીક હૃદ સુધી ફાયમ

અતા આવડશે, પણ દેશના જાધા લોકોથી પોતાનો અ.

સંતાપ અથવા ચીડ એવી રીતે હૃદમાં હુમેશાં રાખી ગકારો ન
કીંબહુના આવી રીતે આ સંતાપ જે દેશમાં સદૈવ વિવક્ષીત
મા રહી શકે છે, તે દેશના લોકોના નમીજે પ્રહ્લદેવે કાયામાની શુ-
ભીમગીરી લખેલી છે એવું કહેવાને કોઈ જાતની હરકત નથી.
અમારા રાજકર્તાને આનું તત્વ ખગર નથી એમ નથી. ઇંગ્રેજ
રાજ્ય આ દેશમાં પારકું અને પરધર્મી છે, એ ધ્યાનમાં રાખી
નેજ ઇંગ્રેજ રાજ્યપદ્ધતીનું ધોરણ ઇંગ્રેજ મુત્સદીઓએ કરાવેલ
છે એક દેશે બીજા દેશ ઉપર રાજ્ય કરવામાં સ્વાર્થ એજ રાજ્ય
કર્તાનો પ્રધાન હેતુ હોય છે, પણ તે હૃદમાં રાખેલો હોય છે. કેટ-
લાક ઇંગ્રેજ શ્રેયકારોએ ઉદાત્ત સ્વામિ (Enlightened self-in-
terest) એવું નામ લીધું છે. હિંદુસ્તાન દેશમાંનું ઇંગ્રેજ રાજ્ય
એજ તત્ત્વ ઉપર ચાલેલું છે, પણ તેમાં જે મોટી ભુલ થાય છે તે
એ છે કે પ્રજાની અથવા પ્રજાના આગેવાનોની સલાહ કે મત ઇંગ્રે-
જ અધીકારી વર્ગ અમારા રાજ્ય કારભારમાં બીલકુલ લેતો નથી.
પ્રજાનું હિત શેમા છે એ કરાવવ નો સર્વ ઇન્તરો ગોરા અધિ-
કારીઓએ પોતાના હાથમાં રાખેલો છે. અને તેઓને
એવો શુભાન છે કે અમે અમારા હુકમથી અથવા અતિ સ્વા-
ર્થશુદ્ધિથી જે જે કાઈ કરીએ અથવા જે જે ધોરણ રાખીએ તેજ
પ્રમાણે હિંદુસ્તાનના લોકોએ તકરાર વગર અંગીકાર કરીને અમ-
ને હુવા દેવી જોઈએ. પરંતુ પાશ્વિમાલ્ય શિક્ષણના પ્રસારથી આ
તિરહેવી હવે અગત્ય છે રાજ્યકર્તાનો સ્વાર્થ ગમે તેટલો

હોય છે તો પણ હિંદુસ્તાન દેશને તેથી કરીને નુકસાન છે, અને
આ નુકસાન અટકાવવામાં ગોરા અધિકારી વર્ગના હાથમાંની
સત્તા હળવે હળવે અમારા હાથમાં આવવી જોઈએ, તે સિવાય
ચોલે તેમ નથી એવી સમજણ આજકાલ ઘણા હિંદીવાનોની ધમ
જવા પામી છે, આવા પ્રકારની સમજણથી પરિણામે રાજકર્તા
અધિકારી વર્ગને નુકસાન હોવાથી સદરહુ સમજ ઉભરા કરનારા
લેખ, વ્યાખ્યાનો કે અદ્ય સાધનો તદ્દન ઉખેડી નાંખવાને અહીં-
નોગોરા અધિકારી વર્ગ ઉત્સુક થયેલો છે. રાજદારભારતું સર્વ
ગાહુ કેવળ તેઓના મત ઉપર હાંકતું રાખ્યું હોત અને સભા
પ્રતીજ્ઞ કાયદા પ્રમાણે આજ સુધીમાં અનેક જુલમી કાયદાઓ
થયા હોત તો હિંદુસ્તાન પણ રૂશીઆ જાની ગયું હોત. પરંતુ
ઇતિહાસનો અનુભવ, વિલાયતનું પ્રજાપક્ષિય લોભમત અને જાપા
ન જેવા પડેશવાલ રાષ્ટ્રના અભ્યુદયથી એશીયાખંડમાં થયેલી બ
ગૃતિએ અમારા ગોરા અધિકારી વર્ગના જુલમી ધોરણની આડે
આવીને સદરહુ અધિકારી વર્ગના બાદશાહી અમલમાં કેટલી અ
ડચણ નાંખેલી છે, તથાપી ઉત્તરોત્તર સ્વરાજનો હક્ક મળવાની
લોકોની ઇચ્છા અધીકાધીક પ્રગળ થવાથી લોકની ઇચ્છા પ્રમાણે
જો તેમને હળવે હળવે હક્ક મળતા જશે નહિ તો પ્રાંતમાંના કે
ટલાક લોકો સંતાપથી દુષ્પીત થઈને સારાસારનો વિચાર ન કરતાં
ધોર કૃત્ય તરફ થયા વિના રહેનાર નથી. ખુદ નાં ગોળદેએ વરીષ
કાયદા કાઉનસીલ આગળ આપેલાં એક લાખમાં આવાજ પ્રકારે
એક ઇશારત વાંઘસરોયની સમક્ષ અમારી સરકારને કીધેલી

હતી, અને લાલા લજપતરાયને વગર ચોકસીએ કાળે પાણીએ
 મોકલી સભા બંધીનો જાહેરનામા જ્યારે બહાર પાડ્યાં ત્યારેજ
 અમારા પ્રમાણે બીજા દેશી વર્તમાન પત્રકારોએ સરકારને
 એમ સ્પષ્ટ જાહેર કર્યું હતું, કે મરકાર જો આ પ્રમાણે જુલમી
 ફરીયાદ રાજપદ્ધતી અંગીકાર કરશે તો હિંદુસ્તાનની પ્રજાને
 પણ રશીયાન પ્રજાનું કેટલેક અંશે અનુકરણ કરવાની ફરજ
 પડશે ! “ જેવા બી રોપીએ તેવો પાક ઉતરે છે ” તે કહેવત સુ
 પ્રસિદ્ધ છે, અમને ગમશે તેવા જુલમો અમો કરીશું, અમને ગમશે
 તેને ચોકસી વગર કાળા પાણીએ મોકલશું, અમને ગમશે તે પ્ર
 માણેના બાગલા કરશું, અમને ગમશે તે મમા બંધ કરશું
 અને અમને ગમશે તેઓ ઉપર રાજ દ્રોહના કેસો કરીને તેઓને
 તુરંજમાં મોકલીશું, તમે માત્ર આ બધી વાતો મુઠાં રહી સહન
 કરજો પણ તમારા પાપો અને આપેશોને હવે બહાર જવા
 દેશો નહીં, એવું રાજકરતાએ પોતાની પ્રજાને કહેવા નીકળ્યું,
 એટલે સામાન્ય મનુષ્ય-સ્વભાવની ચોતાને જોળળ નથી એવું
 લોકોને પ્રદર્શિત કરવું એવું થાય છે. મુઝફરપુર બાજત ઉપર
 જખનાં એંગલો ઇન્ડિયન પત્રકારોએ આવી મોટી જુલ કરેલી છે.
 અત્રેજ અધીકારી વર્ગના આજ્ઞાયક વર્ણન ઉપર આદવા શીરજો
 રૂપણા ઉપર કડક ટીકા કરનારા હિંદી આગેવાનોના લેખોથી
 તાલખ.વૃધીજ હાલની ભયકર સ્થિતિ થવા પામી છે, આવા
 તેઓએ મદરદુ આગેવાનો ઉપર મૂક્યાં છે, અને પધુ

એવી લાલામણુ કરી છે કે આગેવાનોના લાપચો અને લેજો ઉપર
અથવા હીલચાલ ઉપર ઓપણી ચરકારે વધુ સખત બનવું જોઈએ.
અમારા મત પ્રમાણે આ સૂચના કેવળ ઘેટાપણાની છે. અતીશય
વરમાદ 'પડગથી નદીનાં આવેલા પુરને લીંચે નદીના બધા ધરમાદ
પડવા માટેનો દોષ પુરને માથે ન ચઢાવતાં જે પ્રમાણે વરસાદને
આપવો જોઈએ તે પ્રમાણે યોદ્ધકાર અને અનીયત્રીત અધિકારી
વર્ગના લુચમી કૃત્યોથી જે અસંતોષ અને સતાપ ઉત્પન્ન થાય
છે, તેથી મનમા કોઈકે કોઈકે કાયદાની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન થાય
તો તેનો દોષ અનીયત્રીત અધિકારી વર્ગની રાજપદ્ધતી ઉપર મૂકવા
જોઈએ. કોઈ પણ ગતુષ્ય પોને પોતાની ડિયતી જોઈ શકતો નથી
તે ખરૂં છે. પૃથ્વી મેલે ફરનાગ કરોડો લોકોને પોતે નથી ફરતાં
અને જગત ફરે છે એવું લાગે છે પણ જાણકારોએ આવા લગમ
માં ન પડતા કોઈ પણ વાતોનું ખરૂં કારણ શોધી કાઢવા તક
પોતાનું લક્ષ પહોચાડવું જોઈએ. નક્કામા સાપસાગ કરીને દો !
ઉપર તોડન કરનાં યેમવામા કોઈ પણ ફાયદો નથી.

હિંદુસ્તાનમાંના અનીયત્રીત ગોગ અનીયત્રીત વર્ગની
મત્તા દહાડે દહાડે લોકોને અમલ થતી આવી છે આમત્તા અ
ધીકારી વર્ગ પામે ન રહેતાં પ્રતેના પ્રતિનીધિઓના હાથમા આવે
તેવા પ્રાન્ત હિંદુસ્તાનના અર્થ વિચારી પુરુષો કરી રહ્યા છે
કેટલાકોને એમ લાગે છે કે આવા મદાધ અધિકારી વર્ગની
બીનગતી ડી ને અથવા તેઓની ઉપર દેખરેખ રાખનારી જે
બીવાચન ચરકાર છે તેને ચરજ કરીને ગેજની શકાય. બીન કટ

લાકોને આ વાત અચાનક લાગતી હોવાથી નાક પકડ્યા
 મોઢું ઉઘડતું નથી એ કહેવત મુજબ હાલના રાજકરતાના ગાડાં
 ને કોઈ પણ ઠેકાણે ધાંચ આણ્યા વગર પોતાનો ઇંદ્ર હેતુ પાર
 પડનાર નથી એવું તેઓના મનને લાગ્યું છે. જે જોઈતું હોય તે
 સ્પષ્ટ રીતે માગી લેવું અને અડચણો નાખવાનો માર્ગ હાથ ધરીને
 તે પ્રાપ્ત કરી લેવું એવું આ પેશનું કહેવું છે પણ દેશમાંના ત્રીસ
 કરોડમાંથી એકપણ પુરુષે આ રાજ્ય પદ્ધતીથી ઉત્તર થતા સં-
 તાપના અથવા આવેશના ઉભરાથી ઉપગના જે માર્ગોની પેલી
 બાજુએ જવું નહીં એવું કહેવું જોટલે હિંદુસ્તાનમાંના ત્રીસ કરોડ
 લોકોનો સંતાપ અને આવેશ સદૈવ અમુક કીર્તીની અંદર રહે
 એ જોઈએ એવું કહેવા જેવું થાય છે. ઉનાળામાં મુર્યનારાયણ મ
 ધ્યાન દાળે આવે ત્યારે મારવાડનો રૂક્ષ પ્રદેશ દારૂહીંગ અથવા
 સીમસા તરફના પ્રદેશ જેટલો જ ઠંડો રહેતો જોઈએ એવી જો કોઈ
 પણ ઈચ્છા કરે હીંચા પ્રમત્ત કરે તે જેવી રીતે વ્યર્થ થાય, તેવી જ
 રીતે લોકોને અપ્રીય થઈ પડે એવી રાજ્ય પદ્ધતિ પ્રજાના મનમાં
 ઉત્તર થતો જો સંતાપ અને આવેશ અમુક એક હકની જ અંદર
 હમેશાં નાંદે સર્વ સ્થળે રહેતો જોઈએ એવી ઇચ્છા કરવી કે પ્ર
 મત્ત કરવો એ વ્યર્થ છે. મુજકરપુરના જોળ જોળાના પ્રકરણ ઉપ
 અને તેમાં મપડાયેલાં તરૂં દાડુસોની જુગાની ઉપરથી
 મારા રાજકરતાએ કાંઈપણ જોષ લેવો હોય તે તે જોઈ છે.
 અને કરી કરીને આજ વાત તેઓના કાને નાખવાની નમ્રપણે
 ગી લઈએ છીએ. અમને ખગર છે કે મુઝદરપુરમાં થતા

મેલા પ્રકારનું અનર્થ અમારી સરકારથી ઉચ્ચ સ્વરૂપ ધારણ કરીતે-
 સખતાઈથી તાબડ તોળ બાંધ કરી શકાયો, પણ શાંતતા રાખવાને
 આવા ઉપયોગની હાલમાં જો જરૂર હોય તોપણ તેથી ગુસ્સાનું
 મૂળ કોઈપણ રીતે નીર્મૂળ થવાનું નથી. અને શરીરનો રોગ
 જ્યાં સુધી નીર્મૂળ થયો નથી ત્યાં સુધી એક-ઢેકાણાનું ગુમહુ-
 કાર્પી નાંખીએ તો પણ જીવે ઠેકાણે તે ફરીથી ઉદ્ભવનાર નથી
 એવી ગેરંદી કોઈથી પણ આપી શકાવાની નથી. હિંદુસ્તાન સરખા
 ગરીબ અને કેવળ રાજનિષ્ઠ અને ઘોર કર્મથી પરંગરુણ રહેલા
 દેશમાં આવા દિવસો આવે એ પ્રલય અને રાજ્ય એ ગેહના મોટા
 દુસ્તેવ છે. દેશમાં શાંતતા રાખવાની જેઓ ઉપર જવાબદારી છે
 તેઓએ આવા પ્રકારના અનર્થ થાય કે તાબડતોળ બાંધ કરવા
 જોઈએ, તે માટે કોઈનો પણ મતભેદ નથી, પણ આવા લાયકર
 અનર્થની પુનરાવૃત્તિ ન થવા માટેનાં ઇત્તાજ કરવા જોઈએ, તે
 માત્ર દુરદર્શિપણથી અને વિચારથી કરવા જોઈએ. હિંદુસ્તાનની
 રાજ્યપદ્ધતિ પ્રજાને અપ્રીય થઈ પડેલી છે, એટલુંજ નહીં પણ
 સદરહુ રાજ્યપદ્ધતિમાં સુમારણા થાય તે માટે લોકોએ અનેક વ
 ખતે કરેલાં પંક્તિઓ બનાવેલ થવાથી કેટલાક શુચીક્ષિત લોક પણ
 સંતાપના ઉલ્લાસમાં હેડબાન વીસરી જઈને ઇમ્પ્રકર કૃત્યો કરવાને
 પ્રવૃત્ત થવા લાગ્યા છે એ હવે ખુદનું ચર્ચું છે. રાષ્ટ્રના સમાધાન
 અથવા વીચારી પુરોષોને આવા પ્રકારનું આતનાઇ પણ ઠીક લા-
 ગશે નહીં, ક્રીંજાહુના આવા પ્રકારના આતતાઈપણથી
 પ્રતીકાર ન થતાં કેટલોક વખત સુધી બુલમ થવાનો

છે, પણ રૂઝીઆના ઇતિહાસ તરફ નજર કરીએ છીએ તો એમ
 બહુાય છે કે આવા પ્રકારનો ચાલ્યાવાર અથવા આતતાઇપણું
 ...કે ઉપર અધિકાધિક જીવન કરવાથી કાંઈ જાંઘ થતાં નથી,
 રાજકીય હક્ક સંપાદન કરવા માટે લાગે. વળત સુધી ખટપટ
 કરવી જોઈએ છીએ, અને તે ખટપટ પણ શાંતપણે, ધીમેપણે,
 અને રીતીમરની સનંદશીર રીતિથી રૂઝી જોઈએ છીએ, તે જાંઘ
 છે! પણ આવી ખટપટ ચલતી હોય તે પરમિયાન સમાજમાંથી
 કાંઈ પણ માણસ ઉપર જળ થશે નહિ એવી જોખમદારી ન લેવા
 થી રાજકીય હક્ક માટે ખટપટ કરનારા મર્વ લોક રાજદ્રોહી છે
 એવું કહેવું સુખા કેમ થઈ શકશે એ અમને મમનનું નથી, શોક
 ની અંતઃકરણ અનિયમ મંતાસ થાય ત્યારે મનુષ્યની આંખોમાંથી
 એકાદ આંસુ પણ પડવું ન જોઈએ એવો પ્રતીજ્ઞ નાંખવો જે
 હમાણે નુશ્વત છે, તે પ્રમાણે રૂઝીદારનાં ઉપર જાળજગરીથી અને
 પ્રિયલેસ પગથી રાજ્ય કરનારી અનીયત્રીત રાજ્યપદ્ધતી લોકોને
 મેટલીન મહાથાય કે જોઈ કરીને કોઈ પણ માણસ મંતાથી અ
 થાવારમાં મદત ન થાય એવી આગા રાખવી વ્યર્થ છે. દેટલીક
 દારી વડતી મીઠાઈ દેયમાં તો મુશીક્ષિન અને અશીક્ષિત વર્ગ
 જીવ સુધી કાયદેસર અથવા મનંદશીર મર્યાદાનું ઉત્ત ધન કરવાને
 દન થવો નથી. કોંગ્રેસના એવી ઈચ્છા પણ તેજોનાં મનમાં
 હજારી નથી એમ કહેવું તો પણ ચાલશે આવી રીતનીમાં મુઝફ
 સુસ્તા બચકર મકરણની જગાજગરી આ વર્ગ ઉપર નાંખવી,
 નેઓના દુઃખ કારણ રામ દેવા જેવું છે. વીમમી સદીની

શાણી સરકારને આ વાત સમજાતી નથી એવું નથી. પણ અની
 યંત્રીત સત્તાનો મદ અને સ્વભાવી માટે કાવલો કરવાની હોંશ
 એટલી વીલક્ષણ હોય છે કે તેથી શાણા લોક પણ પ્રસંગે આવળા
 બની જાય છે. હાલનો હી હુરનાનો પ્રસંગ એવોજ છે. મોટા
 મોટા ગોરા અધિકારીઓનાં ખૂન કર્યાં અંગ્રેજ રાજ્યની ઇમારત
 ધસી પડનાર નથી. એક ગયો તો તેની જગોએ પીળે આવશે,
 બીજો ગયો તો તેની જગોએ ત્રીજો આવશે, એટલું ન સમજાય
 એવું સુર્ય કોઇપણ ન હી પણ રાજકીય હક્ક મેળવવા માટે કે
 રેલી શતતાની અર્થ હીનવાતો નીરૂપ થાય છે, એવું નજરે
 આવવા પાત્રી અને જગ વોના સર્વ માર્ગો નાખુદ થયા પત્રી હરણ
 જે પ્રમાણે પરાધી ઉપર પોતાના પ્રાણની તદ્દન પરવાર ન રા
 ખતા તેના ઉપર તુટી પડે છે તેજ પ્રમાણે તરૂણોમાના કેટલાક
 લોકોના મન આતતાઇપણા તરફ લાગ્યા છે, આવાત મુજદરપુરના
 પ્રકરણ ઉપરથી સરકારે લક્ષ્મી લેવી જોઇએ. આ અત્યાચારમાં
 કોઇપણ સમજી રમતી દે દે નથી પણ આ નિરૂપાયની
 ધાંચ (એટલે તે પણ મતાપ અને નીરાશાથીજ
 ઉત્પન્ન થાય છે) નાખવા અથવા તદ્દન દાળવી પ્રત્નનેજ નહીં
 પણ રાજને પણ અસાધ્ય છે. ખરી રાજ્યનિતિ મટે કહીએ તો
 આવા પ્રકર ઉપર આ વાત ન આવવા દેની એજ છે. અમે
 તેજ નીતિ સરકારને મોકળા મનથી અને સ્પષ્ટપણાથી આ પ્રસંગે
 સૂચવીએ છીએ મુજદરપુરમાં બનેલો ખતાવ લયંકર હોવાથી
 તેનો અમે નિષેધ કરીએ છીએ એવું સરકારને નમ્રપણે જણાવે

વધા પ્રજા તરફથી પોતાનું સર્વ કર્તવ્ય કરી ચુક્યાનું અમને
 લાગતું નથી. આવા લેયકર પ્રકારો બનવા ન પામે
 અથવા આટલી હદ સુધી જવાનો પ્રયત્નના દોષને પણ
 પ્રસંગ ન આવે એવી સર્વની અંતઃકરણપૂર્વક ઇચ્છા છે, પણ રા-
 જ્યકર્તા અધિકાર વર્ગની ઇચ્છા પ્રજાની ઇચ્છા બાબુપર મુકી
 તેની કસોટી કરવાની છે, તેનો પણ આવે વખતે વીચાર થવો જરૂર
 રમે છે, તે શીવાય રાજકર્તા અને પ્રજા વચ્ચેના વ્યવહારો સરલ
 રીતે ચાલી શકવાના નથી. મુમુક્ષુપુરમાં બનેલો બનાવ ખેદજનક
 છે. યોગ્ય નથી એમ અમે ઉપર કહી ગયાજ છીએ, પણ તે જે
 કારણોથી થવા પામ્યો તેના કારણો જેવાને તેવાજ હવે પછી કાય-
 મ રાખવામાં આવશે તો પછી આવા લેયકર પ્રસંગો તદ્દન બંધ
 થવા અમારા મત પ્રમાણે શક્ય નથી. અને તેથીજ આવા અની-
 ટ પ્રકાર તદ્દન બંધ કરવા માટે જે તજવીજો કરવી જોઈએ તે
 અમે સરકારને આજે વખતે સૂચવીએ છીએ રૂશીયા, જરમની,
 ફ્રાન્સ, બીજેરે દેશોમાં “ નીહીલીસ્ટો ” નો જે પક્ષ ઉપસ્થિત
 થયો છે તેવોજ હવે અહીંયા કોલો બવાનો વખત અમારાં દુરદૈવે
 આવી લાગ્યો છે, જેથી આ વખત ટાળવા માટેની અને વીવૃક્ષ
 વધવાનું દેવા માટેની વાત સર્વસ્વ સરકારનાજ હાથમાં છે,
 જુનમથી અથવા શક્તિથી દેશને થનાં આ ગુમડાંઓ કદી પણ
 કાયમને માટે સારાં થનાર નથી. રાજ્ય પદ્ધતિમાં સુધારણા કરવી
 એ આ રોગ ઉપર આવવાની દવા છે અને સદરહુ દવાનો અધિકારી
 વર્ગ ઉપયોગ આવે વખતે નહીં કરશે તો તે અમારું ભવિષ્ય

મોટું દુરદૈવ સમજવું જોઈએ અમારું આ લખવું સરકારી વર્ગ
ને કદાચીત અપ્રીય લાગશે પણ તેને માટે અમારો ઇલાજ
નથી. કારણ એકજણ કહી ગયેલો છે તે પ્રમાણે મીઠું અને હિત
કારક એવું લાપણ દુર્લભ છે. અમોએ જે કાંઈ ઉપર કહેલું છે તે
અમારા મત પ્રમાણે ખરું અને બ્યાજખી હોવાથી પરીણામે રા
જકરતા અને પ્રજા એ બેઉને હિતકારક છે, આટલાથી જો અમા
રા લખવાનો કાંઈપણ ઉપયોગ ન આવે તો દેશના મોટા દુરદૈવ
સમજવાં. ખીલું શું ? અને એક વખત દુરદૈવ થયું એટલે
પછી શું શું થવા પામશે તે પણ કોણ કહી શકશે ? અનરથો
અથવા સંકટો કોઈને પણ પ્રિય હોતા નથી, પણ તે ટાળવાનું
કામ કોઈ કોઈ વખત ઇશ્વર અમારે હાથ સોંપતો નથી, હાલનો
પ્રકાર આવોજ થનો આવ્યો છે અને સરકારી અધીકારી વર્ગને
આની કદર રહેશે નહિ તો તેને અમે પણ શું કરીશું ?

ઇસારો કરવો એ અમારું કામ છે અને પરમેશ્વરને
અને સત્યને સ્મરીને અમે તે કર્તવ્ય જાનૂંવીએ છીએ. દેશની
સ્થિતિ કદમગ્ય ન થાય તે અમને પણ ઇષ્ટ છે પણ તે સાથે
હાલની દુઃખાની સ્થિતિ જલદી સુધરવી જોઈએ. એવો આગ્રહ પ
..નો જે અમારો હુક્ક છે તે પણ અમારે જાળવવો જોઈએ.
ના કારણ જાલરી જવામા કાંઈ અર્થ નથી. ગોરા અધિકારી
.. કીવા એ ગ્લો ઇન્ડિયન પત્રકારો મુજકરપુરજાણતમાં મોટી
તાથી અમારા પ્રયત્નોની તીવ્રતા જોઈ કરવાના કામમાં
.. કરી લેશે એ અમારી જાણમાં છે. કેમકે તેમાં

સ્વાર્થ પણ રહેલો છે. પણ મુઝફ્ફરપુરના, કેસોનો નિર્ણય કરતાં
 વસ્તુ સ્થિતિનું એંગ્લો ઇન્ડિયન લોકો તરફથી જે આ વીપર્યાય
 થાય છે તેનો પણ ભેરથી નિર્ણય કરવો એ અમારું કર્તવ્ય છે. રા
 જ્ય કરતા અધિકારીઓનું ખુબ ન ધન્ય હોવામાં પ્રજાએ સહાયકરી
 ભેદ્ય છે. જે પ્રમાણે પ્રજાનો ધર્મ છે, તેજ પ્રમાણે રાજ્યપદવિતિ
 બેદરકારન રાખતાં ચાલુ વખતને ઝાળખી જઈને તેમાં લોક રાતનો
 પણ મમાવેશ કરવો એ રાજ કર્તાનું જ કર્તવ્ય છે, આ કર્તવ્ય વી
 સરી જઈને હુલ્સ કરીને રાજ્ય કર્તા પુરૂષોએ પ્રજાનો ધર્મ
 માત્ર તેઓ પાસેથી અગ્નીધારા પ્રમાણે પળાવવો શક્ય નથી,
 એટલુંજ નહિ પણ યેમાના કોઈને પણ કાયદા કારક નથી એવું
 રાજ્ય ધર્મ આજ કહી રહ્યું છે. ધર્મનો ન્યા નાશ થાય છે ત્યાં
 કોઈને કોઈ વખતે પણ મુઝફ્ફરપુરના જેવા અનર્થો થાય, તેમાં
 નવાઈ જેવું નથી, માટે આ પ્રકારે ન થને તેવી જો રાજકર્તાની
 ઇચ્છા હોય તો પોતાની હાલની રાજ્યપદવિતિનોજ તેઓએ પહે
 લાથી અટકાવ કરવો એવી અમારી તંત્રોને મુચના છે અને તેટ
 લાજ હેતુથી આજનો લેખ લખ્યો છે.”

મુકદ્દમો મુલતવી

ઉપરના લખાણને દોષિન જણાવવા પછી સરકારી દ્વારસકે
 ટર મી. બોવને પોતે મુકદ્દમો ચલાવવા બેઠકો તે તૈયાર ન હોવાથી
 મુલતવી રાખવાને નામદાર કોર્ટને અરજ કરી હતી. જેના સામે
 મી. દાવરે વાંધો લેવા પછી જજને રીતમર જુલાની ફરીયાદ બંધ
 રજુ કરવી ભેદ્યો તેમ જણાવી મુકદ્દમો તા. ૨૬ મી ઉપર મુલત

વી રાખ્યો હતો. એટલા ઉપરથી મી. દાવરે મી. તીલકને જામીન ઉપર ઊંડવાની અરજ કરી હતી અને તે માટે છેવટ

એક સાખ રૂપીઆના જામીન

આપવાની પણ તેમણે તૈયારી જતાની હતી. પરંતુ મી. બેગને આરોપ ગંભીર છે તેમ જલ્લાવચાથી માછરો જે જામીન ઉપર છે. ઊંડવાની અરજ ના મંજુર કરી હતી. આટલા ઉપરથી મી. મલારી વહિશિન વડીલે મી. તીલકને પેનાના ડેનના મંજાપમાં મારેલી આપવા મારાના હિમાયનીઓની મુલાકાત લેવી જોઈએ અને તે માટે તેમને તુરંગમાં લઈ જવાથી અગવડ આવે ગમજ ઠોડીની નોટીમાં રાખવા અરજ કરી હતી. પરંતુ તેમ ધવાથી અંદોશજન બહુ સારી રીતે જાગ્રવ્યો જોઈએ તેની અગવડ પોલીસ મુખ્યાલે ને ને જતાવવાથી માછરો જે તુરંગમાં મારાના હિમાયનીઓને મારી જવાને રજા આપી હતી જેથી મેશર્મ અને, એપરીટા, ગોરથા, રિશિન, બાપટ અને મી. ગાંધી વગેરે મી. તીલકની મુલાકાત લીધી હતી. લા રે ફરી મુલાકાત માટે શનીવારે રજા પામ્યાં મી. તીલકને ટોટ્ટમાં બોલાવી આપવાને માછરો જે જલ્લાવચા પગીતેમ ને તુરંગમાં લઈ જવામાં આજ્ઞા હતા. કે જે વખતે મી. તીલક નો દર્દાન કચને મારે ઉપર હાલતે લે કે ખસ રહ્યા હતા. અને વહેમાતરન તથા “નિલક મહારાજની જન” ના પુરા જવાબ પોલીસ કરતા હતા.

પર તથા ઓશિસનો પૂનામાં હતી.

મુજબની પુષી પોલીસના કન્ટેનરે મી. મુખીયન તેમ સંજનની મી. તીલક ના પૂના ખતેની એરિપમા મળી લેવું પણ

તેમની પહેલી દુનમાં પૂને કપડી મળે હતો અને તાના પોલીસ અગ
વિત્તદારે મીંડે ગાસ અને મીંડે ખાવડે સાચે લઈ મીંડે તીનકની ઓરી
લાસને જાહેર કરી રીત ગાઈ હતા, અને તેને હથિયાર નામ પેલીસની
અદામરૂપ નામે મૂકી તેજા ત્યાંથી મીંડે તીનકના રહેવાના મકાને ગયા
પ્રવેશના અને ત્યાં તેમના કુટુંબને જાહેર કાઢી મકાન જાહેર કરનામા
જાહેર કર્યું હતું. અને તે પછી જાહેર કોઠાએ તપાસ ચલાવી કેટલાક કામગીરી
તેમને દાખ કરવામાં આવ્યા હતા.

આ જાનથી પૂનામાં મોટી ઉસ્કેલુ દેવાઈ રહી અને ટોળા ખંધ
રીતો તેમની ઓફિસ નેમજાં ધરવામાં એકલા મળી “ તીલક મહારજની
જમ ” “ શીશી મહારાજની જમ ” તેના પોલીસે કરવા લાગ્યા.
કોઈ મોમના દુકાનો જામ થયા બાગી અને થેડા વખતમાં હડતા પડી
મળી હતી. ખીશી તરફથી પોલીસ પાલટણ થેડે રનાર હસ્કરની
મ કુકડીઓ એતરફ ફરી વળી અને પોલીસ તથા પ્રજાના સહજ તોફાન
થેડાથે દિવન પમાર થયો હતો. જ્યાં જોવા પછી મીંડે સામીવાન
થેડાને ખીન પોલીસ અગવદરો મેટાના એમી સિસાઈ ની મમાધી
અવાજા મિદના કે જ્યાં મીંડે તીનકના કેટલાક ધરો છે ત્યાં જાઈ જાની
કેથી કેટલાક નક કામગીરી મેગરી મુગઈ ઉપડી મળા હતા.

શનીવાડની શીક્ષીટ.

હરવારે નામદાર માજીસ્ટ્રેટ કમુચાન આપના પ્રમાણે શનીવારે
મપોરના જેલમાંથી મીંડે તીનકને મેલનાની પોલીસ કેટની ઓફિસમાં
લાવ્યા હતા અને તે વખતે કરના હિમાયતી તરીકે મીંડે કરંડોકર
મીંડે ગાડમીન, મીંડે દીસીન, મીંડે ખરે, મીંડે ખાવડ, મીંડે ગાધી
એર એમુલામત તેના પછી નેમને પાંડે જેમના ધમ જતામા આવના
હતા.

બીજું તોહોમત,

શની ૧૧૨ તા. ૨૭ મીએ સાજે ડીટેક્ટીવ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ મી. સ્લોન તથા સરકારી સોલીસીટર મી. બેવન એ બંનેએ મેદાનની પે નીમ કોર્ટમાં વડા માજીસ્ટ્રેટ મી. એસ્ટન પાસેથી કેમી પત્રના તા. ૯ મી જુનના અંકમાં આવેલો એક ખીન્ને ફકરો મળ્યા દ્રોહી છે. તેમ જણાવી ફેજલ્હારી કાયદાની કલમ ૧૨૮ એ આને ૨૧૩ મુજબના આરોપ મટે વાગેટ મેળવ્યું હતું. જે લખાણ નીચે મુજબ હતું.

“આ અહાલકોથી સરકારે વળી પછી જનતાની રાજનીતી દુઃ સીધી છે. જનતાનો શેનાન હીંદી સરકારના હોશમાં હવે પાવ કે હમ વરસે બરાબ છે. હાલનો પ્રમુખ પણ તેમજ પાર્લમેન્ટ છે જાહેર મગા સામે અટકાવ નાખનારો કાયદો લોર્ડ મેરની હીંદી પ્રધાન થયા ને પછી પમાર કરવામાં આવ્યો હતો તથા હમણા હીંદી વર્તમાન પત્રોને લગતો કાયદો પસાર થયો છે હીંદીય ટેમ્પલ રાજનિતન ઉપર છે તથા મી. મેરલી જેવો એક શીવસુદ તથા હીંદીય પક્ષના નીવડેલો સિમાયનિ કારોબારની લગભગ ચરાને છે તથા જે જનતાની રાજનીતિના વિમાય તીઓ બેગેવધ બેસામાં આવે તે ઉપરથી અમારા વાનનાગઓ જાન માર ખ્યાલ કરી શકશે કે અમારા સલાવનાગઓ પોતાની રાજનીતિ પોતેજ ટેરી કલ્યાણી નાખે છે. જનતાનો અર્થ બારિયનો વધ એ દેશવત્રાનોજ નહી પણ આગળ થયેની ખીવવણી પણ તેડી નાખવનો કાય છે. જે સખોએ હીંદી પ્રમો જન્મ આવ્યો છે, જેણે પ્ર ની ખીવવણી કીધી છે તથા પ્ર નના ઉદય મારેને પ્રમુખી અતન - ના આવ્યો છે તેની બવિષ્યની ખીવણી અટકાવનારો તરત તેના પા પિંચ્મ તેડી પાડી એ કારણોને પછાત દેશવત્રાના કામને નાજા હતું.”

યનારી અથવા જનતાની રાજનીતિની ઉપમાં આપી શકાશે. બાષ્પ
 તથા છાપાની ખીલરણી પ્રગટે હુદ્દિનો જન્મ આપે છે તથા તેને પુખ્ત કરે
 છે. આવા માગણી દિંદમાં એક પ્રગ્ત ઉભી થતી હતી એવું જોઈ
 અમલદાર વર્ગ ધણા દિવસ થયાં એ જાનેનો નાગ કંવેડી ખુલેશ
 રાખે. હવે અને પેનાની આ ગમચુત ખાડેશ અમલદાર મુકવાની
 તક તેણે અંગાજમા ગેજો ફેરવાના જાણતા જાણતી હાથ ધરી છે.
 હવે રાજ્ય એ ઉભો થાય છે. આ જનતાના કાપાંચી અમલદાર
 વર્ગ જે ઇરાદો રાખે છે તે પાંચ પક્ષે કે કમ ૨ અમલદાર વર્ગની
 પેદાશ ખાડેશ એ છે કે હાંદમાં ગેજો ફેરવાના જનાવ જનતા અંધ
 ખાડવા તથા એ જોગા જનાવના ઉપર દોહના વગજની વચચે નહી
 રહે તેવું કરવું સત્તાવાળાઓ એડી ખાડેશ ધગવે તે કુરની છે
 અને વચસા જોગ પચ છે, અન્ન જોગ એક જચને ઉત્તર તરફ
 જવાનું હોવા છતાં તે દક્ષિણ તરફ જાય છે. તે જ, તથા પૂર્વ તરફ
 જવાનું હોય છે તો પશ્ચિમ તરફ જાય છે. તે જ સત્તાવાળાઓ એ પો
 તાનો ઇરાદો પાર પાડવા માટે જા મર્મથી તત્ત્વ ઉત્તરોજ રચે. હીલો
 છે, તે આપણે ગમજશકતી ખાડીજ આગળ ઉપર દોરવાઈ જવા જો
 વું મટીજ છીએ તે છે. મમજ ખોટું રજો આવી રીને દોરવાય છે
 તે વારિજના નાથનો આગળને કાગરો કડ છે સરકારે જનતાની
 રાજનીતી અખતર કીધી છે ને કપરથી અમને બારે ખેડ સાથે વી
 ચાર આપે છે કે દેવત તેમજ અજાણાઓને દુષ્ટતા વધારે ખેડારક
 ફિયાલો પાડી સરકારની મગજ ગમ્મિ કેવી અખાઈ બારેકી
 બની મધ છે ને જુઓ. સત્તાવાળાઓ એ ખેડી ખગર દેવાતી છે કે
 જાણીઓ તરફથી ફેરવાના આવતાં ગેજો મકાનનાં જનાવરજનો
 જ કડાદ. હે મકાનનાં જનાવરજનો નમ કરવા મટે મુગાપનાં વ-

પરાતા તમા બંગાળના ગોળા વચ્ચે આમમાન જમીનનો ફરક છે.
 બંગાળમાં ગોળા ફેંકવાનું મૂળ, દેશ માટેની અતી બદનિશાનીનું છે,
 જ્યારે પૂરોપમાં ગોળા ફેંકવાનું મૂળ આપરવાર્થી લક્ષાધીપતીઓ સા-
 મેના ધીકારનું છે. બંગાળીઓ કાંઈ “ઝેનારકીરતો” નથી પણ તેઓ
 ઝેનારકીરતોનાં હુથિયારોનો ઉપયોગ કરે છે એટલું જ છે. જે ઝેના-
 રકીરતો કાનસના રાજકલ્પને તે રાજકલ્પ હોય તેજ સખમે પેરીસમાં
 મારી નાખ્યો હતો તે એક કીસમનો સપ્ત છે, જ્યારે પોર્ટુગાલના
 રાજા ઉપર એવા હોય સખમે ગોળા ફેંક્યો કે તેણે રાજસભામાં ધ દીધી
 હતી તે જુદીજ કીસમનો માણસ છે જે ઝેનારકીરત અમેરીકામાં
 એક લક્ષાધીપતીનું તે ફક્ત લક્ષાધીપતી હોવા માટે જ ખુબ કરે છે તે
 એક કીસમનો માણસ છે જ્યારે જીવ ઉપર આવેલા રશિયન દેશ-
 પ્રતિકારી સપ્ત, જે એટલા માટે નીરાશ થઈ ગોળા ફેંકે છે કે રશિયન
 હેનસાદના અમલદારો રશિયન રાજસભાને હકે બખ્ષતા નથી. ને
 જુદીજ કીસમનો માણસ છે. કોઈએ પણ આ વાત જુલો જવી જોઈ-
 ની નથી કે બંગાળમાં ગોળા ફેંકવાના બનાવ પહેલા વર્ગમાં નહી પણ
 તમા વર્ગમાં બનતા જેવામાં આવે છે. પોર્ટુગાલમાં ફેંકવામાં આવેલા
 ગોળાએ પોર્ટુગાલમાં રાજકારણારની કટીમાં કેરેક્ટર આપ્યો હતો તમા
 પછી રાજગાદી ઉપર આવેલા હોકરાના પ્રધાન મંડળને જાગતાની
 માગી રાજનીતિ છેડી દેવી પડી હતી. રશિયાના મર્વથી બળવત
 હેનસાદને પણ ગોળા આગળ નથી જવાની ફરજ પડી હતી
 મસમા બાજુ નાખવાની કારોજ કરવાનું છેડી દઈ આખરે તે
 કંચાની ફરજ પડી હતી. ગોળા ફેંકવાનું પોર્ટુગાલમાં બંધ
 અથવા તો રશિયામાં ગોળા ફેંકવાના બનાવો વધવા નહી
 માન કોઈ પણ સપ્ત જાગતાની રાજનીતિને આપને જે

તરફથી મી. બીનીંગબારીસ્ટર, સોલીસીટર, મી. બોવન, અને
ડીટેક્ટીવ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ મી. રથોન હાજર થયા હતા, ત્યારે
મી. તીલક તરફથી મી. જહાંગીર દીનશા દાવર, મી. ગાઝીલ
અને મી. ઇન્દ્રજીત બારીસ્ટર, તેમજ મી. કરંડીકર અને મી.
ખાપડે વકીલો હતા.

શરૂઆતમાં વર્તમાન પત્રના રિપોર્ટરોએ કોર્ટમાં થતું
કામ અને બનવા બનાવો ઉપર રિપોર્ટ લેવા ઉપરાંત બી
જકુલ નોંધ કે ટીકા ન કરવી તેમ સુચના કરવા પછી મી. બીની
ંગની આગણી પ્રમાણે બંને ગુંહાની ભુદી તપાસ કરવાનું કરા
વ્યું હતું. ત્યારબાદ મી. તીલકે કેસરી પત્રના પ્રીન્ટર અને પબ્લીશર
તરીકે છેલ્લું નોંધાવેલું ડેક્લેરેશન રજુ કર્યું હતું. જ્યારે સરકારના
ઓરીએન્ટલ પ્રેસ લેટરના વડા કલાર્ક મી. બારકરરાવ વિપ્રનુરામ
જેશીએ કેસરી પત્રના તા ૧૬માં મેના અંકમાં એવા અને
પાંચમા પાના ઉપર પ્રગટ થયેલા લેખોનો તરબુતો અંગ્રેજીમાં
મેં કરેલો છે તેમ કબુલ કર્યું હતું. જે પછી બંને પક્ષના બા-
રીસ્ટરોની સમતિથી. માઇન્ટેડે સુકેદમો રોશનમાં
નોંધ્યા હતા.

જે પછી કેસરી પત્રના મુંબઈ ખાતેના એજન્ટ નારાયણ જગન્નાથ
હાંતે એ જણાવ્યું કે હું દાંદવાડીમાં રહું છું અને કસ્ટમ્સમાં
રીપોર્ટર જનરલની ઓફીસમાં કલાર્ક છું તે ઉપરાંત દેશરી અને
મરાઠા પત્રનો એજન્ટ છું. કેસરી પત્રની મારા હસ્તક ૧૨૫૦
નકલ ખપે છે. અને તે માટે મને મહીને રૂ. ૩૦) ત્રીસ મળે

પેપરનું લવાજમ વર્ષ દહાડે રૂ. પોણા બે અને છુટક કોપી
પૈસા ત્રણની એક મુંબઈમાં વહેંચાય છે.

સ્વરેખાદ પોલીશ ઇન્સ્પેક્ટર મી. સાલીવાને
પોતાની તપાસમાં પૂનામાં તેમણે મી. તીલકના ઘરની જડતી
લેતાં હાથ આપેલ મુદ્દાઓ સેસનમાં રજુ કરવા જણાવ્યું હતું.
ત્યારે એ પોસ્ટ કાર્ડ સુત્રમાં દાખલ કરવા કોર્ટમાં રજુ કર્યો હતો.

તે પછી ખીજા-ચુંદા માટેનો મુકદ્દમા રજુ થતાં તેની પશ્ચ
રીતસર નોંધ લેવાયા પછી તે મુકદ્દમા પશ્ચ ચેશનમાં નોંધ્યો હતો.
ત્યારે કેસરી પત્રના એજ ટે તા. ૯ મી જુનના અંકની ત્રણ હમર
કોપી તેના માર્ફત મુંબઈમાં વહેંચાયેલી જાહેર કરી હતી.

જમીન ઉપર છોડવાને ફરી આગણી

મુકદ્દમા ચેશનમાં નોંધવાથી જમીન ઉપર છોડવાને આ
ગણી કરવાને પોલીસ કોર્ટના નામદાર વડા જડજે આપેલી પર
વાનગીને અનુસરી તા. ૧ લી ના રોજ મી. દીનશાહદાવજ
જજના પ્રમુખપણા નીચે મળેલી ત્રીજી ફેજદારી સેસનમાં
બેસતાં મી. તીલક તરફથી—

મેહારસ નાવવા, મીંડ બીમજી અને મી નગીનદાસ સોનીસીદદોની દરમોસ
થી મીંડ મદમદઅલી ગ્રીવા બારીરદરે હાજર થઈ મીંડ તીલકને જામીન
ઉપર છોડવાને આજ્ઞ કરવા તે આજ્ઞ લેવાના વખતના સં.
મીંડ કીના અને મહારદેવ વચ્ચે કેટલીક બાંબગક થતા પછી
તીલકને જો આજ્ઞ બદલાય રહેશે તોજ નોંધ ઉપર સહી કરવા નેટ
બોલાવવામા આવશે તેમ ના. ૦ જજે જણાવ્યું હતું.

યસો છે અને તે જાળદમાં લંગાણુ તકરારો સાંભળી તે નામદારે ઠર. છે કે જમીન આપવાની જાળદમાં તપાસ દરમયાન આરોપી હાજર કે નહીં ? તે તપાસણું કયારે એવું અનુમાન કરે છે કે એક આરોપી જ્યાં સુધી તેના હાર અપરાધ પુરવાર ન થાય ત્યાં સુધી તેને ખીનતકસીરવાર ગણવો જોઈએ. સરકાર તરફથી જે સોમંદનામું કરવામાં આવ્યું છે તેમાં એવો ફરિયાદો કરનારો આપો નથી કે આરોપી તપાસ વખત કોર્ટમાં હાજર થશે નહીં. આથી મી. તીલકને જમીન ઉપર હોડવાની છું અરજ કરું છું, અને ને કોર્ટ માટે તેવા સ્વર જમીન આપવા તૈયાર છે.

અત્રે મી. જ્ઞાનમંડ, એડવોકેટ જનરલ ઉપર અરજની સચવા ઉડવા હતા, પણ નામદાર જજે તેને જણાવ્યું કે તેવણુ તેમને તરિદ આપવા માગતા નથી.

કે દેને સુકારો.

નામદાર જજે સુકારે આપતાં જણાવ્યું કે, મી. તીલક સામે ફાજદારી કાયદની ૨૦૪ એ. અને ૧૫૩ એ. કલમ મુજબ રાજદ્રોહી જખાણ કરવાના એ જુદા જુદા આરોપ મુકામાં આવ્યા છે અને તે જખાણમાં મી. તીલક તરફથી નેને જમીન ઉપર હોડવાની અરજ હાથકેટે કરવામાં આવી હતી. આ જાળદ ઉપર મેં પુરતો વીચાર કર્યો છે. અને જો એકસ દેશાની લાગણીનો તે એક વ્યાવહાય તો હું કહું છું કે હું હાથ કોર્ટને કામ પણ આંકોચ વગરની જે સત્તા છે તે આરોપીના સાંભળા ગામો ઉપયોગમાં નહીં રેવામાં આવે તેનું કારણ બતાવવામાં ન આવે તા સુધી એક આરોપીને તેની તપાસ થવા જગાડ તેને રાખવા હું ખુદી નથી દીનીનય પ્રેમીશ્વરની ૮૯૮ મી કલમ, જેણેક હાથ કેટો અ કોમ વગરની સત્તા એક આરોપીને

જમીન ઉપર હોડવા માટે આવવામાં આવી છે, આ જે સત્તા આવ-
 મામાં આવી છે. તે ન્યાયી સત્તા છે. તે સત્તા વાપરતા ધણી સંભાળ
 અને ચોક્કસ રાખવાની જરૂર છે. મરદમ મીંઠ જેટલી જાગૃતી
 જાગૃતના ચુકદાથી હું પુરો માફતગાર છું; અને મીંઠ ત્રીસ માટે
 તે વખતે કરવામાં આવેલી જમીનનો અરજની તકરાર અને તે વખ-
 તના એડવોકેટ જનરલ મીંઠ લેંગની તકરારથી હું સારી રીતે વાકેફમાર
 છું તે સુમદામાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે એક આરોપીને જમીન
 ઉપર હોડવામાં મુખ્ય સવાલ તે હાજર થશે કે નહીં તે ઉપર આ-
 હાર રાખે છે, ત વીચારને હું માફ તદ્દન મળતો થતો નથી. કદાચ
 જાગૃત એક અગત્યનો અને એક મુખ્ય જાત હોય પણ તે ઉપરાંત
 જાત વીચાર પ્રમાણે આવું જાગૃત જીવન ધણી સંભોળે છે અને ધણી
 માળનો છે જે ઉપર પણ કેટલું ધ્યાન પુગાડવું જોઈએ છે. આ
 વાત ઉપર જે નજીક લંગાણ વીચાર પુગાડે છે. જે જાગૃત કદ્યું
 તેમ આ જાગૃત ઉપર મેં લંગાણ વીચાર કદ્યું છે અને જે હુકમ
 કરવા માગું છું તેમાં જે સંભોળે મેં જોઈ છે તે ઉપર હું આ-
 હાર રાખું છું. હું ધણી અતુર છું કે આરોપીને સ્વચ્છ અને અ-
 કષ્ટાત ન્યાય મળે. આરોપીની તપાસ ચુકી સંમુખ ચોક્કસ છે.
 જાત વીચાર પ્રમાણે તપાસ ચાલવા આગમન કરતા પહેલે અથવા
 આરોપીને કાંઈ પણ રીતનું તુકસાન પુરો એવું કાંઈ પણ જોનારું
 કદ્યું નહીં અરજ મદદન શાખાએ રાખવામાં ન આવે તેની દલીલો
 કારણ આ ઠેકાણે જાતનાં હું દુસ્તાનનેનો નથી. હું ધણી જ
 મીંઠી આગ માસ ઉપના કરાઉપર આવેલો છું અને તપાસ દર-
 માન આરોપીને જમીન ઉપર હોડવાની અરજ હું નામજુર રા-
 ખું છું.

ખાસ જ્યુરીની સુદૃષ્ટીનો પ્રશ્ન.

તા ૩ જી જુનાઈએ હાન્કોર્ટમાં નામદાર જજ્જ મી. દી ૧૬૬૭
દવર હાનુર સરકારી સોલીસીટર મી. જોવાનની ફરમામથી કામ ચલાવે
એડવોકેટ જનરલ આનરેમય મી. આન્સને અરજ કરતા જણાવ્યું કે
મા મુકદ્દમો ધૂણો અગત્યનો છે અને તેથી તેની તપાસ માટે ખાસ
જ્યુરી સુદૃષ્ટિ વધારે થાય.

આરોપી તરફથી મેસર્સ રાધવાળા બીગજ અને નમીનદાસ સોની
સીટની ફરમામથી મી. જોસફ જેપરીસટાએ તે સામે વાધો લેતાં જ
ણાવ્યું કે એક ખાસ જુનાઈ માટે સરમાની ખાસ મંજુરીથી સરકારે
આ કામ ચલાવે છે, અને તેથી જાણે સરકાર આરોપીને દગાથી ના-
અવા માગતી હોય એમ કુદરતી રીતે દેખાતું છે આથી આરોપી ફરીયાદ
દપક્ષ તરફથી સુદૃષ્ટિ ન્યાય મેળાવા કદ ધરાવે છે હવે જો એક ખાસ
જ્યુરી જેવી સાધારણ રીતે જન નસાયા આવે છે તેવી રીતે જનાવામાં
આવે તો આરોપીને પોતાનો ગચ્છાન કગાથા ધણુ જુનાઈ થાય. જુ
રી મારફતે તપાસ કરાવે તો કદ ધરે કરવામાં આવે છે, તેની મુજબ
જો આરોપીનું રક્ષણ કરવાનો છે અને જો રીતે જુરી જોક્ષાનસામાં
આવે છે, તે મુજબની ખાસ જ્યુરી જાણવા ફરીયાદપક્ષ તરફથી માગણી
, માં આવે તો કાયદાએ આરોપીને જો બક્ષીય આપી છે, તે બક્ષીય
સેવા માગતો નથી. જો ફરીયાદપક્ષ કસુસ કરે કે જુરીનો મોટો ભાગ
જરાદી બાપા સગજતી હોય તેવાઓનો અને તો તેવી જુરી આરોપી કસુસ
છે આવી રીતે જનાવેલી જુરી સામે ફરીયાદપક્ષે વાધો લેવાનું
કાનૂન હોય નહીં. જો એવનજો પુરી થાય તો એક જુરીનો અદરખ મ
જાણા જાણુનો નથી એવા જરણથી તેના માગેનો નારો લેવા દેવાની
મળવી જોઈએ. આમ થવાથી ફરીયાદપક્ષને એક ખાસ જ્યુરી મળશે.

આરોપીને તેના દેશના સોડો ન્યાય કરનાર તરીકે મળશે અને તેમ
 થી જુરીથી તપાસના કાયદાની મુજબ નેમ જળવાશે, ને નેમ અંગ્રેજો
 સોડોના છુટાપણાને અને આરોપીના રક્ષણને અર્થે ચોક્કસ છે, જે
 રી અરજ ઓડેવોકેટ જનરલ કમિશન નહીં રાખે તો તેમની અરજ સામે
 વાંચો સે ૧૧ી જરૂર પડશે. મીં તીવક પનાનો રહીય છે, કેમની પત્ર
 માં પ્રગટ થાય છે અને તકરારી લખાણ મનની ગાથામાં લખાણેલું છે,
 જે તેની પૂનાની સેરાનસગાનપામ તોષવામાં આવે તો તેમ થાયથી
 હિ ગાથા બહુનાર ઓક જર્જ અને મરેડી ગાથા જાણનારો
 સેનો તેને લાભ મળે. વળી તેની પૂણામાં તપાસ
 મને તો ફોજદારી મગાની ૨૭૬ મી કલમ પ્રમાણે તે જુરીમાં યુરો
 પનકે અમેરીકનની સંખ્યા વધુ ન હોય એવી જુરી માટે ગામણી કરી
 તે, અને તેમ થવાથી જુરી મારફતે તપાસ ચલાવવાનો જે કાયદો કર
 માં આવ્યો છે, તેથી ઓક જુરી સંખ્યા તેની તપાસ ચાલી શકે, ખા
 જુરીનો અર્થ એવો થાય છે કે જુરીની દીપમાંથી જુરી ઉપર વધુ સં
 યુરોપીયનની વાનની નેધમે. હાથ ખામ જુરીની દીપમાં ૨૪૨ યુરો
 નો અને ૧૫૫ હીં રાનો છે. આથી એવું સંજાત છે કે જે ખાસ
 ની બનાવવામાં આવે, તેનો મોટો ભાગ યુરોપીયનોનો જાનેલો હોવો નેધ
 છેલી તીવક તપાસ કરતીવાન તેમજ જન્યું હતું અને સંજાત રાજ
 ને મુકદ્દમા ની તપાસમાં પણ તેમજ જનતું આવેલું છે. છે ૨ મીં એ
 મેટાએ જાણાવ્યું કે ખાસ જુરી એવી જાનોલી નેધમે કે જેનો મોટો
 મરાની ગાથા જાણેલો હોય

નામદાર જજનો ઠરાવ.

નામદાર જજને ચુકાદો આપતાં જજાન્યું કે ચોતળી સભ
 રાજના સધળા શુનાહોમાં ફોજદારી કાયદાની ૨૭૬ મી કલમ

પ્રમાણે ખાસ જુરી ગોલાવવાની જરૂર છે. અને તેજ દલન પ્ર
 બીન કોઈ પણ મુકદ્દમામાં હાઈકોર્ટના જજ દરમાવે તો
 જુરી ગોલાવવામાં આવે છે. હવે આ કોર્ટની નકી થગેલી
 એવી છે કે લાગતા વળગતા પટોના લાભ ભોતાં ઉચા મહા
 આસમીઓમાંથી જુરી ચુંટી કહાડવી ભેંચે અને તેઓ કે
 સન્મુખ રજુ થતા મુકદ્દમાઓ ઉપર પુરતું લક્ષ આપી
 કનારા હોવા ભેંધએ, તો તેવી ગરજ હાઈકોર્ટને કરવામાં આવે
 છે અને જજને વાજબી લાગે તો જહાજ રાખે છે. એમાં તો કાંઈ
 શક નથી કે મીંડી લક્ષ સામેના મુકદ્દમાઓ ખુદ તેની
 ભોતાં ઘણાં અગત્યના છે અને મને લાગે છે કે તેના પોતાના લાભ
 ભોતાં મુખ્ય શહેરના વલિઓમાંના ઉચા વર્ગમાંથી ચુંટી કહા
 ટલી એક જુરીની મદદ વડે તપાસ ચલાવવાથી તેને પોતાને લાભ
 થશે, એક બીજા મુકદ્દમામાં એવી અદાલત મારી સન્મુખ કરવા
 આવી ત્યારે એવું દરેવામાં આવ્યું કે કાનુન પ્રમાણે ખાસ
 માં ચુરોપીઓની સંખ્યા વધુ હોય છે. ગઈકાલે મારી સન્મુ
 ખનનો મુકદ્દમો હતો, તેની તપાસ ખાસ જુરીની મદદ વડે
 લાવવામાં આવી હતી. એ જુરી ૩ મારસી, ૨ હીંદુ, અને
 ચુરોપીઓની બેનેલી હતી. આગલા દીવસોમાં કે
 જુરીની મને મદદ દેવી પડી હતી અને તેમાંના બે દાખલા
 માં ચુરોપીયન જુરીની સંખ્યા વધુ હતી. સર માઈકલ મેસો
 ખાસ જુરીને લગતા કાનુનો ઘડ્યા હતા, તેની રૂએ ચુરોપીયનો
 ની સંખ્યા મહેજ વધારે હતી, પણ દેશી કોમોન પ્રમાણ તેમાં

માણું સાડું દેખાડવામાં આવ્યું હતું. કયલ પ્રમાણે ખાસ જુરીમાં
 યુરોપીયનોની જોડામાં જોડી અરધી સંખ્યા હોવી જ નેહજે.
 બોલાવવામાં આવેલી જુરીનું પ્રમાણ રાખવામાં કાનુન પ્રમાણે
 ક્રમ લેવામાં આવ્યું છે તેની હું સંભાળ રાખીશ, અને બનવા
 ભેગ છે કે દેશીઓનું મોટું પ્રમાણ આપણને મળશે. નામો જો
 કાવવામાં આવશે ત્યારે યુરોપીયનના તેમજ દેશીઓના સ્વાલ
 પર સંભાળ લેવામાં આવશે. જે દેશીઓનું તત્ત્વ વધુ સંખ્યામાં
 આવશે તો પણ સારી સંખ્યા આગેજ થઈ શકશે. એને
 માધરિનુર્સ કેવીરીતે ચુંટી કાઢવામાં આવે છે તે પર રહેશે. દેશી
 માધાના જ્ઞાન વીધે મારી સન્મુખ ભાર સુધી બોલાવવામાં આવે છે.
 મલખતા તે વિધે મતદેર પડે, પણ કોર્ટ પોતાના સત્તાવાર
 તરજુમા કરનારાઓના તરજુમાઓ કબુલ રાખવા નેહજેજ. કાંઈ
 હશે ચા બુલ ભર્યો તરજુમા હશે અને તે પર કોર્ટનું કથાન
 વિચવામાં આવશે તો જજની ફરજ છે કે જુરી સન્મુખ જારે ત
 જુમે રજુ થાય છે તે જોવું. જે બુલ હશે તે તે સુધારવામાં આ
 થે તે પર હું પુરતું લક્ષ આપીશ. મેં ઉપર કહ્યું તેમ ખાસ
 રી સુકરર 'કરવા સામે વાધો લેવામાં બુલ છે, અગત્યના
 કદમાઓમાં ખાસ જુરીની માગણી ખાસ દારણ વગર સ્વીકારવામાં
 હે આવી હોય એવો એક પણ દાખલો નથી. મેં મી. જેપટી-
 રની તકરાર પર પુરતું લક્ષ આપ્યું છે. મારા ધારવા પ્રમાણે
 કે ખાસ જુરીથી આ સુકદમાઓ તપાસવામાં આવશે તો ઈન્સા
 નેમ જળવાશે. મારી ખાત્રી છે કે ખાસ જુરીના દરેક

સલાસદ ઇન્ચાર્જ આપવા સોગત લેશે અને તે પોતાના મનમાંથી
ખહારના સંકલ્પ બનાવે ભુલ્લી જઈ કામ લેશે. ઉપલા વીચારે
જણાવી નામદાર જગતે આ મુદ્દમાઓની તપાસ સોમવાર તા.
મી જુલાઈ પર મુદ્દવી રાખી હતી.

મી. તીલકની શરૂ થએલી તપાસ પ્રથમ દિવસ.

અગાઉ જણાવી ગયા તેમ તા. ૧૩ જુલાઈએ. મી. જા
જગજીવર તીલકની તપાસ ફોજદારી સેમન કોર્ટમાં નામદાર
જજમ મી. દીનશાધનજીમાં ઇલાવર સન્મુખ આજે તીલકનાં
કોર્ટમાં ધારના હિમાયતીઓ માટે આગલી બેઠકે અનામત રા
ખવામાં આવી હતી અને તેના સામે ચોકસાઈ સંજ્યામાં રીપોર્ટરની
જગા રાખવામાં આવી હતી. કે જેનો લાભ અંગ્રેજી પત્રોને વિશેષ
મળ્યો હતો. તે મિત્રાય ફાજલ રહેતી જગામાં સમાઈ શકે
તેટલા પ્રેક્ષકોને દાખલ થવા દેવા માટે રજા આપવામાં આવી
હતી. પ્રેક્ષકો તરીકે હાજરી આપનાર લોકોમાં અંગ્રેજોની
મજૂ મોટી નંખ્યા જોવાતી હતી અ્યારે હોલ ચીકર વારાઈ જવા
ઉપરાંતના સેંકડો લોકોને બહાર એકત્ર ન થવા દેતાં વીજેરી નાંખ
અવરતાં હતાં જેથી મુદ્દમો બહુવાને લોકોની મોટી તુલાતુટ

વર્તમાન પત્રો ઉપર થતી અને તેની હુજારોની મજબામાં નીકલતી
ખાસ આવૃત્તિઓ આઠગણી કિમતે પણ ઉપડી જતી હતી.

મી તીલકને તે દિવસે કોર્ટમાં લાવતા જોવા માટે મોટી
મજબામાં લોકો ઉત્સુકતાથી રાહ જોતા હતા. પરંતુ તેમને અગા
રોથી ત્યાં લાવી રાખી કોર્ટના માળ પર બેઠો જાણનારો રાખવામાં
માનતા હતા અને તેથી તેમને જતાં આવતા નીહાળવાની જન
માજની હુમેશની ઉત્કંઠામાં તેઓ નિરાશ હતા.

સદરહુ મુકદ્દમા ચલાવનાર સરકાર તરફથી કાગ ચનાક એડવોકેટ
નરય ઝોરેણન ગી. બ્રાન્સન મીં ધનવેગારીગી, અને મીં બી. નીંગ
જર થયા હતા જ્યારે તીલક તરફથી બચાવ કરવાને માટે તેઓ
તેજ રોકાયા હતા કે જે કાગમાં મદનીય તરીકે મેશર્સ મેપરીટા,
ડીકર, ખાપરુ અને કેમકર હાજર થયા હતા.

જરાયર અગિયાર કલાકે નામદાર જજ મીં દાવર કોર્ટમાં દાખલ
યા હતા જ્યારે મીં તીલકને પ્રજા કોર્ટના ઉપના મજવામાં રાખે
તા ત્યાંની નીચે કોર્ટમાં લાવવામાં આવ્યા હતા.

પ્રથમ પ્રજા આરોપીના સંબંધમાં તપાસ
ચલાવવાની ગેરંટવણી.

નામદાર જજે ન્યાયાસન ઉપર બેઠક લેતા એડવોકેટ-જનરલ
બ્રાન્સને જણાવ્યું કે આરોપીને તા. ૧૦ મી મે તથા ૯ મી
નના "કેમરી" ના અંકમાં લખાણ કરવા માટે જુ. ૧
મે ઉપર મેજિસ્ટ્રેટ સેશનમાં એકજ દીસે નોંધ્યો છે
રોપીની એકીજ વેળા તપાસ હાથ ધરવાની અગત્ય હતી.

નામદાર જુજી-મી. ઇનવેશરોટ્ટી કહે છે કે
ખંને લખાણો શ્રીતુનો-છે, એને તે આખાં આરોપ તરીકે દાખલ
કરવા માગે છે તરો તેમ કરવા દેવાને ખુશી છે ?

મી. તીલક-હા.

નામદાર-મી. જુજી-તેમ કર્યો તો એ લખાણો વાં
ચવામાં કોર્ટનો અરથો દિવસ ફાગટનો નરો. પણ તે માટેની મને
પરવાર નથી. હું તમારું ધ્યાન ખેંચીશ કે આખું લખાણ દરીયાઈ
નામમાં દાખલ કરવામાં આવશે તો તે આખું લખાણ તમો
સામેના આરોપ તરીકે દાખલ કરવામાં આવશે.

મી. તીલકે આ ખુલાસા છતાં આખું લખાણ પોતા સામે
આરોપ તરીકે દાખલ કરવા દેવાનું કબુલ કરીધાથી નામદાર
જુજી તે લખાણો ફરચ દનામાંમાં દાખલ કરીધાં હતાં તથા કલાર્ક
એફ ધી કાઉન્ટેમી. બરડીને મી. તીલકને વાંચી સંલગ્નતા
માંડયાં હતા.

પણ કલાર્ક એફ ધી કાઉન્ટેમી યોડક વાંચ્યા પછી મી. તીલકે
જણાવ્યું કે આ લખાણો આખાં વાંચવાની જરૂર નથી. હું તે
કોર્ટમાં વાંચવામાં આવેલાં તરીકે સ્વીકારવાને તૈયાર છું.

કલાર્ક એફ ધી કાઉન્ટેમી તે ગાઢ જુરશોનાં નામ પોકારવા મડાં
હતાં. બને પણ તંરકથી રહ્યુરશોને એવેજ કરવામાં અગ્યા
પછી જુરી અગર માત્ર અગર તથા બે પારસીની નખી
નીચે મુજબ બનેલી બંદેર કરવામાં આવી હતી.

જુરીના ગૃહસ્થો

રૂ. 3.00

મી. ડબલ્યુ. મી. એન્ડરસન (ફોરમેન), મી. એન્ડરસન,

મી. બી. જી. હીલીયર્ડ, મી. પાલનજી દાદાભાઈ ચવના, મી. જી.
જે. સી. હોડસન, મી. શાપુરજી સોરાણજી, મી. એસ. હેમ્પ
સન મી. એફ. જી. વુડ અને મી. જે. જી. મારેટીન.જુરીએ ચેતાની બેઠક લીધા પછી નામદાર જજે મી.
લીલકને પૂછ્યું કે ફીતુરી લખાણો જુરી સંમુખ હાલમાં તમે
વંચાવવા માગો છો ?

મી. લીલક-નહીં

નામદાર જજજ-ત્યારે ફીલ છે, અલગતે પાછલથી તો
એ લખાણો જુરી આગળ કાયદા મુજબ વાંચી બતાવવામાં
આવશે.તે બાદ કલાર્ક એફ ધી ફાઉને આશુ તકરારી લખાણ
નહીં વાંચતાં આરોપી સામે ઘડી કહાડવામાં આવેલા આરોપો
વાંચી સંલગ્નાવ્યા હતા.

મી. ઇનવેરારીટીનું લાપણું.

મી. ઇનવેરારીટીએ તે બાદ સરકાર તરફનો મુકદ્દમો રજુ
કરતાં જણાવ્યું કે એડવોકેટ-જનરલ મી. પ્રાન્સન બીજી કોર્ટ
માં અગત્યના મુકદ્દમામાં હાજર થવા માટે ગયેલા હોવાથી
મુકદ્દમો રજુ કરવાની ફરજ મારી જિપર આવી છે.
સામે તા. ૧૨ મી મે તથા ૯ મી જુનનાં પત્રોમાં

લખાણના સંબંધમાં આરોપો મુકવામાં આવ્યા છે. ૯
 “ કેસરી ” નાગનાં પૂણામાં પ્રગટ થતાં અઠગાડીક પત્રમાં
 વામાં આવ્યાં હતાં, આ પત્રનો મુળદ્રમાં મોટો ફેરવો છે.

મી. ઇનવેસ્ટીગેટીવો તે બાદ આરોપોને લગતી ટાપ
 ની કલમો વાંચી સંલગ્નાવી જણાવ્યું કે આ કલમો સરકાર
 કામ તથા કાયદા કાનુનો સામે ટીકા કરવાની છુટ મૂકે
 પણ એ કલમ એક સપ્સને સરકારની બદનક્ષી કરવાની કે
 રકારને જુલમોટ ભરેલી રીતે જણાવવાની સત્તા આપતી નથી.

મી. ઇનવેસ્ટીગેટીવો તે બાદ તા. ૧૨ મીનું લ
 વાંચી સંલગ્નાવ્યું તથા જણાવ્યું કે તેની ગરુઆતમાં મુજબ
 માં જોમ છોડી બે અંગ્રજ બાનુઓનાં કરવામાં આવેલાં ખુનનું
 વરણન આપવામાં આવ્યું છે. પણ આખાં લખાણનો સાર એ
 કે સરકાર એટલી જુલમમાર તથા આપ ખુદ બની ગઈ છે
 અંગ્રેજી અમલ નહીં બમી શકાય એટલો જુલમી બની ગઈ
 દેશની સરકારની આ ગભીર બદનક્ષી છે, સ્વરાજ્ય ત્રિશે બે
 મી. ઇનવેસ્ટીગેટીવો કહ્યું કે “સ્વરાજ્ય”ના જોડ સંબંધમાં આરો
 એ પોતાના તા. ૨ જી જુનના પત્રમાં અર્થ આપ્યો છે, તેમાં તે
 જણાવ્યું છે કે રાજ્ય આપવાનો અર્થ એ થાય છે કે સત્તાવાળા
 એ પ્રજાના વીચાર મુજબ ચાલવું. તેમ તે નહિ આવે તો લોકોની
 જ્યારે પણ, મરજી હોય ત્યારે તેઓ રાજ્યને ઉધુ વાળી શકે
 તેમાં અગત્યવામાં આવ્યું છે.

સરકારને ખોટી ચેતવણી આપવામાં આવી છે કે સરકારને
 સંભાળ નહીં રાખશે તો રૂઝવિયાત રીતોની હાલના લોકો નકલ કરશે.
 એમ કહેવાની આરોપીની ખોટી મતલબ એ છે કે હોદ્દામાં મોખ્ખા છુટ
 થી ઉપોગ કરવામાં આવશે. આગળ ચાવનાં આરોપી જણાવે છે કે
 હાલની ત્રીસ કમીટી વચ્ચે અગ્રેષ્ઠ જુનમી અમલદારી ક.પર તથા અ
 ધીરી બની ગઈ છે. આરોપી પોતાના પહેલાં બખાણમાં સરકારનાં
 પંદેશી હોવા વિષે તથા તેઓ રૂઝવિયાતો સ્વયં જ લેતા હોવા વીષે
 બોલે છે. તેમ પોતાની મનદાન વાંદેને સરકારના સામે ઉમેરવાની
 નહીં તો ખીજ કંઈ દેખી જાય છે ? આરોપીની મતલબ સરકારનાં
 કામ સામે નહિ પણ ખુદ સરકાર સામે દીકા કરવાની હતી. આરોપી
 એ રૂઝવિયાત રીતો હોદ્દામાં હાલ કરવાની બસામણ કીધી છે. રૂઝવિ
 ન રીતો શું છે, તે આપણે જાણ જાણીએ છીએ રૂઝવિયાત રીતો
 હાલ કરવા જણાવવાની આરોપીની મતલબ એ હતી કે પોતાના
 વાંચનારાઓના મગજમાં રૂઝવિયાતો જણાવેલી મોખ્ખા રૂઝવિયાતોની રીતો અ
 ખત્યાર કરવાની જરૂર હોવાની. બખાણમાં એકું, પણ જણાવવામાં
 આવ્યું છે કે સરકારની જુગમાટ જરૂર રીતોની હાલની ત્રીસ-કમીટી
 ની વચ્ચે જુગમાટી જગતી રહી છે બખાણમાં આરોપીઓ સરકારના
 કામ સામે નહિ, પણ ખુદ સરકાર સામે એકું જણાવેલી હુમલો
 કરે છે કે તે પોતાના સ્વદેશીઓને લાભ કરવાની મતલબની અમે
 લ ગયાને છે, તથા સરકાર તરફ ગાળ ખુદ છે. તમે આવું લખા
 વું ત્રાંચી તેના કાલકાળ આપવામાં આવેલી છુટ એકાંગી
 જગમાં આવ્યા છે કે નહિ તે ઉપર વીચાર કરવો.

તે પછી ખીજુ તકરરી બખાણ મીઠું ખનરેસરિઓ વચ
 હવું તથા તે ઉપર દીકા કરવાં જણાવ્યું કે આરોપીઓ

કદી વિશેષોવતા દેશમાં દેશોમાં ને ને મતલબથી ફેરવામાં આવતા હતા તે મતલબ અન્ય જણની હતી પણ ચોક્કસ હકો મેળવવા માટે ખીજ દેશોમાં તે ફેરવામાં આવતાનું કામ દેશ હીતકારી ગણ્યું હતું. તથા પોતાના વાંચનામાં જોને સમગ્ર પાકવાની નેમ રાખી હતી કે જોમ્મ બનાવવાનું ધણું સહેલું છે તથા તે બનાવતાં સરકાર લેકોને અટકાવ વાને અશક્ત છે. તેણે જણાવ્યું છે કે જોમ્મ બનાવવા માટે એક ખાસ કારખાનું રાખવાની જરૂર નથી. પણ તે ચોક્કસ રસાયણી પદાર્થોની મેળવણીકરી લોકો મહેતાધારી બનાવ શકે તેમ છે. ખીજ લખાણમાં આરોપીએ પોતાના વાંચનામાં જો જણાવ્યું છે કે સરકારી અમલ લોકોને એક કદોઆ જેવો ધંધ પડ્યો છે, અને જો એવોજ અમલ ચાલુ રહેશે તો રશીયા તથા પોર્ટુગાલની ગાફક અહીંના લોકો પણ જોમ્મ ફેરવાનું શરૂ કરશે. આ લખાણમાં આરોપીએ સરકારને ધમકી આપી છે કે એવો અમલ વધુ તાર ચાલવા દઈ શકાશે નહિ તથા લોકો તમ્મથી માવરામાં આવતા હકો જોસરકાર નહિ આપશે તો એકે ને મેળવવા માટે જગરમસ્તી શરૂ કરી દેવાનું લેખ.

મી. જોશીની જુખાની,

તે બાદ ઓરીએનટલ ટ્રાન્સલેટર આફીસના પહેલા મેદદનીશ મી. લાસ્કર વીરજી જોશીને જુખાની આપવા માટે હાજર કરવામાં આવ્યા હતા. તેઓએ “કેસરી” પત્રના અંકમાં જે તકરારી લખાણે આવ્યાં હતાં તે અંકો તથા તેના સતવાર તરજુમા રજુ કરી દીધા હતા.

ત્યાર બાદ મી. જોશીએ પોતાની વધુ જુખાનીમાં જણાવ્યું “કેસરી” પત્રના તા. ૨ જુનના અંકમાં ચોથા પાનામાં

“ જોશ્ન જનાવવાવા લેદનો ખુલાસો ” તે નામનું લખાણ આ-
 યુ છે. તા. ૯ મી જુનના “ કેસરી ” નાં પાચમા પાના ઉપર
 “ અત્રેજી અમલ દેખીતો પરદેશી છે ” એવું લખાણ આવ્યું છે

મી. જોશીની ઉલટપાલટ તપાસ.

મી. તીલકે તે બાદ મી. જોશીની નીચે મુજબ ઉલટપા-
 લટ તપાસ ચલાવી હતી,-

—સં—અત્રે રજુ કરેલા તરજુમા તમે પોતે કીધા છે ?—
 જ—નહી, હાથ કોર્ટની આપ્રીસમાં કરવામાં આવ્યા છે મેં એક સિ-
 વાય સમજા સરખાવી જોયા છે. મેં પણ છુટા તરજુમા કીધા છે.
 ખંનેમાં ન જીવો ફરક છે. ઘણા ખરાહાથ કોર્ટના તરજુમાઓને
 હું પસંદગી આપું. મેં કીધેલા તરજુમા હું અત્રે લાઠ્યો નથી.

સં—તા ૦૧૨ મી મેનાં, “ દેશાચેં દુર્દેવ ” ના મથાળાંવાંજા
 લખાણનો સત્તાવાર તરજુમા પોલીસ કોર્ટમાં તે કરવામાં આવ્યો
 તેની અગાઉ તમેજી કીધેલો હોવો જોઈએ ? જાં મને તે કહેવાની
 સત્તા નથી. તે તા ૦ ૨૬ મી જુનની આગમચ તૈયાર કરેલો હતો.

સં—તમારા હાથમાં હમણું તરજુમા મુકવામાં આવે છે
 તે તમે પોતે કીધો છે ? જાં હા. તેમાંના જે ફકરામાં ‘ ગોર્યા
 દાંન નિરપરાધી સ્ત્રીવા ’ મરી ગઈ છે એવો તરજુમા મેં કીધો
 છે. જ્યારે સત્તાવાર તરજુમા જોરી છોકરીઓને મારી નાખવામાં
 આવી છે એવો કરવામાં આવ્યો છે,

સં આ અર્થ કયા જોલથી ખરાબર રીતે દર્શાવી ગા

તેને હું કહું કે “ચોર હાથુન મલા માફ નકો”! તો તેમાં
માં મને ચોર સમજી એમ કહેવાની મતલબ નથી થતી?
પહેલો અર્થ ખાત્રી ચોર સમજી એમ થાય છે તે ઉપરથી
માં સમજી એમ પણ ગણી શકાય.

મં તમારા તરજુમામાં મરાડી બોલ સહસ્ત્રરશ્મિ
તરજુમા આપવાનું છોડી દેવામાં આવ્યું છે ? જા હા,
અર્થ એક હજાર કીરણવાળો એવો થાય છે. તે જયંકર તરીકે
પરવામાં આવ્યો છે તેથી છેડી દેવામાં આવ્યો છે. અંકિ
તે મુકવાની જરૂર નથી.

સં રાજા મજાનો અર્થ શું થાય છે ? જા
અને ફેડડ.

સં વચાવીંચે સાધનેનો અર્થ મિન્સ આફ પ્રોટેક્ટ
કરવામાં આવ્યો છે તેને બદલે મિન્સ આફ એરકેપ નહીં થાય
જા નહીં. બચવુંનો અર્થ એરકેપ થતોજ નથી.
અર્થ પ્રોટેક્શન એવો થાય.

સં પોલીટીકલ સાયન્સનો અર્થ શું ? જા રા
તિંચે શાસ્ત્ર અથવા રાજ્યવર્મશાસ્ત્ર પણ થાય. The Scrip
laying down the duties of a king નો
રાજ્યનીતિશાસ્ત્ર નહીં થાય, તેનો અર્થ એક રાજકર્તાને
નાખવામાં આવેલી ફરજ એવો થાય છે,

સં રાષ્ટ્રવ્ય નો અર્થ નેશનલ એસાસીનેશન એવો
 કાવા છે કે ? જાં હા, કોલોંગ પણ ઘઈ શકે, એ તરબુમો
 મે કીધો નથી

સં ફૂલનો અર્થ શું ? ગભરાટ,

સં ૨ જી બુનવાળા બો ૧ ફેંકવાની જાગતના લખા

જુમાં the world goes on without a hitch

વાક્ય આવ્યો છે તેનો ખરી રીતે તરબુમો આવ્યો છે ? જાં
 નહી, તરબુમો કરવામા ભુવ થઈ છે Worldનોવ વાપરવા
 મા ભૂલ છે

સં-કઢવાનો અર્થ શું થાય છે ! જાં જ ગતી, સખત
 કીલનો તેનો મુખ્ય અને નજીમો અર્થ તે શું તે હુ સમજી શકતો
 નથી નેવેજને, ઠેઠાણે હાર્યો જોલ પણ મુકી શકાય.

સં પૌરુષનો અર્થ મેનહુડ કરવામા આવ્યો છે ? જાં
 હા તેનો અર્થ મેન પણ થાય છે પણ પણ અહી મેનહુટ પમદ
 કરવામાં આવ્યો છે, લખાણમા પૌરુષાચા વચ એવો જોલ આવ્યો
 છે જેનો અર્થ માણમા પછાને માગી નાખવુ એવોજ થાય છે માણ
 સને માગી નાખવુ એવો થતો નથી

નાહીંસા જ્ઞાલા લ્હણજે ત્યાંચે પૌરુષ ત્યાંના પરત માત્ર કરુન
 દેખ્યાસ પુત્રકઠ વેઠ લાગેલ આ વાક્યમાં મેન્દ્રીનેસનો અર્થ
 પોરુષ કીધો છે. ઇમેસ્કુલેટેઠનો અર્થ મોહસવધના શબ્દ કોપમાં
 ખશીકરણે આપ્યો છે.

સં માધમેટરી 'જુરોકેમીનો શુ' અર્થ ? જ. કાયમ
 એક ઠેકાણે નહી રહેતો ઉપરી અધિકારી વર્ગ, તાહકનો
 અગ્રેશ અર્થ અનુદેશ છે. તેનો અર્થ હક વગરનો અથવા
 ગેર વાજબી પણ થાય, (શબ્દ કોપમાં લેઇને) ઠોઝકેસ્લી
 એવો પણ થાયછે,

સં હિત શત્રુ નો અર્થ શુ ? જ. એક જણના મુખને
 વેરી એવો થાય છે. ખેમતવાળ એવો પણ કાંઈક થઈ શકે. આ
 બોલ એવો કાંઈક ખ્યાલ આપે છે કે એક માણસ બાહ્યરથી તે
 મિત્ર મળ્યાંવાનું ડાળ ઘાલતો હોય પણ તે અંદરખાનેથી દુશ્મન
 હોય. મિત્રતા સ્વરૂપમાં ખોટી રીતે સજ થયેલો શત્રુ એવો અર્થ
 આપવામાં આવેલો મેં લેયો નથી.

૪૦-વક્રદાષ્ટિ એટલે શુ ? જ. ખરાબ નજર. ગેરમેહુર
 બાની. એવો અર્થ તાંત્રીતોડીને કીધેલો ગણાયો. તેંચી આમચ્યા
 વર વક્રદાષ્ટિ આદે નો અર્થ તે માસ પ્રત્યે ખોટી નજરથી
 જોય છે એમ થાય, ઇનસાલ થઈ છે એવો અર્થ છૂટેથી કરીયે
 તો થાય. સરકારની લોકાવર વક્રદાષ્ટિ આદે નો અર્થ સર
 કાર લોક તરફ ખેંટી નજરથી જોય છે એવો થાય.

ના. જડજ-સરકારની લોકો ઉપર ગેરમહેરબાની ઉતરી છે. બેવો નહિ થાય? જ-એવો પણ થઈ શકે.

સ-મળ્યાલા મીટી મારણે નોઅર્થશુ? જ-ખીજની ગર દન ઉપર હથિવાર ફેંકવાં એમ થાય છે.

ના. જડજ-ત્યારે તરજુમામાં ભુલ થઈ છે? જ-નહી, ઘણો નેજવો ફરક છે.

ધકામુકી.

આજે ખપોરે કાંઈ ખાણા માટે હઠનાં સર્વેને કાંઈમાંથી બહાર કઢાડી કાઢેનાં ખારણાં ખંધ કરવામા આવ્યાં હતાં, તથા છેક સવાનજી વાગે ખારણાં ઉધાડી બેઠકો થઈ શકે તેટલાએને અંદર દાખલ થવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હતી. જ્યારે કાંઈની બહાર જમા થયેલાં ટોળાએ અંદર દાખલ થવા માટે એકદમ ધસારો કરીધો હતો, જેનું પરિણામ સવારની પેઠે ગાયડાકચડી થવામાં અને ખારણાંનો એક ઠાંચ ભાંગી જવામાં આવ્યું હતું.

મીં તીલક સામે મુખધ ગેઝેટમાં દીકા.

ખાણા પછી કાંઈ પાછી બેસના નામદાર જડજનું જ્વાન મીં તિલક તરફથી મુખધ ગેઝેટના આગવા ફિસના અંક ઉપર ખેંચવામાં આવ્યું કે તેમાં એવી દીકા કરવામાં આવી છે કે 'મીં તિલક, સાક્ષી બલે ઇનામ મેજવાની દગિફાઈની પરીક્ષા આપવા હાજર થયા હોય તેમ તેઓની તપાસ ચલાવે છે.' એ ઉપરથી નામદાર જડજે મીં તિલકને જણાવ્યું કે તમારી મરજમાં આવે તેવી રીતે સાક્ષીઓની ઉપરવા સદે તપાસ ચલાવવાને તમો મુખલાર હો. હું તમારા માર્ગમા ટોંધપણ રીતે હરકત થયેલી જોવાને હચ્છનો નથી. તમો તરફથી કરવામાં આવતી

નામદાર જજજ-ત્યારે તમે પગારદાર છો ! જ૦ હા.

- અત્રે તુકારામ તથા બળવંત કૃષ્ણાણુ નામના બે સાક્ષીઓનું નામ પોકારવામાં આવતાં તેઓ ગેર હાજર માલમ પડ્યા હતા. આ ઉપરથી ઉપલા સાક્ષી આપનારને પાછા બોલાવી છુટક નકલો દેવીરીતે વહેંચવામાં આવતી હતી તેના સ્વધર્મમાં સ્થાલો પૂછ્યા હતા.

પાલીસ ઇન્સ્પેક્ટર મી૦ મુલીવાનની જુખાની.

- મુંબઈની પોલીસના ઇન્સ્પેક્ટર મી૦ મુલીવાને જણાવ્યું કે પૂણામાં બળવવા માટેનું મેં મુંબઈથી વારંટ મેળવ્યું હતું.

મી૦ બ્રાન્સન-મી૦-લીલકનું મકાન તથા છાપખાનાની ઝડતી મેળવવાનું ? જ૦ હા.

સ૦-મી૦ દેવીડે પૂછ્યામાં વારંટ બજાવ્યું હતું ? જ૦ હા.

સ૦-તમે પણ પૂછ્યા ગયા હતા ? જ૦ હા.

સ૦-ઝડતીનું વારંટ બજાવવામાં આવ્યું ત્યારે તમે હાજર હતા ? જ૦-હા.

સ૦-લીલકના મકાન, ઓરીમ તથા છાપખાનાની ઝડતીઓ લે ની વેળા હાજર હતા ? જ૦ હા.

સ૦-તમારી સાથે જીમ અગસ્ટનો પણ હતા ? જ૦ હા.

સ૦-મી૦ કેમકર તે વેળા હાજર હતા ? જ૦ હા.

પુરાનો તરીકે દાખલ કરવામાં આવેલો પોસ્ટ કોડ.

સ૦-તમને જરૂરી વેળા મું મળ્યું ? જ૦-એક પોસ્ટ કોડ.

અત્રે બતાવવામાં આવે છે તેમ.

સ૦-આંખી મળ્યો ? જ૦-એક પોસ્ટ કોડ.

નામદાર જાગીર-છાપખાનુ, એક્ષિસ, તથા મકાન એકજ ડેકાણે
યાં છે ? જા. હા.

નામદાર જાગીર-કાંડે કંપા મકાનમાંથી મળ્યો હતો ? જા. એ
માંથી

મી. જાન્સન-કાંડે તમે કાંઈને જતાં હો ? જા. હા. મે
પાવર, દેરીડ તથા કેલકરને.

સ. કાંડે તમેજ રાખ્યો હતો ? જા. હા.

સ. મેજિસ્ટ્રેટને દેખાડ્યો ત્યાં સુધી તે તમારાજ હવાયામાં હતો ?
હા.

સ. કાંડે ઉપર મી. કેલકર પોતાની જાતમાં સહી મુકી હ
? જા. હા.

ઉપરો કાંડે ને બાદ સાક્ષીએ કાંઈમાં રજુ કર્યો હતો.

મી. જાન્સને તે જુગવા તરીકે કાંડેમાં દાખલ કરવા માગ્યો
તથા પોતાની માગણીના ટેકામાં કાયદાની સલાહનો ટાકી જતાવી હતી.

નામદાર-જાગીર- [મી. તીલકને] કાંડે તમારા સ્વાધીનમાં માલમ પ
હતો તે વીશે તમે શું કહે છે ? પણ પ્રથમ તો હું તમને જોઈ
છું કે આ રાખનો જામ આપવો કે કેમ તે તમારી મુનસરી
ર રહેશે.

મી. તીલકે જણાવ્યું કે એ કાંડે કેવી રીતે મળ્યો હતો તે
મ જાણુએ મૂકતા એ કાંડેને આ મુકદ્દમા સાથે લાગતું નહીં હોવા
તે પુરાવા તરીકે રજુ કરવામાં આવે તે સામે હું વાધો દાખલ કરું.

નામદાર જાગીર-હું તમારો વાધો સ્વીકારી શકતો નથી
પોસ્ટ કાંડે પુરાવા તરીકે દાખલ કરું.

અત્રે મી. જાન્સને કાંડે ઉપર મળતી હો એવી ચીજોને લગતી
જ આપનાર એ ચોપડીઓ તથા તેઓના અંકારોનાં ના
મા આપ્યા હતા તે વાચી સંજાગ્યા હતાં.

મીં સુશીલાનની ઉત્તર પાસર તપાસ,

મીં તીલકની ઉત્તર પાસર તપાસમાં સાક્ષીએ જણાવ્યું કે ,
જડતીમાં મળેલા જીવન ઓચર્યાઓ પશુ હું સુગંધમાં લાવ્યો હતો.

મીં તીલક—તે બધાં ઓચર્યા રમ્ય કરશે?

મીં ખાનસને જે ઓચર્યાં આજે રમ્ય કરવાનું માયે લીધું હતું.

મીં તીલક—[સાક્ષીને] તમે મારી લાઇબ્રેરીમાં ગયા હતા?

સાક્ષી—લાઇબ્રેરી કંઈ હતી તે હું જણતો નથી. લખવા વાંચવા નો જુદો ઓરડો હતો.

મં પીળાં ઓચર્યાં પશુ પોરટ કાંડાગાજ ઓરડામાંથી મળી
આવ્યાં હતાં? જા—હા.

સં તમારાગાના કોઇએ મારી લાઇબ્રેરીમાં જઈ તપાસ ચલાવી
હતી? જા—હું તે જણતો નથી.

સં—કાંડ મળેલી મળી આવશે હો કે પંત્રોની તપેથી ?
જા—હું કહી શકતો નથી. મેં પત્રો ખાનમાંથી એકેક પછી કઢાડવા માંડ્યાં
હતાં તેમાં કાંડ પશુ મળી આવ્યો હતો.

સં—ખાનામાં કેટલા પત્રો હતા? જા—હું કહી શકતો નથી.

સં—દસ, પીસ, પચાસ?

જા—હું નથી જણતો. ખાતુ બધું પત્રોથી ભરાયેલું હતું.

સં—કાંડના ખાનામાંથી પીળાં કોઇ પત્રો મળ્યા હતાં?

જા—તે હું કહી શકતો નથી પણ જે બધાં કામને મળ્યાં હતાં
તેની મેં દીપ લપગવી કઢાડી છે.

સં—પંચનામું કરવામાં આવ્યું હતું? જા—હા.

મં—તેની નકલ મને આપશે? જા—હા.

અત્રે સાક્ષીએ મીં તીલકના હાથમાં પંચનામાની નકલ મુકી હતી.

સં—કાંડના પાંચ ખાનામાંથી તમને કેટલા કામગો મળ્યાં હતા

તે તમે કહી શકશો? જા—મને તે યાદ નથી.

મને એટલી યાદ છે કે મરાડી પત્રોમથી કાપેલી થોડીક કાપલીઓ મળી હતી.

સં-ખધાં મળી કેટલા ઓચર્યા મળ્યાં હતાં ? જા-
પંચનામામાં જુદી જુદી ચીજો તારવી કહાડી બનાવવામાં
આવેલી ટીપમાં જુમલો ત્રેસકનો નાખવામાં આવ્યો છે. સિવા
ય વધુ હું કાંઈ કહી શકતો નથી.

અત્રે મવાપાંચ ધાગેલા હોવાથી મીં તીલકે સાક્ષીની
વધુ ઉલટપાલટ તપાસ બીજા દિવસ ઉપર સુલતવી રાખવાની
અરજ કીધી હતી.

જે કોર્ટ સ્વીકારી હતી.

તે બાદ નામદાર જજે જુરીના શ્રદ્ધસ્થાને વિદાય કર
તાં જણાવ્યું કે તમારા હાથમાં ફરીયાદપદ્ધ તરફથી “ કેસરી ”
પત્રમાં આવેલાં કેટલાંક તકરારી લખાણોના અંગ્રેજી તરજુમા
સુકવામાં આવ્યા છે તે વાંચીને તૈયાર થઈ આવવાની હું તમને
બલામણ કરીશ, કે જેથી કોર્ટમાં જો લખાણો બાબે જે કાંઈ
બોલાય તે સમજી તેનું તમે બરાબર તોલ કરી શકો.

ત્રીજો દિવસ.

મીં સુલીવાનની ઉલટપાલટ તપાસ.

પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર મીં સુલીવાનની આગલા દિવસની
સુલતવી રહેલી વધુ ઉલટપાટ તપાસ મી તીલકે તે બાદ
આગળ ચલાવી હતી.

જુદું વારંટ મેળવ્યું હતું ? જા-નહી. એકજ વારંટ હતું.

સા-સીહગઢનું મારું મકાન વારંટમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું ? જા-વારંટમાં સીહગઢ જણાવવામાં આવ્યું હતું.

સા-તમે પોતે વારંટ જોયું છે ? જા-હા.

સા-વારંટમાં સીહગઢ કેણે ઉમેર્યું હતું ? જા-હું જણાવતો નથી.

સા-વારંટ તમારી પાસે છે ? જા-નહી, તે પ્રેસીડેન્ટ મેજિસ્ટ્રેટને પાછું આપવામાં આવ્યું છે.

મીઠ તીલકે જણાવ્યું કે પ્રેસીડેન્ટ મેજિસ્ટ્રેટ તરફ આ કોર્ટને મળેલાં એથર્યામાં વખતે તે વારંટ પણ આવ્યું હતું નામદારજાગે એથર્યાને વડાવવા પછી જણાવ્યું કે તે એ વારંટ મળતું નથી. પ્રથમ હું તમો પાસે જણાવવા છતાં હું કે વારંટ માગવામાં તમારી મતલબ શું છે ?

જા-હું તે યોડા વખતમા બનાવવા માશું છું.

મીઠ તીલક (સાક્ષીને) તમે તમારી સાથે પ્રેસીડેન્ટ મેજિસ્ટ્રેટ મારા કોઈ માણસને લઈ ગયા હતા ? જા-નહી.

સા-તમે મકાનમાંથી કપાટોનાં તાળાં ભાંગીને ઉઘાડ્યાં ?

જા-હા, મેં બે કપાટો એવીરીતે ઉઘાડ્યા હતા.

સા-તમે પુણાથી કોઈ મારા માણસને લઈ ગયા હતા. પણ મારા કોઈ માણસને તમે એવી જગ્યાએ છોડી દે કે તમો સીહગઢ જાઓ છો ? જા-નહી. ખરું જોતાં ત

નાંખ્યાં નહીં હતાં. ફક્ત તાળાંનાં મીંજગરાં કહાડી નાંખ્યાં
તાં.

સં તમે તાળાં પાછાં જરાબર કીધાં હતાં? જાં નહિ.

છેવટનું લાપણુ કરવાનો હક યોડી દેવાની
મીં તીલકની તૈયારી.

અત્રે મીં તીલકે જણાવ્યું કે હાલમાં હું મીં સુ
વાનની તપાસ બંધ કરું છું, પાછળથી ઓચરયાં તપાસી
લે સુલીવાનની તપાસ હું ચલાવીશ,

નામદાર જજજ—હા તે સામે કાંઈ વાંધો નથી.

તે બાદ નામદાર જજજે જણાવ્યું કે તમારે અત્રે કાંઈ
લાસો કરવો હોય તો કરો.

મીં તીલક—મારો ખોલાસો હું કરવા માગું છું. પણ
આગમચ બાકીનાં ઓચરયાં, હું જોવા માગું છું. તે જોયા
ની મારા ખોલાસામાં તે વીશે હું એશારો કરી શકું.

નામદાર જજજ—હું તમને અત્રે જણાવીશ કે ફર્યાદપદ
સ્ટકાર્ડ સીવાય બીજા કોઈ પણ પત્રનો આધાર લેવા માગતો નથી.

મીં તીલક—પણ તે છતાં હું બાકીનાં ઓચરયાં જોવા
શું છું તથા જરૂર પડે તો તેમાંનાં ફેટલાંક કોર્ટમાં મારા
યાવના પુરાવા તરીકે રજુ કરવા માગું છું. તેથી મારા
યાવમાં છેવટનું લાપણુ કરવાનો મારો હક જતો રહેશે. પણ
હક છોડી દઇને પણ ઓચરયાં રજુ કરવાના ઠરાવ ઉપર
આવ્યો છું.

અત્રે વડા પ્રેસીડેન્સી મેજિસ્ટ્રેટ પાસેથી વારંટ લાવવા માં આવતાં તે તપાસવા માટે મીં તીલકના હાથમાં સુકવા માં આવ્યું હતું. . . . .

મીં પ્રાન્સને તે બાદ સુચના કીધી કે વધુ ઓચરયાં વડા પ્રેસીડેન્સી મેજિસ્ટ્રેટ તરફથી મળે તેટલાં હાલમાં જે ઓચરયાં મળ્યાં છે તે કેટલાં અધુરાં છે તે નક્કી કરવા માટે પંચનામાની ટીપ સાથે સરખાવી જોવાં. તે મુજબ સરખાવી જોયા પછી મીં તીલકે જણાવ્યું કે મેજનાં ખાનામાંથી મોરા પત્રો, તારના સંદેશાઓ વગેરે અત્રે લાવવામાં આવ્યા નથી. થોડીનાં આફીસ તેમજ છાપખાનામાંથી જડતી વેળા પોલીસ પોતાને સ્વાધીન લીધેલાં ઓચરયાં રજામાં અત્રે રજુ કરવામાં આવ્યા છે.

નામદાર જજ-પંચનામાની ટીપમાં તે આપવામાં આવ્યાં છે. મીં તીલક-હા.

કોર્ટમાંથી ગુમ થયેલાં ઓચરયાં.

અત્રે નામદાર જજે જણાવ્યું કે મને એવી ખબર આવામાં આવી છે કે બાદીના ઓચરયાં પ્રેસીડેન્સી મેજિસ્ટ્રેટની માં મળતાં નથી. ટીપમાં જણાવવામાં આવેલાં નંબર ૧૯ થી સુધીનાં કાંઈ પણ ઓચરયાં અત્રે રજુ કરવામાં આવ્યા નથી. માંથી ફક્ત છેતાળીય નંબરનો પોસ્ટ ડાર્ડ એકલો અત્રે રજુ માં આવ્યો છે. મને જણાવવામાં આવે છે કે ઓચરયાં આ કોર્ટ

કલાર્ક એક ધી કાઉનની ઓપીસમાં લાવવામાં આવ્યાં હતાં તથા વડા પ્રેસીડેન્સી મેજિસ્ટ્રેટની કોર્ટના કલાર્કને એ પત્રોની થેલી આગળથી ખસવા નહીં જણાવવામાં આવ્યું હતું. તે છત્રાં તે છોડી ગયો હતો.

મીં પ્રાન્સને અત્રે જણાવ્યું કે કોર્ટ આ ષાંખતની નોંધ લેવી કે જોકે મકાનમાંથી મંળી આવેલાં ઓચરયાંઓમાંથી પોસ્ટ કાર્ડ લિવાયતું એકપણ ઓચરયું અત્રે ફરયાદપક્ષ તરફથી રજુ કરવામાં આવ્યું નથી તે છતાં આરોપી તરફથી સુમાવેલાં ઓચરયાંઓના, સંબંધમાં મોટી થાપણ કરવામાં આવે છે તથા ઓચરયાંની ગેરહાજરીમાં આરોપી જોલાસો કરવાને ના પાડે છે.

નામદાર જજને પુછવાથી મીં ત્રીલકે જણાવ્યું કે એ પત્રોમાંના કેટલાંક ઉપરથી અતરે રજુ કરવામાં આવેલાં પોસ્ટ કાર્ડના સંબંધમાં અજવાળું પડી શકે એવું લાગતું હોવાથી એ ઓચરયાં મળ્યા આગમચ મારા જોલાસો નહીં કરવાનો મેં એસ્ટે જણાવ્યો હતો.

અત્રે મીં સુલીવાનને પાછો યોલાવી મંગાવવામાં આવતાં મીં પ્રાન્સનના કહેવાથી તેણે અમલ પંચનાસું રજુ કરીધું હતું.

મીં પ્રાન્સન (જે વારંટો સાક્ષીના હાથમાં સુકીને) આજ વારંટો છે કે?

સાક્ષી-હા, એક છાપાખાના તથા બીજું મકાન મારેતું છે.

નામદાર જજ-પંચનામું કયે દહાડે કરવામાં આવું હતું.
સાક્ષી-તા ૦ રૂપ મી જુનને દીને.

તે બાદ મી ૦ પ્રાન્સને અસલ પંચનામું તથા તેના
એક પોલીસ અમલદારે કીધેલા જાગેલ તરજુમાની નકલ કોર્ટ
માં દાખેલ કીધી હતી.

ઓવરર્યાંને મળેલો પતો.

અત્રે સવા વાગતે બાકીનાં ઓવરર્યાં કોર્ટમાં લાવવામાં
આવ્યાં હતાં જેની તપાસ લેવાની નામદાર જજને મી. તીલક
તથા તેઓના સલાહકારોને પરવાનગી આપી હતી. ઓવરર્યાં ત
પાસતાં તે ઘરાબર માલમ પડ્યાં હતાં ઓવરર્યાં તપાસી રહ્યા
બાદ મી. તીલકે મી. મુલીવાનની નીચે મુજબ ઉલ્ટપાલટતપાસ
ચલાવી હતી.

સ૦-તમે રજુ કીધેલાં ઓવરર્યાં, બધાં ખાનામાં મળ્યાં
હતાં કે કેટલાંક ખાનામાં તથા કેટલાંક મેજ ઉપર મળ્યાં હતાં ?

જ૦-કેટલાંક ખાનામાં તથા કેટલાંક મેજ ઉપર-મળ્યાં હતાં.

સ૦-કયા ખાનામાં તથા કયા મેજ ઉપર મળ્યાં હતાં

તમો કહી શકશો? જ૦-હું ધારું છું કે ઘણાખરા હાથના લખેલા
કાગળો મેજ ઉપર તથા વર્તમાન પત્રોના કાપલા ઘેરે ખાનામાં
મળ્યા હતા.

સ૦-પંચનામાની દીપ ઉવરથી તમો કહી શકશો કે કે
લાણા નંબરવાળા કાગળો ખાનામાં તથા ફાણા નંબરવાળા મેજ
ઉપર મળ્યાં હતાં ? જ૦-નહી.

સ૦-મકાનની ઝડતીનાં વારંટ ઉપર દોષની સહી છે નહેલી મહી સીટી મેજસ્ટ્રેટની છે. જુલા મેજસ્ટ્રેટ નહીં મથી પેહેલાં સીટીમેજસ્ટ્રેટ પાસે સહી લેવામાં આવી હતી.

સ૦-સીટી મેજસ્ટ્રેટે ક્યારે સહી મુકી હતી ? જ૦-તા. ૧૦ મી જુનને દીને.

સ૦-સહી સવારે કે સાંજે મુકવામાં આવી હતી ? જ૦ સાંજે

સ૦-તમોએ મારા મકાનની ઝડતી ક્યારે લીધી હતી ?

જ૦-સીટી મેજસ્ટ્રેટની સહી મળ્યા પછી બીજે દિને સવારે.

સ૦-મધરાત્રે બે વાગતે ? જ૦-મળસકા પછી.

સ૦-પુણાના મકાનની ઝડતી તમે ક્યારે પુરી કરીધી હતી ?

જ૦-સવારે નવ અને દશ કલાકની વચ્ચે.

સ૦-તે પછી સીંદુગઢ જવા ક્યારે ઉપડ્યા હતા ? જ૦-

આશરે બપોરે બાર વાગતે

સ૦-પુણાના મકાનની ઝડતી લીધા પછી વારંટ ઉપર

જુલા મેજસ્ટ્રેટની સહી લેવામાં આવી હતી ? જ૦-તે હું બહુતો નથી.

સ૦-પુણાના મકાનની ઝડતી લેખા વારંટ તમારી પાસે

હતું ? જ૦-નહીં મારી સાથે આવેલા પુણાની પોલીસના અમલદાર પાસે હતું.

મ૦-સીંદુગઢના મકાનમાંથી તમને કાંઈ મળ્યું હતું

નહીં ? જ૦-નહીં,

સ૦ પુણાના મકાનમાંથી વારંટમાં જણાવ્યા મુજબ

નાજ ઠાગળયા જપત કરવામાં આવ્યા હતા ? જ૦ હા.

અત્રે મીં તીલકે નામદાર જજ્જને જણાવ્યું કે જે
ઓચરયાં કેટલીક શોધ ચલાવવા પડી હમણાં કોર્ટમાં લાવ
વામાં આવ્યાં છે, તેની દીપ કરી એકઝીનીટ તરીકે કોર્ટમાં
દાખલ કરવાં.

નામદાર જજે એ ઓચરયાં એકઝીનીટ તરીકે દાખલ
કીધાં હતાં.

મીં તીલકે અત્રે સાક્ષીની વધુ તપાસ ચલાવવાને ના પાડ્યા
થી સાક્ષીને કોર્ટ છોડી જવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હતી.

અત્રે મીં પ્રાન્સને પોતાના તરફથી મુકદ્દમા પુરો
થયસો જાહેર કીધો હતો.

અત્રે મીં તીલકને પોતાનો ખુલાસો કરવાને જણાવવામાં
આવતાં તેઓએ જણાવ્યું કે, મારો ખુલાસો તૈયાર છે પણ
તેમાં થોડાંક વાકયો હું અહીં તહી ઉમેરવા માગું છું. જે માટે
એક કલાકનો વખત જોઈએ છે. આથી હમણાં જે વાગેલા છે.
વાથી કોર્ટ હમણાં ઉઠી ત્રણ વાગતે પાછી મળશે. તો હું તે
વખતે ખુલાસો કરી શકીશ.

નામદાર જજ્જ-મુરદોને ખાણાનો વખત એવી રીતે
ફેરવવાનું 'ગની' શકશે કે કેમ તે એક સ્વાલ થઈ પડે છે.

મીં તીલકે ત્યારે સાદા ત્રણ વાગે કોર્ટ પાછી મેળવ
વાનું ઠરાવ્યો.

ભુરીનો ફારમેન-અમો ખાણું લઈ ત્રણ વાગેનામાં
આવવાને કોચીશ કરીશું.

આ ઉપરથી નામદાર વચ્ચે દોરે ત્રણ વાગતા ઉપર
મુસ્તવી રાખી હતી.

મી. તીલકનો લેખીત ખુલાસો

ખાણું પછી દોરે બેસતાં મી. તીલકે નીચે મુજબ
પોતાનો લેખીત ખુલાસો વાચી સંભળાવ્યો હતો.

પુણાં ખાતે દર મંગળવારે પ્રગટ થતાં “ કેસરી ”
પત્રનો હું અધિપતી પ્રગટ કરનાર, છાપનાર તથા માલિક છું.
તથા માલિક તરીકે તેમાં આવેલાં જે લખાણોના સંબંધમાં
મારા ઉપર આરોપો મુકવામાં આવ્યા છે તેની જોખમદારી
હું પુરે પુરી સ્વીકારું છું.

રાજદ્વારી બાળતો ઉપર તકરાર કરતી વેળા વપરાતા
અંગ્રેજી બોલોને અનુકુળ થઈ પડતા મરાઠી બોલો છે તેની મેં
નીચલી ટીપ તૈયાર કીધી છે.

રાજકર્તા અધિકારી વર્ગ

ગૌરા અધિકારી વર્ગ

સરકારી અધિકારી વર્ગ

અંગ્રેજી અધિકારી વર્ગ

મુલમી = Despotie

માથે ફિર = Fanatic

તેજ = Mettle or spirit

} Bure ancracy

મીં તીલક-પણ તે પછી કલકતાની હાથ કોર્ટના
જજને તેથી જુદોજ ચુકાદો આપ્યો છે.

મીં પ્રાન્સન-મીં તીલકને ખોટું જણાવવામાં આવે
હતું કે એકઝીબીટ રજુ કરવાથી તેઓ છેલ્લું ભાષણ
પોતાનો હુકમ શુભાવશે અને તે તેઓએ સ્વીકાર્યું પણ હતું.

મીં તીલક-પણ આ કાંઈ સ્વીકાર કરવાનો સ્વાલ
જો તો કાયદાની બારીકીનો સ્વાલ છે,

મીં તીલકે જણાવ્યું કે તા. ૬ ડી આગષ્ટ ૧૯૦૬ માં
કોર્ટના નામદાર જજ મી. પ્રેટે ઠરાવ્યું હતું કે કસ્ટોડિયન
સાક્ષીઓની ઉદ્ઘાટના તપાસ વેળા આરોપી પક્ષ તરફથી
કાંઈ ઓચરચાં રજુ કરવામાં આવે તો તેથી આરોપી પક્ષ પો
તું ભાષણ છેલ્લું કરવાનો હુકમ શુભાવતો નથી. પણ તે એવી
તે કે ઓચરચાં એકદમ કસ્ટોડિયન પક્ષે નહીં ધારેલાં હોય
રીતે અચબુચ લાવવામાં આવે નહીં.

નામદાર જજ મીં દાવરે એ બાબતમાં ચુકાદો આ
તાં જણાવ્યું કે અત્રેની હાથ કોર્ટમાં નામદાર જજ મી.
સન્સુખ આ સ્વાલના નીવેડા માટે જવામાં આવ્યું હતું.
વેળા સારી રીતે જણીતું હતું કે અદાલત, મદ્રાસ, તું
તથા કલકતાની હાથ કોર્ટમાં એ બાબતમાં રૂઢી જુઢી હતી
આથી મુખ્ય ની હાથ કોર્ટમાં કઈ એક રૂઢી પચાદ કરવી
એકદમ નક્કી કરવા માટે નામદાર જજ મી. બેટીનો ચુ
ભાગવામાં આવ્યો હતો. અને તે મળ્યા પછી હું તેનેજ

બગી રહેવાનું પસંદ કરીશ. આથી મી. તીલકને પહેલું લાખ
 લુ કરવાને જણાવું છું. તેજ વેળા હું કહીશ કે મી. તીલક
 ને પોતાનો બચાવ કરવામાં કોઈ પણ રીતની અડચણ નહી
 થાય તે જોવાને હું આતુર છું. તથા મી. ગ્રાન્સન તરફથી
 જવાબ આપનારું, લાખલુ કરવામાં આવે તેમાં કોઈ નવી બા
 બત આવે તેનો જવાબ હું મી. તીલકને આપવા દઈશ.

મી. તીલકનું લાખલુ

એ. પંછી મી. તીલકે પોતાના બચાવમાં નીચલું બા
 પલુ કીધું હતું:—

ફરયાદ પક્ષના ધારાના હિમાયતી મી. ઇનવેરારીટીએ જે
 સુબાધિતપણે લાખલુ કરી પોતાનો મુકદ્દમો રજુ કીધો છે. તેટ
 લું સુબાધિતપણું હું બતાવી શકીશ નહીં, પણ હું મારો બચાવ ખે
 લાસાવાર તમને સમજાવીશ. મી. ઇનવેરારીટીનો મુકદ્દમો રજુ કે
 રનારું શરૂઆતનું લાખલુ ઘણું દૂંડું હતું તેથી ફરયાદ પક્ષ કયા
 નીશ્ચીત આરોપો મારી ઉપર મૂકે છે તે હું જાણી શક્યો
 નથી. આથી મારી ઉપર મુકવામાં આવેલા આરોપોનો જ
 વાળ વાળવા માટે મને લાખલુ લાખલુ કરવું પડ્યું, મેં ધારાના
 હિમાયતી તરીકેનું લાખો વળતથી કાગ કીધું નથી, તેથી મારો
 મુકદ્દમો તમો સન્મુખ હું કમનશીળે જોઈએ એવા સારા આક્ષ
 રમાં રજુ કરી શકીશ નહીં. હવે મારી સામે મુકવામાં આવેલા આરો
 પોના સંબંધમાં હું જોતીશ. જે કીતુરી લખાણ કરવા માટેનો
 મારો ઉપર આરોપ મુકવામાં આવ્યો છે. તે પ્રગટ કરવાની પુરે

સ્વીકારવામાં નહીં આવતાં તે માણસ માથેની જોખમ દારી પુરવાર કરવાની પેટેલી જરૂર ગણવામાં આવેછે. હવે ઇંગ્લાંડની જુરી છુટાં છુટાં ટાંકવામાં આવેલા વાક્યો અથવા ખાલી લખાણ ઉપરથી નહીં પણ પોતા સંમુખ જે આસપાસના સંલેગો રજુ કરવામાં આવે છે તે ઉપરથી પોતાનો ચુકાદો આપે છે કે જે રૂઢી ઉપર ઇંગ્લાંડનો છાપો હાલમાં જે છૂટા પાતું ભોગવે છે તે જાળવી રાખવાનો સ્વાલ લટકેલો છે.

જુરીની સત્તા

અત્રેનો કાયદો ઇંગ્લાંડના જેવો છે, જેથી શીતુર શાને કહેવું તે જાણતમાં ઇંગ્લાંડને ખગલે આ દેશે આલણું જોઈએ છે. પણ ઇંગ્લાંડની જુરીને ગહોળી સત્તા મળેલી છે. તે જજની પણ પરવાહુ નહીં કરી પોતે જુર્યાનીઓનું ચોલ કરી ચુકાદો આપે છે. અત્રેની જુરીના હાથમાં પણ મોટી સત્તા આપવામાં આવી છે; જેનો ઉપયોગ કરી તમે પણ ઇંગ્લાંડની જ જુરી મુજબ ચુકાદો આપજો. નામદાર જજ્જ કાયદો શું છે તે તમને સમજાવશે, પણ મારા ભાષણમાં ખરી વીગતો તથા કાયદા બંનેની સાથે સાથેમને સમજણ આપવી પડશે. મારી સામેના લણમાંથી બે આરોપો ૧૨૪ ક. તથા ત્રીજો આરોપ ૧૫૩ ક. મુજબ મુકવામાં આવ્યો છે. ૧૨૪ ક કલમના પહેલા ભાગમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે આરોપીને ગુનેગાર કરાવતા બાદે લખાણથી સરકાર સામે હરકેરણી અથવા ધીક્કાર ઉત્પન્ન થયો છે એવું પુરવાર

કરવું જોઈએ છે. પણ ફરયાદ પછે તે બતાવવા માટે કાંઈ પણ જી
ભાની રજી કીધી નથી.

અનિશ્ચિત પ્રકારનો આરોપ.

આથી હું જણાવું છું કે મારી સામેનો આરોપ ઘણો અ
નિશ્ચિત પ્રકારનો છે, તથા તે ખુલ્લો કરવામાં આવ્યો નથી. મારી
સામે ખુલ્લી રીતે એવો આરોપ મુક્યો હોત, કે મેં લોકોમાં ઉશ્કે
રણી કે શુસ્સો ઉત્પન્ન કરવાની કોશીશ કીધી હતી, પણ તેમ કર
વામાં આવ્યું નથી, એ કલમના પાછળના ભાગમાં જણાવવામાં
આવ્યું છે કે સરકારની સામે હુશમની લાવેલી લાગણી ઉશ્કેરવાની
કોશીશ થયેલી પ્રીતુર પુરવાર કરવા માટે બતાવવી જોઈએ છે. પણ
કાંઈક એક કોશીશ કરવામાં આવેલી ત્યારે જ ગણે છે કે જ્યારે ઉ
શ્કેરણી ચલાવવા માટે કોશીશ કરનારે આગમચથી વીચાર રાખેલો
પુરવાર કરવામાં આવે. નામદાર જજની. જેટીએ આપેલા એક
ચુકાદા મુજબ તો ફક્ત કોશીશ જ બસ નથી, પણ તેમાં ફતેહ મે
ળવવી જોઈએ છે, અથવા તો વધારે સળગ સળગો મળવામાં
અટકાવ નહોતો છે એવું પુરવાર થવું જોઈએ છે. ફરયાદ પછે ત્યા
તો પ્રીતુર ફેલાવવાની મારી કોશીશ ફતેહમંદ નીવડી હતી એવું
બતાવવું હતું અથવા તો ઉશ્કેરણી ચલાવવાની મારી કોશીશમાં
હું નિષ્ફળ થયો હતો, તેનો સળગ મારા હાથ હેઠળ નહીં એવા
મજબુત પાકટ સળગોનો હતો એવું દેખાડવું હતું. એક કામ કર
વા માટેની જોડવણ કરવામાં આવી હોય અને તે અ

જતાં નીચ્છળ જાય તો તે ખાલી કોશેશના વર્ગમાં આવે છે અને તે જો ફતેહનંદ થાય તો ગુન્હાના વર્ગમાં આવે છે.

ગુન્હા કરવાની કોશેશ કીધેલી ક્યારે ગણાય ?

ફક્ત એક ગુન્હા કરવા માટેની તૈયારી કરવામાં આવે અથવા એસદો રાખવામાં આવે તે કાંઈ કોશેશ કરવામાં આવેલી તરીકે કાયદો સ્વીકારતો નથી. એસદો અથવા કરી રાખવામાં આવેલી તૈયારી અમલમાં મુકવાની કોશેશ કરવામાં આવે ત્યારેજ કાયદો તેને કોશેશ તરીકે સ્વીકારે છે. હું જો એક માણસ પછવાડે તલ વાર લઈ દોડું તો તમે કહેશો કે 'મેં તેનું ખુન કરવાની કોશેશ કીધી છે, પણ કાયદો તે કોશેશ તરીકે સ્વીકારતો નથી. હું તેને મારી નાંખવા માટે તે માણસ સામે તલવાર ઉઘડું તોજે 'મેં તે માણસની ખુન કરવાની કોશેશ કીધેલી કાયદો ગંણે છે. (મી. તીલકે અત્રે એવીજ રીતે આરોપીના દેખીતા એસદાને કોશેશ તરીકે નહીં સ્વીકારી આરોપીઓને છોડી દેવામાં આવેલા હોયાના કેટલાક દાખલા ટાંકી બતાવ્યા હતા.)

એક લખાણુ પ્રીતુરી ક્યારે પુરવાર થાય ?

તે જાદ તેઓએ જણાવ્યું કે આ મુકદ્દમામાં પ્રગટ કરવામાં આવેલા લખાણુને પ્રીતુરની કોશેશ તરીકે બતાવવાની તજવીજ કરવામાં આવી છે, પણ લખાણુ ફક્ત એસદો બતાવે છે; જો કે ઇરાદો પણ આસપાસના સંજોગોની મદદથી કાયદા મુજબ પુરવાર કરવો જોઈએ છે. ફક્ત લખાણુ કરવા કે બોલવાથી લખા

જા ડગનાર કે બોલનારનો તેમ કરનાનો ડરાહો જણાતો હોય તે
 આ ડોળનો કલાર્ક એક ધી કાઢીન પણ એવો ધરાહો દર્શાવવા
 માટે ગુનેહગાર ઠરે છે, કારણ કે જે લખાણ માટે મને અગ્રે ઉભો
 કરવામા આવ્યો છે તે તેણે વાચી જતાવ્યું છે તેમજ જે વર્ત
 માન પત્રોએ માડું લખાણ ઉતારી લીધું છે તે જઘા ગુન્હેગાર
 ઠરે છે એજ ગીતે એક જણનું ફીજુરી લખાણ ફોનોગ્રાફ સાચામા
 થી બોલવામા આવે તો તે ફોનોગ્રાફ સાચાને પણ તે માટે
 ડોળમા ઘસડવો જોઈએ આ મુજબ તમો નેશો દેખાડી
 એક લખાણ ઉપરથી એક લખાણ ડરનારને ગુન્હેગાર ઠરાવી
 શકાય નહીં હું એમ નથી કહેતો કે લખાણ ખુદમા ગુન્હો આ
 વતો નથી પણ તે કપીયામા એક આના જેટલો છે લખાણ કર
 નારને ગુન્હેગાર ઠરાવવા માટે ખોલ પહર આના જેટલી જુબા
 ની રજૂ કરની જોઈએ છે ફીયાદ પણ અરોપીના મગજમા
 ગુન્હો ડરવાનો ધરાહો હોય એવું બનાવે નહીં ત્યાંસુધી એક લ
 ખાણ ડરનારને ગુન્હેગાર ઠરાવી શકાય નહીં એક તકગરી લખા
 ણ ઉપરથી એક માણસે ગુન્હો ડરવાની ડોશેશ કીધેલી ઠહેવાય
 નહીં એમ ધારો કે એક જણે એક એ સ જેટલું અપ્રીય પોતા
 પામે રાખ્યું હોય તો તેથી તમો એમ કહોશો કે તેનો ડરાહો આ
 પધાત કરવાનોજ હતો? કારણ કે એવું અફીજુ ખાનાર મગી
 જાય છે પોતાને અપ્રીય ખાવાની આદત હોય તે માટે
 પણ તે પોતા પાસે અપ્રીય રાખે

ગુન્હે પુરવાર થાય તે આગમજી બીનતક
સીરવાર મનાતો આરોપી

કાયદામાં તમને એવું માની લેવા જણાવ્યું છે. કે તમે
અનુમુખ ઉભો કરવામાં આવેલો આરોપી બીનતકમીરવાર છે
કે તકમીરવાર છે તે હાજર દલીલોથી પુરવાર કરવાનું કામ
ફરયાદ પક્ષનું છે. પણ આ મુકદ્દમામાં ફરયાદ પક્ષે શું કીધું
છે ? તેણે ફક્ત "કેસરી" પત્રમાં આવેલાં લખાણોનો અગ્રેજી
તરજુમો તમો અનુમુખ રજુ કીધો છે, તથા તેમાંના કેટલાક
અખત ફકરા ટાંકી બતાવ્યા છે, તથા તમને જણાવે છે કે એ
લખાણ ઉપરથી આરોપીને તમો ફીતુરી કરાવો. કયા સંજોગો
વચે આ લખાણ કરવામાં આવ્યું છે તે તમને જણાવવાના ફર
યાદ પક્ષે તદ્દન અખાડા કીધા છે, તથા એ સંજોગો જણાવવાનું
મારી પોતાની ઉપર નાખ્યું છે, જો કે ૧૨૪ ક. કલમમાં એ બ
ધા ખોલાસા દરવાની ફરજ ફરયાદ પક્ષ ઉપર નાખવામાં આ
વી છે. છતાં કયા સંજોગો વચે ફીતુરી કહેવાતાં લખાણ કરવામાં
આવ્યા હતાં તે ફરયાદ પક્ષે જણાવ્યું નથી. ફરયાદ પક્ષ જણા
વવાને ભુલી ગયો છે કે હાદમાં જે વેળા રાજદ્વારી બાબત ઉપર
મજબુત તકરારો ચાલે છે અને મજબૂતીકાઓ કરવામાં આવે છે તે
વેળા તેના જવાબ આપવા માટે આ લખાણ કરવામાં આવ્યાં છે.

- છુટાપાણું કે છકેલપાણું ?

તમને એટલું જોવાનું છે કે લખાણમાં જે રીકા કરવા
માં આવ્યાં છે, તે વાજબી છે કે નહીં તથા અમાલીકપણે કર

' આવેલ છે કે નહીં? તમને કદાચ કહેવામાં આવશે કે હિંદ
 વર્તમાન પત્રોને છુટાપણું આપવામાં આંચું છે તેનો ગેર
 જ લઈ મજાત ટીકા કરી છફેલપણું જતાવવામાં આંચું છે.
 + છુટાપણું કયું અને છફેલ પાણું કયું તે વચ્ચે તફાવત કોઈ
 નથી. ઇંગ્લેન્ડની જુરી સખત પણ વાજબી ટીકાઓ
 વરતમાનપત્રોના છુટાપણાનો લાભ સમજાવેલો ગણી
 લખાણને તદ્દન નીરઅપરાધી ઠરાવવાને ચુકતી નથી શ્રીનુર
 લગતા મુકદ્દમાઓમાં આપણને વારે ઘડી જણાવવામાં આવે
 કે ફક્ત શ્રીનુરી લખાણ ઉપરથી જ શ્રીનુરી ઇરાદો રાખવામાં
 આવે છે એવું ઠરાવવું, પણ મેં તમને જણાવ્યું તેમ
 જુ જોખમ ભરેલું છે લોર્ડ અરસ્ટ્રીને એક ઠેકાણે ટીકા કીધી
 , કે એક રાજા કે એક કાનસ્ટેબલ પોતાની ફરજ જોખમી
 પોતાની સત્તા ઉપરાતનું કંઈ પણ કામ કરે તો તે
 માટે જાને એક સરખી રીતના ગુન્હેગાર ઠરે છે. આ
 ક્ય ઉપરથી તમો કહેશો કે લોર્ડ અરસ્ટ્રીન આવું લખાણ
 માટે શ્રીનુરી ઠરે છે, કારણ કે તેણે રાજા તથા કોન્સ્ટેબલ
 એક સરખી પાયરીએ ચઢાવ્યા છે પણ કાયદો એ વાક્ય તદ્દન
 અપગધી ગણે છે. મને એક ગેરલાભ એ છે કે મારો મુકદ્દ
 મા તપાસવા માટે સાધારણ જુરી રોકવામાં આવી નથી, એટલે
 જુરીના સલાસદો સામાન્ય લોકોમાંથી પોતામાં ચુંટવામાં
 નથી આથી તમો ખાસ જુરીના સલાસદો લોકલાગતી
 રાખર અમને એવું નથી. જુરી આગળ લાવણ કરતી વેળા જુરી

ના સલાસદોને એવું કહેવ નો અસંગતે રીવાજ છે કે તમે ફો
 ફીતુરી લખાણ ઉપરજ નહીં પણ આસપાસના સંલોગો ઉપ
 ધ્યાન આપી ચુકાદો આપજો તમારે આ વાત યાદ રાખવાની
 કે તમારી જુરર તરીકેની ફરજ એટલામાજ આવી રહી ન
 કે એક લખાણ કંત શ્રીતુરી છે એવું જોઈ તે માટે આરો
 અમો ગુનેહગાર ઠરાવીએ છીએ એવો તમારો ચુકાદો આ
 તમારી પહેલી ફરજ પહેલા આસપાસના સંલોગો ઉપર
 આપી ચુકાદો આપવાની છે. હવે આસપાસના સંલોગો કેવી રી
 ના હોઈ ગઈ તેનો હું તમને દાખલો આપીશ. ધારો કે
 દેશમાં અમંતોષ કેલ્પ્યો છે તેના મળધમાં રિપોર્ટ કરવા મા
 સરકાર એક શખસને નીમે છે. તે શખસ પોતાનો રિપોર્ટ મોક
 આપતાં અશાતી કયા સળગો વચે ઉડવા પામી છે તથા તે શા
 પાડવા માટે મરકારે શું કરવું જોઈએ છે તે વીશે ટીકા કરે
 ચાલતા મામલાના મંબંધમાં સખત ભાષામાં નાં પસંદગી બતાવે
 તે ફક્ત સખત ભાષામાં નાપસંદગી બતાવવા માટે તે
 ને તમે શું શ્રીતુરી ગણવા નીકળશો ?

છુટથી થતો ટીકા ઉપર દેશના સુધારાનો રહેતો
 આધાર.

જો- રીને મંત્રાલયમાં મેં દેશમાં હાલમાં જોવા
 આવતા મામલાના મંબંધમાં નજન નાપસંદગી બતાવી છે.
 લખતે મને આ મામલો મંબંધી ટીકા કરતી વખતે મગ

કામ સામે નાપસદગી બતાવવી જ પડે, એવી ના પસદગી નહીં
 બતાવવા દેવામાં આવે તથા નસરકારની ખામીઓ નહીં બતાવવા
 માં આવે તો દેશનો મામલો કેવી રીતે સુધરવા પામે ? ફક્ત
 એવું લખાણ કરનાથી કાંઈ સરકારને ધીક્કારમાં લાવવાની કે.શે.શ
 કીધેલી ગણાશે નહીં કમનમીને ૧૨/૧૧ ક કવમમાં જણાવવામાં
 આવ્યું છે કે નાપસદગીની ટીકા એવી રીતે કરવી જોઈએ કે
 જેથી વચનારના ગગનમાં ધીક્કાર કે અસતોષ ઉભો થાય નહીં.
 પણ નાપસદગી બતાવ્યાથી કાંઈ પણ ખરાબ લાગણી ઉત્પન્ન
 વગર રહે નહીં, એ તો દેખીતું જ છે, કે જેમ એક માણસ
 સામે આપણે કાંઈ બોલતા તેનો આપણી ઉપર ગુસ્સો થોડે કે
 ઘણો ઉત્પન્ન થયા વગર ગહેતો નથી

મોટા અમલદારોના વર્ગનો અમલ.

મોટા અમલદારી વર્ગના હાથમાં દેશનો કારોબાર આવી
 પડ્યો છે. તે અમલ કહાડી નાખવા કહેવું તે શું હીઠ ઉપરનો
 અથેલ અમલ કહાડી નાખવાનું કહેવા બરાબર છે ? હું બાણુ
 છું કે મોટા અમલદારો તેમજ કહેશે પણ તેઓનો અમલ કહા
 ડી નાખીને તેની જગાએ લોકોના વીચાર આચાર વધારે સારી
 રીતે રચી કરનારો અમલ દાખલ કીધાથી અથેલ અમલ તોડી
 નાખવાની કે.શે.શ કીધેલી કે-ની રીતે ગણાશે ? અવગને હું બાણુ
 છું કે તમો જુરીના ગૃહસ્થો એ બાબતમાં મારી સાથે મળતા થશો
 નહીં. પણ મત ફેર તો હોય તેથી શું આપણા વિચારો બહેર

નહીં કરીયે ? એવી રીતે વીચારો જાહેર કીધા વગર દેશમાં
 ધારાકેવી રીતે દાખલ થઈ શકે ? નામદાર જજ્જ મી. બેટીએ
 તાના એક ચુકાદામાં જોડકી રીતે જણાવ્યું છે કે જે આજ્ઞા
 હાલતું રાજ્ય ખંધારણ રચવામાં આવ્યું છે તે કહાડી નાંખી
 ખંધારણ બુદ્ધિ જનાવવું જોઈએ છે. એવું કહેનાર કાંઈ સરકારનો
 દુશ્મન ઠરતો નથી. ધારો કે છઠ્ઠાં-૭માં એક જણ લખે કે ચોક્કસ
 અંકુશ સાથેના રાજાનાં વડપણ હેઠળ પણ એક રાજા ખં
 રાખવું જોઈતું નથી, તો ફક્ત એટલું લખવા માટે તે લખનાર
 કાંઈ શીતુરી ઠરતો નથી. એક પ્રખ્યાત રાજાદારીએ જણાવ્યું છે
 એમ કહેવું કાંઈ પણ રીતે શીતુરી નથી, ફક્ત એકલા લખ
 ઉપરથીજ એક માણસના એરાદાનું તમારે અનુમાન કરવું જોઈતું
 નથી. ખામ કરીને હાલના જેવા ચુકાદામાં કે ત્યાં તમને મરાઠી
 કોમની લાગણીનો ખ્યાલ નથી ત્યાં એકદમ તમારે અનુમાન એ
 ચવું જોઈતું નથી, કે ચોક્કસ પ્રકારના સખ્ત લખાણથી મરાઠી
 કોમમાં સરકાર આમે પ્રીકારની લાગણી ઉત્પન્ન થવી જોઈએ.
 વખત તથા સંજોગ વચ્ચે લખાણ કરવામાં આવ્યું છે તે ઉ
 તમારે વધારે ધ્યાન આપવું જોઈએ છે, જે લોકો માટે લખ
 લખવામાં આવ્યું છે તેઓની મગજની સ્થિતિ કેવી છે તે વીચે
 ફર્યાદ પણ તરફથી તમને કાંઈ પણ જણાવવામાં આવ્યું
 હોઈ એકજ અલ્લનો બનેલો દેશ નથી. મરાઠી લખાણ એકલા
 રાદા લોકો વાંચશે અને તે લોકો ઉપર તેની અસર થશે,
 અસર કેવી થશે તેને લગતી કાંઈ વીગતો તમે સંમુખ મંડે

આવી નથી. આથી તમો જણાવી શકશો કે “અમો સન્મુખ કાંઈ વી
તો મુકવામાં આવી નથી જોથી અમો આરોપીને ગુલેગાર કરા
શકતા નથી.”

લખાણનું પરીણામ ખમવાની તૈયારી.

હવે ૧૫૩ કં. કલમ ઉપર હું આવીશ તેમાં ખુદ્દુંજણા
વામાં આવ્યું છે કે ખાત્રી ધરાવો નહીં પણ શત્રુવટ ભરેલો ધ
હો એક લખાણ ફીતુરી પુરવાર કરવા માટે જતાવવો જોઈએ છે.
કત ચોક્કસ શબ્દો અથવા લખાણ સખત લાખામાં લખ્યું હોય
ઉપરથી જો શત્રુવટ ભરેલો ધરાવો લખનાર. રાખે છે એવું
રવાર થઈ શકતું હોય તો તેટલું કોઈ પણ સહેલથી કહી શકે.
કત સખત લખાણ જ ફીતુરી લખાણ ગણાતું હોય તો કોઈપણ
જન દ્રક્ત લખાણ સખત છે એવું જરૂર જણાય તો એક શબ્દ
ખનો ઉપયોગ કરી પોતાની ખાતરી કરી લઈ ચુકાવો આપી શકે.
જુ જનને મદદ કરવા માટે જુરી આપવામાં આવે છે તેની
તલબ એ છે કે સાધારણ લોકોમાંના કોઈપણ ખાર શખસ લખા
ના સંબંધમાં કેવી લાગણી ધરાવે છે? તે જાણી શકાય. આથી
મારે આત્મપાસના સંજોગો જોઈ લોકોમાં શત્રુવટ ભરેલી
લાગણી ઉશ્કેરાય એવું છે કે કેમ? તે જોયા પછી જ ચુકાવો આ
વાનો છે. તમો વખતે મારા વીચારો સાથે મંજૂતા થઈ શકશો
હી. હું જાણું છું કે ખુદી જુદી કોમો જુદા વીચારો ધરાવે
છે. પણ મારી કોમ ગું વીચારો ધરાવે છે તે જાહેર કરવાની એક
જાહેર લેખક તરીકેની મારી ફરજ જતાવવાની હતી અને તે મેં

નહીં કરીયે ? એવી રીતે વીચારો જાહેર કીધા વગર દેશમાં
 ધારા કેવી રીતે દાખલ થઈ શકે ? નામદાર જજ્જ મી. બેટીએ
 તાના એક ચુકાદામાં 'ખોદલી રીતે જણાવ્યું' છે કે જે આકાર
 હાલનું રાજ્ય બંધારણ રચવામાં આવ્યું છે તે કહાડી નાંખી રા
 બંધારણ જુદું બનાવવું જોઈએ છે. એવું કહેનાર કાંઈ સરકારનો
 દુસ્મન હતો નથી. ધારા કે ઇંગ્લાંડમાં એક જણ લખે કે ચોક્કસ
 અંકુશ સાથેના રાજાનાં વડપણ હેઠળ પણ એક રાજા બંધા
 રાખવું જોઈતું નથી, તો ફક્ત એટલું લખવા માટે તે લખના
 કાંઈ પ્રીતુરી હતો નથી. એક પ્રખ્યાત રાજદ્વારીએ જણાવ્યું છે
 એમ કહેવું કાંઈ પણ રીતે પ્રીતુરી નથી, ફક્ત એકલા લખ
 ઉપરથીજ અંક માણસના એરાદાનું તમારે અનુમાન કરવું જોઈ
 નથી. ખાત્ર કરીને હાલના જેવા મુકદ્દમામાં કે જ્યાં તમને મરાઠી
 કોમની લાગણીનો ખ્યાલ નથી ત્યાં એકદમ તમારે અનુમાન
 એવું જોઈતું નથી, કે ચોક્કસ પ્રકારના મજત લખાણથી મરા
 કોમમાં મરકાર સામે ધીક્કારની લાગણી ઉત્પન્ન થવી જોઈએ. કે
 વખત તથા સંલોગ વચ્ચે લખાણ કરવામાં આવ્યું છે તે
 તમારે વધારે ધ્યાન આપવું જોઈએ છે, જે લોકો માટે લ
 લખવામાં આવ્યું છે તેઓની મગજની સ્થિતિ કેવી છે તે
 ફરયાદ પણ તરફથી તમને કાંઈ પણ જણાવવામાં આવ્યું ન
 હોઈ એક જ જાણનો જાનેલો દેશ નથી, મરાઠી લખાણ એકલા
 રાદા લે કે વાંચશે અને તે લોકો ઉપર તેની અસર થશે,
 અસર કેવી થશે તેને લગતી કંઈ વીગનો તમો સન્મુખ મ-

નથી. આથી તમે જણાવી શક્યો કે “અમે સન્મુખ કાંઈ વી
મુકરામાં આવી નથી જોયી અમે આરોપીને શુદ્ધિગાર કરા
શકતા નથી.”

લખાણનું પરીણામ ખમવાની તૈયારી.

હવે ૧૫૩ કં. કલમ ઉપર હું અવીશ તેમાં ખુદ્દું જણા
આવ્યું છે કે ખાલી ઇરાદો નહીં પણ શત્રુવટ ભરેલો ઈ
એક લખાણ ફીતુરી પુરવાર કરવા માટે જતાવવો જોઈએ છે.
ચોક્કસ શખ્દો અથવા લખાણ સખત ભાષામાં લખ્યું હોય
ઉપરથી જો શત્રુવટ ભરેલો ઇરાદો લખનાર, રાજો છે એવું
રથઈ શકતું હોય તો તેટલું કોઈ પણ સહેલથી કહી શકે.
સખત લખાણ જ ફીતુરી લખાણ ગણાતું હોય તો કોઈપણ
ફક્ત લખાણ સખત છે એવું જરૂર જણાય તો એક શખ્દ
પનો ઉપયોગ કરી પોતાની ખાતરી કરી લઈ ચુકાદો આપી શકે.
જનજને મદદ કરવા માટે જુરી આપવામાં આવે છે તેની
જાણ એ છે કે આધારણ લોકોમાંના કોઈપણ ખાર શખ્સ લખા
સંબંધમાં કેવી લાગણી ધરાવે છે? તે જાણી શકાય. આથી
મારે આસપાસના સંલોગો જોઈ લોકોમાં શત્રુવટ ભરેલી
ફી ઉશ્કેરાય એવું છે કે કેમ? તે જોયા પછીજ ચુકાદો આ
નો છે. તમે વળતે મારા વીચારો સાથે મળતા થઈ શક્યો
હી. હું જાણું છું કે ખુદી જુદી કેમો જુદા વીચારો ધરાવે
પણ મારી કામ શું વીચારો ધરાવે છે તે જાહેર કરવાની એક
હેર લેખક તરીકેની મારી ફરજ જતાવવાની હતી અને તે મેં

રાર હાલમાં પુરેપુરી સ્ત્રીકારવામાં આવે છે. અને કાયદો
 એવા મુકદ્દમાઓમાં જુરીની મદદ લેવાની જો
 રાખવામાં આવી છે તથા જુરીને માથે એ
 તમાં ચુકાદો કાયદાની નજરે નહીં પણ આસપાસના સંજો
 ધ્યાનમાં લઈ આપવાની ફરજ નાખવામાં આવી છે. સને ૧૭૬૨
 નો કાયદો જુરીને મોટી સત્તા આપનારો છે. ઇંગ્લાંડમાં હાલમાં
 જજ જુરીને મુકદ્દમાની કેશીયત સમજાવતાં આરોપી ગુન્હે
 ગાર ગણાવે. જોઈએ કે કેમ? તથા એક કામ કરવામાં તેનો ઇન
 દો ગુન્હા ભરેલો હતો કે કેમ? તે જજજ કદી જણાવતો નથી, પણ
 તેનો ફરિયો કરવાની સત્તા જુરીને છે એવું ગણી એ જાણત
 ઉપર પોતાના વીચાર આપવાથી અલગ રહે છે. તે ફક્ત
 કદમાંમાં રજુ કરવામાં આવેલી કઈ જુજાની મુકદ્દમા સાથે
 બાંધાયેલી છે તે ઉપર જુરીનું ધ્યાન જોઈ તે ઉપરથી
 નુમાન જોઈ ચુકાદો આપવાનું જુરીની પોતાની ઉપર છે
 છે. જો લોકમાંથી લેવામાં આવેલા ગમે તે હસ જણની
 જુરી તકરારી લખાણ કરવામાં મારી નેમ ગુનાહ ભરેલી એકમતે
 ઠરાવે તો મારે તે ચુકાદો માન્ય રાખવો જોઈએ. છે
 તે સામે મારાથી એક જોલ પણ જોલી શકાય નહીં. મારે
 જે હાલમાં પણ ઇંગ્લાંડ જેવોજ કાયદો છે. મારો મુકદ્દ
 અહીંયા મુંબઈમાં લાવવામાં આવ્યો છે. તે જોઈ હું ખુશી
 કારણકે અહીંયા મારા મુકદ્દમાની જુરી મારફતે તપાસ ચલા

વામાં આવે છે અને બીજા મથકોની માફક જલા મેજિસ્ટ્રેટ
મારફતે ચલાવવામાં આવી નથી.

છાપાનાં છુટાપણાંનો સ્વાદ,

ઇંગ્લાન્ડમાં સને ૧૭૯૨ નો કાયદો પસાર કરવામાં અ

વ્યા પછી ચલાવવામાં આવેલા એક શ્રીતુરીના મુકદ્દમામાં જો-
રીડ નામના એક લેખક સામે કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું. અ-
રોપી પારલામેન્ટનું અંકુશવાળું રાજ્ય પસંદ કરતો હતો નહીં
તે આગળના જેવો રાજા હેઠળનો આપણુદ અમલ સ્થાપાયેલો
જોવા ઇચ્છતો હતો. જુરીએ આ બાબતમાં એવો ચુકાદો આપ્યો
હતો કે જો કે અમે ચોપાન્યામાં દર્શાવેલા વીચારો સાથે મળતા
નથી. પણ તે છતાં જો ચોપાન્યું અંચકાર પ્રમાણીકપણે જે સુધારા
થયેલા જોવા ઇચ્છતો હતો તે દર્શાવવા માટે બાહેર પાડેલું હોવા
થી તથા તેની નેમ પ્રમાણીક હોવાથી અમે આરોપીને બીનતકસી
સ્વાર કરાવીએ છીએ. આ મુર્જબજ માફ લખાણ સુધારા
કરવાની રૂઢી નેમ રાખી કરવામાં આવ્યું હતું કે કેમ તે વાત
ધ્યાનમાં રાખી તમે તમારો ચુકાદો આપજો. તમે મારાકરતાં જુદો
જાઅભિપ્રાય વખતે ધરાવતા હશે, પણ તમારે જોવાનું એ છે કે તે
અભિપ્રાય દર્શાવવામાં મારી નેમ પ્રમાણીક છે કે કેમ ? તમે મારા
વિચારો દર્શાવવા માટે મને તકસીસ્વાર કરાવશો તો તેથી તમે
જેમ મારા વીચાર દર્શાવવાનું છુટાપણું છીનવી લેશો તેમજ તમે
પણ તમારા વીચારો દર્શાવવાનું છુટાપણું ગુમાવશો. કારણ કે
તમારા ચુકાદાનો અર્થ એજ થશે કે એક શખ્સ પોતાના વિચારો

જ છે કે લડત ચલાવવામાં મારી નેમ પ્રમાણીક છે કે કેમ ?
હું એક અમેરિકન કાયદો તમો આગળ ટાંકી બતાવીશ. ત્યાં
આપખુદ અમલ તથા પ્રજા વચ્ચે મોટી લડત ચલાવી હું
હું સને ૧૭૩૫ ની વાત કરું છું જેવેળા અમેરિકા ઉપર
ગ્રેજી અમલ ચાલતો હતો. હિંદમાં હાલમાં મોટા અમલદાર
તરફથી જેવો આપખુદ અમલ ચલાવવામાં આવે છે. તેવોજ આ
ખુદ અમલ ત્યાં ચલાવવામાં આવતો હતો. આ મુકદ્દમા પ્રસ
સને ૧૭૩૪ માં કેસળી અંગ્રેજી ગવર્નર હતો. તે આપખુદ
અમલ ચલાવતો હતો, ન્યુયોર્કનાં વર્તમાનપત્રોએ તે અ
ઉપર સખત વુકતેથીની કીધેલી હતી. નવેમ્બર માસમાં એક લે
કને શ્રીતુરી લખાણ કરવા માટે પકડી તુરંગમાંનાં બવામાં આ
હતો. તેને લખવાની ચીજો કાંઈ હાથ ધરવા દેવામાં આવી હતી
સારે નસીબે મારા સંબંધમાં તેમ કરવામાં આવ્યું નથી. પણ
તાના મદદનીશને પોતાના ઓરડાનાં બારણામાંથી પોતાના વી
રો જણાવી પોતાનાં પત્રનું અધીપતી પણ ચલાવવાનું તેણે
રાખ્યું હતું. આ લેખક સામે એવો આરોપ મુકવામાં આવ્યો હતો
તેણે સરકાર સામે આડકત્રા આરોપો તથા શકમંદ એશારા કી
હતા. સરકારે પોતા માટે બધા હુશીયાર ધારાના હેમાયતીઓને એ
રાખ્યા હતા. પણ સારે નસીબે હેંસી વરસની ઉમરનો હર્મ
લટન નામનો ધારાનો હેમાયતી પ્રજાનાં છુટાપણાને તે
આરોપી તરફથી હાજર થયો હતો. તેણે તકરારી લેખાણ આરો
પીએ લખ્યું હતું એવું કબુલ કીધું હતું. આ ઉપરથી

કહ્યું કે આરોપી તકસીરવાર ઠરેછે, કારણ કે ફીતુરી લખાણ તેણે લખ્યું છે એટલુંજ જોવાનું રહ્યું હતું. પણ હેમીલટને જણાવ્યું કે લખાણ ફીતુરી છે એવું પેહેલે પુરવાર કરવું જોઈએ છે. ફરયાદ પહેલે લખાણ એટલા સળખ માટે ફીતુરી ગણ્યું હતું કે તે લખાણમાં અંગ્રેજી ગવરનર સામે હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો, કેમકે ઇંગ્લાંડના રાજકર્તાનો તે પ્રતિનિધિ હોવાથી રાજકર્તા સામે પ્રિધિકારણતાવવા જેવું લખાણ ગણ્યું હતું અંગ્રે હીંદમાં પણ એમજ ફરેક પોલીસનું માણસ પોતાને રાજકર્તાના પ્રતિનિધિમાં જાપાવે છે. આ જાણતમાં જજને જુરીને કહ્યું હતું કે લખાણ કરવાનો ઇરાદો રાજ અમલમાં સુધારો કરવાનો કે ખીજે કાંઈ હતો તે ધ્યાનમાં નહી લેતાં ફક્ત લખાણ ફીતુરી છે કે કેમ ? તે ઉપરજ ધ્યાન આપવું. પણ જુરીએ કશાની પરવાહ નહી કરતાં આરોપીને ખીન તકસીરવાર ઠરાવ્યો હતો.

મુકદ્દમો આજે ચાર્લો દિવસજ સાંભળવાની ગોઠવણ.

ખાણાં પછી કોર્ટ બેસતાં જુરીના ફેરમેને નામદાર જજને જણાવ્યું કે શુક્ર તથા શનીવાર ઇંગ્લાંડની મેલ ટ્રીમરના આવજના દીવસો હોવાથી એ દીવસે ઘણું કામકાજ રહેતું હોવાને સળખે ચાર્લો દીવસ કામ કરી મુકદ્દમો ચોમવારે સાંભળવાની ગોઠવણ કરવામાં આવે એવું અમે ઇચ્છીએ છીએ.

આ ગોઠવણ સામે મીં બ્રાન્સન તથા મીં તીલકે કાંઈ વાધો નહી લેવાથી નામદાર જજે મુકદ્દમો આજે જાપોરે

અઢી વાગતે મુદતવી રાણી મોમવારે સવારે સાડા અગીયું
વાગતે તે પાછો સાંભળવાનું ઠરાવ્યું હતું.

મીં તીલકેનું વધુ લાપણુ.

મીં તીલકે તે જાદ પોતાનું લાપણુ આગળ અડાવ
તાં જણાવ્યું કે મેં જે લખાણ કીધું છે તે તદ્દન સારી નેમથી કીધું છે
એવું હું પાછળથી જાણી શકું. ખરૂં જોતાં જુરીના મુદતથી
જ જાણ્યો છે, કારણ કે તેઓને જ ગદ્ય ચુકાદો આપવાની સત્તા
છે. તેઓ એક લખનારની પ્રમાણિક નેમ સમજતાં વાર લગાડતા
નથી, જેથી તેઓ એકદમ કોઈને પ્રીતુર માટે તકસીરવાર ઠરાવતા
નથી. આ સમજે છતાં મેં પ્રીતુરી મુદતમાં એ ઘણી નજીવી સંખ્યા
માં નોંધાય છે. આ દેશની જુરી પણ ઈંગ્લાંડની જુરીની નકલ કરે,
તો અત્રે પણ એવા મુદતમાં એની સંખ્યા ઓછી થઈ જાય. મીં
તીલકે તે જાદ પોતાનાં તાં ૬ મી. જુનનાં તકરારી લખાણમાં
થી એક વાક્ય વાંચ્યું હતું, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે
“સરકાર જે લોકોની ફરિયાદો ઉપર ધ્યાન આપશે તો આવા
જનાઓ લવીધમાં જનતા અટકશે.” આ વાક્ય વાંચી મીં
તીલકે જણાવ્યું કે મારું લખાણ કંઈ નેમથી કરવામાં આવ્યું છે
તે મેં આ લખાણમાં ખોલી રીતે જણાવ્યું છે, તે છોડી દઈ તમા
રે લખાણ કોઈ બીજા નેમથી લખવામાં આવ્યું છે એવું શા
માટે માની લેવું જોઈએ? લખાણની એવી જ મતલબ એજ લખા
ણમાં આવેલા જુદા જુદા ફક્તો ઉપરથી માલમ પડે છે.

અત્રે મીઠી લીલકે પોતાના લખાણમાથી જુદા જુદા ફક
ઓ જુરી સન્મુખ ટાકી બતાવ્યા હતા.

તે બાદ તેઓએ પોતાના લખાણમાનો નીચલો ફકરો
થી મંજૂર કર્યો હતો:— “ અંગ્રેજી પત્રો જણાવે છે કે
હી વર્તમાન પત્રો, ગરકારી અમલદાર વર્ગ સામે ટીકા કરે છે,
પ્રી મુઝફરખોરમા બનેલા જેવા બનાવો બનતા આપણે જોઈએ
એ, આથી હીની પત્રોને એવી ટીકા કરતા અટકાવવા જોઈએ.
શુ અંગ્રેજી પત્રોની આ ટીકા મુર્ખાઈ ભરેલી છે આ વાક્ય
નથી જોવામાં આવશે કે મારું લખાણ અંગ્રેજી પત્રોમાં
વેલી ટીકાઓનો રહ્યો આપવા માટે લખવામા આવ્યું છે.

“ કેસરી ” પત્રનો બોહોળો રેલાવો.

હવે કયા સંજોગો વચ્ચે ટીકા કરવામાં આવી હતી તે
પર હું તમારું ધ્યાન જો ચીશ મુઝફરખોરમા બોમ્બથી બે બા
ઓ માર્યા જવાનો બનાવ એપ્રિલ માસની અધવચે બન્યો હતો.
રે આ વાત યાદ રાખવાની છે કે મારાં “ કેસરી ” પત્રનો
‘ગ્રેજી’ કે હીની પત્રો કરતા સર્વેથી વધુ ફેલાવો થાય છે. મારી
જ દરરોજ બનતા બનાવો ઉપર મારા મંજ્યાબધ વાચનારા
નો લાભ માટે ટીકા કરવાની હતી. ખરું જોતા અશાતીના વ
નમા એક જાહેર લેખકની ફરજ છે કે સરકારને બળતાના
જાગ લેવા માટે અટકાવવાને જણાવવું. આ ફરજ લગતર મુશ્કે
છે પણ તે એક જાહેર લેખકને બળવવી પડે છે. અમે કાંઈ
જોધ યો નહી હોવાથી પૈઆ કમાવા માટે વર્તમાનપત્રો નથી

ચલાવતા, પણ લોકોને દેશમાં બનતી વીગતોથી વાકેફ કરવાની
મતલબથી ચલાવીએ છીએ. એક લેખકને 'બનતા બનાવો ઉપર
તુરતા તુરત વીચારો આપવા પડે છે. આજે એક બનાવ બને
અને તે બનાવ બન્યા પછી આવતી કાલે પત્ર પ્રગટ થવાનું હોય
તો જે દિવસે બનાવ બને તે ઉપર તેજ દીને તુરતા તુરત નુક
સેચીની કરવી પડે છે. તેમાં દર્શાવેલા વિચારો વખતે બુલ બરેલા
પણ હોય. પણ તે છતાં દરરોજ બનતા બનાવો ઉપર નુકસેચી
ની તો કરવી પડે છે. આ ટીકા એક જાહેર ફરજ તરીકે ગણી
લોકોને ખરો માર્ગ બતાવવા માટે કરવામાં આવે છે. આ ફરજ
બજાવતાં લખાણમાં અહીં તહીં કાંઈ એવા ફકરા આવે કે જેથી
લોકોમાં ઉશ્કેરણી ફેલાવાનો સમજ રાખવાનું કારણ મળે તો
ફક્ત તેજ ઉપરથી મારી પ્રમાણિક નેમ ઉપર શક લઈ જવાનું
ઘાતકી ગણાશે. આ ટીકા કરતાં હું અત્રે જણાવીશ કે મારાં લ
ખાણમાંના કોઈ પણ ફકરાઓથી ઉશ્કેરણી ફેલાઈ હોય એવું હું
માનતો નથી. તે ઉપરાંત મેં આ લખાણ કીધું હતું તે વેળા
થીજ પત્રો શું વીવેચન કરતાં હતાં તે હું તમો સન્મુખ રજૂ
કરીશ. તે ઉપરથી મારી લખાણ કરવાની નેમ શું હશે ? તે તમો
સમજી શકશો. આ લખાણ લખતી વેળા મારી સન્મુખ મુઝફર
પોરના બનાવ ઉપર દરવામાં આવેલી ટીકાઓવળાં વર્તમાનપત્રો
પડેલાં હતાં, જેમાં આવેલી તકરારોનું મને ખંડન કરવાનું હતું.
એજ રીતે ઇતિહાસનાં પત્રો કામ લે છે. ઇતિહાસમાં વર્તમાન પત્રો
હીબરલ, કોન્ઝરવેટીવ, સોસીએલીસ્ટ વગેરે જાદા જાદા પક્ષનાં

ય છે. તેઓ જુદી જુદી રીતે નુકતેચીની કરે છે, ખુર લડાઈની
ગા કેટલાંક પત્રો જે લડાઈની તરફેણનાં હતાં તેઓ લડાઈની
રોજ મળતી રહેતી બબરો ઉપર તે મતલબના ટીકા કરતાં
તાં, જ્યારે જીજ્ઞાસુ લડાઈના કામ સામે નાપસંદગી બતાવનાર
કા કરતાં હતાં.

મુઝફરખોરવાળા બોમ્મ ફેંકવાના બનાવ
ઉપર નુકતેચીની.

મુઝફરખોરમાં બનેલો બનાવ સંબંધમાં જે જાતની ટીકા
હતી. એ બનેલો બનાવ ખેદકારક હતો તે વીશે તો કાંઈ
લા નહીં હતો. પણ આ બનાવ અસાધારણ હતો તથા તે અદ-
ર્શ તથા તેનું કારણ દર્શાવવા માટેની નુકતેચીનીઓ બધાં
રો તરફથી કરવામાં આવી હતી. હવે આ બનાવ બન્યા પછી
'બન્યું' ? અને એ વેળા અંગ્રેજ પત્રો કેવી ટીકા કરતાં હતાં ?
હું તમને જણાવીશ. પણ પ્રથમ હું એક દાખલો આપીશ. એમ
રો કે એક કલમમાં કોઈ બાબત ઉપર તકરાર ચાલી છે, તેમાં હું
જ લઉં અને જીજ્ઞાસુ સલાસદોષે કીધેલાં બાંધણનું 'ખ'ડન કર
માટે હું લાપણું કરું, તે એટલું લાપણું સાંભળી તે બાંધણ ઉપ-
ર તમે મારા વીચારોના સંબંધમાં કાંઈ અનુમાન જે એ તો તે
ભરેલું આવશે. તમે ખરું અનુમાન તો મારી આગળના સ-
લાસદોષે કીધેલાં લાપણોમાં શું બોલાયું હતું તે ઉપર પણ વી-
ર કર્યા પછીજ આપી શકો.

હવે બોમ્મને લગતાં મારાં લખાણ ઉપર હું આપીશ. બોમ્મ

ના જનાવના સંબંધમાં મેં એકલાએજ વીવેચન કીધું નથી. બધાં પત્રોએ લખ્યું છે. “પાયોનીયર” “ગોમ્બની ખસીઆત” ઉપર લખ્યું હતું, મેં ગોમ્બના લેદ ઉપર લખાણ કીધું હતું “પાયોનીયર” નાં તથા મારાં લખાણોમાં સિત્ત સિત્ત વીચારો દર્શાવવામાં આવ્યા છે, પણ તેની સાથે તમને કંઈ કામ નથી. તમને એટલું જ જોવાનું છે કે જેમ “પાયોનીયર” ને ગોમ્બની એક બાબતના સંબંધમાં લખાણ કરવાનો હક્ક હતો, તેમ મને બીજા ના સંબંધમાં હક્ક હતો. ગોમ્બના સવાલના સંબંધમાં મારી ફરજ મારી કોમના વીચારો ગાહેર પાડવાની હતી. તે વીચારો દર્શાવવાનો મારો હક્ક નાપાડવામાં આવે તો પછી વર્તમાન પત્રોની શું જરૂર હી ? મુઝફરખોરના આ ખેદકારક બનાવના સમ યોના સંબંધમાં મત ફેર પડ્યો છે, પણ ખુદ આ બનાવ ખેદકારક છે તે વીશે તો કાંઈ શક નથી. આ બનાવ ખેદકારક છે એમ હું હમણાજ કહેતો નથી. પણ હું પહેલેથીજ કહેતો આવ્યો છું. એ બનાવને લગતું માગું એક લખાણનું મથાળુંજ મેં “દેશનું હૃદય” એવું કીધેલું તમારું જોશો. આ બાબતમાં મત ફેર ગોમ્બ દેંકવાના અગમોના સંબંધમાં ફક્ત પડ્યો છે. બનાવ માટે કેટલાકો ખુદ હિંદી ગ્રજકીય કોંગ્રેસને ગદનામ કેરવા લાગ્યા હતા. તેઓ જણાવના હતા કે કોંગ્રેસમાં થયેલાં ઉરકે સ્ત્રી બહેના લાપણાનું તે પરિણામ હતું. કેટલાકોએ જણાવ્યું હતું કે એ ગોમ્બના બનાવ માટે આક્રમ વીચાર ધરાવનારો જોખમદાર છે. “હંડીશ મેન” “પાયોનીયર” “ટાઈમ્સ

“એક ઇડીયા” “લંડન ટાઈમ્સ” વગેરે પત્રો એવા વીચારો દર્શાવવા લાગ્યાં હતાં, તથા સરકારને ભલામણ કરવા લાગ્યાં હતા કે કોંગ્રેસ જેવા મંડળને તથા આકાળા વીચાર ધરાવનારા પક્ષને નષ્ટ હાથે દાખી દેવાં જોઈએ છે. હવે તમે જો મારી સ્થિતિમાં હો, તો તમે એવી વળતે શું કરો? તમે કરવામાં આવેલી એવી ભલામણ સામે મરાઠીમાં મજબુત વીચારો શું નહિ દર્શાવો? આવી કરવામાં આવેલી ભલામણ સામે મારી મરાઠી કોમની, લાગણીજ નહીં પણ આખી હિંદી કોમની લાગણી મેં મારાં લખાણમાં દર્શાવી હતી, મેં આ લખાણ હિંદી કોમને ઉશ્કેરવા માટે નહીં પણ હિંદી કોમ એ બાબતમાં શું વિચારો ધરાવે છે, તેથી સરકારને વાકેફ કરવાની મતલબથી કીધું હતું, આ મારો બંધાવ છે અને આ મુકદ્દમાનો ચુકાદો આપવા માટે તમને એ બંધાવ ઉપરજ ધ્યાન આપવું જોઈએ છે,

પોતાની ભુક્તિ નહિ જોઈ શકતા સરકારી અમલદારો હવે હિંદી પ્રજાકીય કોંગ્રેસના મંળંધમાં હું કહીશ, કે આ મંડળની નેમ સરકારી મોટા અમલદારોના વર્ગનો હાલમાં હિંદ ઉપર અમલ ચાલે છે તેમાં સુધારા કરવાની રાખવામાં આવી છે. હવે મોટા સરકારી અમલદારોનો વર્ગ કેવી રીતે કામ કરે છે તે હું તમને જણાવીશ. એક મેજની આસપાસ દસ જણા બેઠેલા હોય તેઓને પોતાની સંખ્યા જણાવવાને કહેવામાં આવતાં દરેક જણ પોતાને ભુલી જઈ નવજ જણની સંખ્યા જણાવે, તેવી રીતે

મોટા સરકારી અમલદારોનો વર્ગ કામ કરે છે. મોટા અમલદારોનો વર્ગ કહે છે કે દેશમાં અશાંતી ચાલતી હોવાનો કાંઈ સમજ તે જોઈ શકતા નથી. તે કહે છે કે અંગ્રેજ અમલદારો ઉદાર નીતિનો છે, લોકો તેથી સંતોષ પામ્યા છે, તથા લોકોને અસંતોષી બનવાનું કાંઈ કારણ જણાતું નથી. ફક્ત કારણ એટલું જ જણાય છે કે થોડાક શ્રીતુરીઓ લાપ જી તથા લખાણ કરી દેશમાં અસંતોષ ફેલાવે છે. પણ મેજની આસપાસ બેઠેલા શખ્સો પોતાને ગણવાનું ભુલી જાય છે. તેમ મોટા સરકારી અમલદારો પોતાનો આપખુદ અમલ દેશની અશાંતીનો સમજ છે. તે સમજવાનું ભુલી જાય છે. હવે આપણે અસલ બાબત ઉપર આવીએ. બોમ્બ ફેંકવાના સમયો શું છે? તથા તે અટકાવવા માટેના ઇલાજો શું લેવા જોઈએ છે? મેં સમજ જણાવ્યા છે અને હવે હું ઇલાજ લેવાના સંબંધમાં બોલીશ. એ બાબત ઉપર મેં જે લખાણ કીધું છે. તે કરતી વેળા પ્રથમ હિંદી પત્રોમાં આવેલા તથા પાછળથી અંગ્રેજી વર્તમાનપત્રોમાં આવેલા વિચારો ઉપર અને તે પછી વર્તમાનપત્રોને લાગતા તથા દાડ ગોળા જેવી ફાટી ઉઠનારી ચીજોને લગતા કાયદાઓ ઉપર બીજા પત્રોએ જે વિચાર દર્શાવ્યા હતા તે ઉપર મેં મારા પ્રમાણિક અભિપ્રાય સુજન નુકતેચીની કીધી હતી. હું તમોને સ્વાલ પૂછીશ કે તમો જાહેર લેખક હો તો શું ચાહો છો? ઉપર તમો નુકતેચીની નહીં કંઈ? શું તમો ચાહો છો? ઉપર તમો નુકતેચીની કરવાનું છે. કી દઈ છો? તમામ પુરાણી ચીજોની કરવામાં આવેલી

ધિખેળો ઉપર વિચાર દર્શાવવાને યેસી જાઓ ? મારી ઉપર
 આરોપ સાળીત કરવા માટે મારાં લખાણ ઉપરાંત આ બધા
 યેળો તમે સન્મુખ મુકવાને બદલે, બલકે લખાણમાના કયા
 કરાઓ પ્રીતુરી છે તે દરરોજીયા વગર ફક્ત આખું લખાણ
 મો સન્મુખ મુકી મને તકસીરવાર ઠરાવવાને તમને જણુ વા
 માં આંચુ છે.

અસંતોષકારક તરજુમો.

મારા મરાઠી લખાણનો ઘણી ખરાબ રીતે તરજુમો કરવામાં
 આવ્યો છે તથા તે ઉપરથી મને તકસીરવાર ઠરાવવાને તમને
 જણાવવામાં આવ્યું છે. મારાં લખાણનો તરજુમો દેવી રીતે ક
 વામાં આવ્યો છે ? હું ઈહીશ કે અંગ્રેજ કે મરાઠી સમન્વ્યા
 ગર મરાઠી વાક્યને અંગ્રેજી વાક્યમાં મુકી દેવામાં આવ્યું છે
 મરાઠીમાં આ સાધારણ કહેવત છે કે “એક દોરડાને ભુલથી
 સરપ સમજી તેને મારવા દોસ્તા ના” એ વાક્યનો તમે સન્મુ
 મ રજુ કરવામાં આવેલા સત્તાવાર અંગ્રેજી તરજુમામાં એવો
 આપવામાં આવ્યો છે, કે એક દોરડાને સરપ છે એવું
 હી તેને માર્યા કરવામાં કાંઈ સાર નથી. મેં ઉપર ખરા તરજુમો
 માપ્યો છે તે સાથે આ સરખાવતાં આ તરજુમો કેટલો બેહુદો
 કે તે તમે તુરત સમજી શક્યો. અંગ્રેજી બોલ “એ ક્રીંગ” નો
 મંદ પણ રાજા એટલે ગજકર્તા એનો અર્થ કરવાને બદલે દેશના
 રાજા એવો અર્થ કરી દેવામાં આવ્યો છે “ક્રીલ” એટલે
 માલી મારી નાંખવું તેનો અર્થ એમેગનેશન એટલે ખુન કરવું

એવો કરવામાં આવ્યો છે. એવો બુલાવો ખવરાનારો તરબુમો કરી તે ઉપરથી તમને મને તકસીરવાર ઠરાવવાને જણાવવામાં આવ્યું છે. એવી રીતનો તરબુમો કરવામાં આવે ત્યારે તો તે ઉપરથી કોઈપણ લખાણને શીતુરીના વર્ગમાં સહેલાઈથી લાવી શકાય.

ચુપડીદી જાગવવા માટે નામદાર જાગે

આપેલી ચેતવણી.

મુંબઈમાં ભરવામાં આવેલાં પ્રદર્શનમાં “ લાર્કીંગ ગેલરી ” નામની ગમત પુરી પાડવામાં આવી હતી. તેની મુલાકાત લેનારાઓને યાદ હશે કે આ લાર્કીંગ ગેલરીમાં મુકવામાં આવેલી છબીઓમાં જોનારનો ચહેરો કદરૂપો બની જઈ વાંદરા વગેરે જાનવરો જેવો દેખાતો હતો. આથી મોટી હસાહસ દોસ્તો વચે ગઈ રહેતી હતી. જ્યાંમુખી એ લાર્કીંગ ગેલરી હસવા માટે પ્રદર્શનમાં મુકવામાં આવી હતી, ત્યાં મુખી તે એક ગમત આપનારી ચીજ હતી, પણ જ્યારે તે ‘ લાર્કીંગ ગેલરી ’ ના જેવી ગમત તરબુમો વાંકાચુકા કરી અત્રે કરી જતાવવામાં આવે છે ત્યારે તે મારા જેવા આરોપી માટે ધાતદી જેવું થઈ પડે છે. તે જાહે તરબુમો બુલ ભરેલો કરવામાં આવ્યો છે, તે જતાવવા માટે દેટલાક વધુ દાખલાઓ આપી મીઠી લોકે જણાવ્યું કે આ તરબુમો ખોટો કરવામાં આવ્યો છે, તો તેને જાહે નવો તરબુમો તમો સ-મુખ રલુ કરવાની મારી કાંઈ ફરજ નથી. એ તો મરાઠી ભાષામાં લખાણ કીધું છે. ખુદ તે લખાણ શીતુરી હોય તો તેમોટું મને જાગદાર ગણવો જોઈએ છે. પણ તેના ખોટા અંગે

તરજુમા ઉપરથી મને તમો તકસીરવાર ઠગવી શકો નહીં. મેં
 મીં જોશીની જુખાની લેવામાં આવતી હતી તે વેળા મીં આ
 સનને પૂછ્યું હતું કે તમો તરજુમા રજુ કરવામાં આવેલો
 તરજુમા જોટો નથી એવું જતાવવા માટે તમો મીં જોશી
 પિરાંત ખીજો કોઈ સાક્ષી બોલાવશો કે? અથવા બીજો ખરો તર
 જુમા તમો અરે રજુ કરશો કે? તેના જવાબમાં તેણે જણાવ્યું
 કે હું જોમાનું એક પણ કરનાર નથી. વળતે એમ કહેવામાં આ
 શો કે આ તરજુમા જોટો હોયતો મારે પોતે ખરો તરજુમા
 રી તે રજુ કરવો જોઈએ. પણ મારે તે કામ શા માટે કર
 જોઈએ? હું શા માટે તરજુમા આપાનું કામ કરી સરકારને
 ફતમાં તરજુમા પુરો પાડું?

મીં તીલકની આ ટીકાથી કોર્ટમાં હમાહુસ થઈ રહી
 હતી, જે ઉપરથી નામદાર જજને ચેતવણી આપી હતી કે તમાસ
 બીરો જોગંબીરતા નહીં જળવશે તો કોર્ટમાંથી બધાને બા
 ર કહાલવામાં આવશે, આ ધમકીની તમાશગીરો ઉપર અમર
 થ હતી. તથા બાકીનું જાપણ પુર ગંબીરાઈથી માંજળવામાં
 માંજુ હતું.

મીં તીલકે તે બાદ આગળ ચાલતા જણાવ્યું કે મારી
 રજુ ફક્ત તરજુમા જોટો છે એવું જતાવવાની છે. કારણ કે
 બીરો એવું જણાવે છે કે જો એવું જતાવવામાં આવે કે આગે
 કે ઉપર જે આધારે કામ ચલાવવામાં આવ્યું હોય તે માટે
 બીરો જોટું જણાય તો આરોપીને છોડી દેવો જોઈએ છે. હવે

હું તરબુમો કેલો જોટો છે તે જતાવવા માટે આખું મર
લખાણ હાથમાં લઈ તેના બુદ્ધ બુદ્ધ ફરાર ટાકી જતાવી તે
જોટો અંગ્રેજી તરબુમો કેવી રીતે કરવામાં આવ્યો છે
તમને જતાવીશ, તમો જુરીના ગૃહસ્થોમાંના કોઈ મરાઠી
પા જાણતા હોય તો તા. ૧૨ મી મેનું અમલ મરાઠી લખા
તમારા હાથમાં મૂકી કયા જોલો જોટો છે તે હું જાણ
વતા જઈશ.

અને જુરીના ફારમને મરાઠી નકલ માગતાં મી. ૦ તીલ
નવ ન. લો જુરીના ગૃહસ્થોને પુરી પાડી હતી.

તે પછી મી. ૦ તીલકે જુદા જુદા જોલો ટાકી તેના અ
ંગ્રેજી તરબુમામા તે માટે કેવા જોલો મુકવામાં આવ્યા હતા
તથા તેને જાહેર કેવા મુકવા જોઈતા હતા તે થોડાક જતા
પાંત્રી વધુ જતાવવાનું જાજી દીવસ ઉપર મુદતતી રાખ્યું હતું

નામદાર જાજી જણાવ્યું કે જુરીના જે ગૃહસ્થો મરા
સમજતા હોય તેઓને જાકીના ગૃહસ્થોને અંગ્રેજી તર
કેવો થવો જોઈએ તે સમજાવવાનો હક્ક છે, તથા તેઓ
આદેશી પણ થાય છે. પણ જે જુરીનો ગૃહસ્થ મરાઠીનો
નહી સમજતો હોય તેને તેની સમજણ કોઈ જાહેરના માણ
પાનેથી મેળવવાનો હક્ક નથી.

આ પછી હોર્ટ જીલ્લા દિવમન્ડા ગવાડે સોડા અગી
વ જતા કિંગ મુદતતવી રહી હતી.

પાંચમો દિવસ

મી. તીલકનું વધુ લાપણુ

નામદાર જજને બેઠક લેતાં મી. તીલક પોતાનું ગ
પરમનું સુલતવી રહેતું લાપણુ આગળ ચલાવ્યું હતું. તેઓ
જણાવ્યું કે ગઇ કાલે મેં તમને જણાવ્યું હતું તેમ તકરારી લખ
ણુ ઠરવામાં મારી મતલબ તે વેળા ચલતી નુકતેચીનીમાં માર
તરફથી લાગ લેવાની હતી. બીજું એ કે મેં મારી મરાઠી કે
મના લાભ માટે અ લખાણ કીધું હતું તથા ત્રેજુ એ કે જે ટીક
તે વેળા મુજફરપોર ખાતે જોમળ ફેંકવાનાં બનેલા બનાવના સંબ
ધમાં કરવામાં આવતી હતી તેના રદિયો આપવાની મેં કોશેશ કીધી
હતી મેં ગઇ કાલે જણાવ્યું હતું કે મારાં લખાણની ફકત મરાઠી
કોમ ઉપરજ અસર થાય એવું હતું, કારણ કે મારું મરાઠી પા
ફકત મરાઠી બાબા સમજતા આસામીઓજ વાંચે છે. તમને જે
જણાવ્યું છે એ બધા સંલેગો ઉપરથી તમારે જાણવું છે કે લખા
કરવામાં મારે એરાદો તથા નેમ શું હતી. તમે આમુકદમા
સુકાદો આપો તે આગમચ તમારે કાયદામાં જણાવવામાં અ
છે તેમ એક કામ કરનારની આસપાસના સંલેગો શું હતા તે
પાસંજાતું છે. હું થોડા વખતમાં કેટલાંક વર્તમાન પરોના ફક
વાંચી બતાવીશ જે ઉપરથી જણાશે કે તે વખતે, મારી આસ
સના સંલેગો કેવા હતા. એક બહાર લેખક તરીકે મેં મારીફર
વિચારી હતી કે, જે ટીકા અંગ્રેજી પત્રોમાં થતી હતી, તે

દેશના લાભની આડે આવે એવી હોવાથી તેનો રહ્યો આપવો
તથા સરકારને ખરો માર્ગ બતાવવો. હિંદમાં આ સ્વાલના સંબંધ
માં મોટા સરકારી અમલદારોનો વર્ગ તથા હિંદી પ્રત્યક્ષ કેન્દ્ર
સ વર્ગ એવા બે તરફ પડી ગયાં હતાં. આ તરફ પડવાના મબળ
ખતેના લાભો અથડામણમાં આવતા હોવાનો હતો કે જે સળખે
અંગ્રેજીમાં કેન્દ્રવેદીય તથા લીબરલ એવાં બે તરફ પડ્યાં છે,
હિંદમાં પડેલાં મેં ઉપર જણાવેલાં બે તરફ કેમ કેમ વચ્ચે નહીં
હતાં, જે એટલા ઉપરથી જોશો કે કેટલાક હિંદીઓએ તુકતેચીની
માં ભાગ લેતી વેળા કેન્દ્રેસેની વીરુધ્ધમાં તથા મોટા સરકારી અ
મલદારોના વર્ગની તરફેણમાં વિચારો આપ્યા છે, તેમ કરવાનો
સળખો હું કહી શકતો નથી. તેઓ પોતેજ તે વધારે સારી રીતે
સમજતા હોવા જોઈએ. મેં મારા લખાણમાં સરકારને એવવણી આ
પી હતી કે મુઝફ્ફરપોરમાં બે ખુન થયાં છે. તેથી એકદમ ઉશ્કેરાઈ
જઈ ઉતાવળમાં જાપતાનાં પગલાં નહીં ભરતાં સામાન્ય હિંદી પ્રજા
ના લાભને અલવલ નહીં આવે તેવી રીતે શાંત મગજે કામ લેવું.
શ્રામ દેવવાના ખનાવ ઉપર આવી તુકતેચીની કરવામાં
આવતી હતી તે વેળા સારી રીતે જણાવ્યું હતું કે સરકારે
વર્તમાન પત્રો ઉપર જાળતાનો કાયદો તથા એકદમ
જાગી ઉઠનારી ગીજેનાં વેચાણ સામે અંકુશ મુકનારો કાયદો
મેવીરીતે બે કાયદા પમાર કરવાની હતી આ બે પગલાં જાળ
પગલાં જેવાં હોવાથી એક બહેર લેખક તરીકે લોકોના

ભાત્રી બળવણીને ખાતર આ કાયદા પસાર કરવા સામે મા
પ્રમાણીક વીચારો સરકારને છુટથી દર્શાવવાની મેં 'મારી
જી વીચારી હતી મારાં આ લખાણ લોકને માટે નહિપણ
ફેં જોતાં સરકારને લોકના વીચારથી વાકેફ કરવા માટે લખ
માં આવ્યાં' હતાં. લખાણ લખતી વેળા કયા જોલો હું વાપ
હું તે ખરાખર નકી કરવા માટે ઘોષવાનું અશક્ય હતું.
તે તો મારા વીચારો તુરતાતુરત દર્શાવવાના હતા.

ઊનાવલથી તરબુમા કરવામાં નહતી
મુશ્કેલી.

મીઠ જોશી અત્રે જુગાની આપવા માટે રજુ થતાં મેં
સાને 'એરર એફ જજમેન્ટ' નો અર્થ પુછતાં તેઓએ વિચાર
તેનો જવાબ ખીજે ન્દીને આપવા જણાવ્યું હતું. પણ તે મું
પ એક જાહેર લેખક ઘોષી શકે નહિ તેને તો તેને તેજ વ
પોતાના વિચારો દર્શાવ્યા વગર છુટકો રહેતો નથી. આ
પોતાના વિચારો દર્શાવા માટે પોતાના મગજમાં જે પ
જોલ આવે તે ઘણી વેળા લખી નાખવો પડે છે. એક
કર લેખકનાં મગજ ઉપર કેટલું દબાણ પડે છે તેનો તમને
લ આપવા માટે હું તમને જણાવીશ કે મારી ઓપીસમાં
અઠવાડિયામાં બેઠો પત્ર આવે છે, જેમાનો સાર જે ચી
ડી તે ઉપર મને મારી નુકતેચીની કરવી પડે છે હવે
ની ઉપર આવનાં હું જણાવીશ કે અંગ્રેજી પત્રોના જતાના

માંજ આખાખત ઉપર લખાણ કરવામાં આવ્યું નથી પણ એ અઠવાડીક પત્રના તા. ૧૨ મી મેથી તા. ૬ જુનના દરેક અંકમાં લખાણ થયતું જોવામાં આવે છે. પણ તેનો સખખ તેઓએ ધ્યાનમાં લીધો નથી. એ ઉપર જણાવ્યું તેમ જોખ દે'કવાના ખનાવ ઉપર નુકતેચીની એક જે દિવસ ચાલી હતી નહી પણ અંક વાડયાંઓ સુધી ચાલી રહી હતી. મારાં લખાણત્રી મતલબમાં એક સાક્ષી મી. જોશીએ જણાવ્યું છે તેમ ખુદ મરાઠી પત્રોમાં ત્રણ ચાર તક પડી ગયલાં હોવાથી મરાઠી દોમને 'એ ખાખતમાં ખરો માર્ગ શું છે તે ખતાવવાની હતી.

મી. તીલકે પુરાવા તરીકે રજુ કીધેલાં પત્ર.

મી. તીલકે અત્રે જણાવ્યું કે જોખ દે'કવાના ખનાવના સંખધમાં કેટલાંક પત્રોએ નુકતેચીની કીધી છે તે પત્રોની નકલોં તમે નામદારને જો વાંધો નહી હોય તો મારી તરફના પુરાવા તરીકે રજુ કરવા માગું છું તથા તેમાંથી કેટલાક ફકરા હું વાંચી ખતાવીશ. તમે નામદારને લાગે કે હું જે ફકરા વાંચું છું તેને આ મુકદમા સાથે લગતું વળગતું નથી તો તે વાંચતાં તમે મને અટકાવી શકશો.

નામદાર જજને જોઇની પરવાનગી આપ્યાથી મી. તીલકે કેટલાંક પત્રો પોતા તરફના પુરાવા તરીકે રજુ કીધાં હતાં. તથા તેમાંના કેટલાક ફકરા વાંચી ખનાવ્યા હતા.

અંગ્રેજ પત્રોની નુકતેચીની.

અત્રે મી. તીલકે તા. ૭ મી મેના 'પાયોનીયર'ની આર્ટી

જ રજુ કરી હતી, તેમા પોર્ટુગાલમા જનેલા રાજાના પુત્રના જ
 ૧૫ વીશે એશારો કરના જણાવવામાં આવ્યું હતું કે સરકારે તેવા
 સાદ કરનારાઓને ચેતાવવાની જરૂર છે કે જે ફરીથી તેવું કામ
 કરવા કેમ દબે રો લેગા થશે તો તેમ થી પહેલા દશને એકદમ
 ડગીથી કર કરવામા આવશે તે આર્ટીકલમા સુચના કરવામાં
 આવી છે કે નેશનેલીસ્ટોએ જાગૃત્વ જોડીને કે અત્રેને કાંઈ પણ
 થા છેડી જવા માગતા નથી અને યોગ્ય જોગા કે કવાથી તેઓ
 ઇ હિંદુસ્તાન છેડી જાય એમ નેશનેલીસ્ટોએ સમજવું
 હી જગીતેમા એવી પણ સુચના કરવામા આવી છે કે યોગ્ય
 જોગા દેકવાની બાબતથી દેશના કેટલાક આગેવાન દેશીઓ
 પીતા હતા હવે ડિપ્લોમી આર્ટીકલમા મારે ખુદ નામે એશારો
 વામાં આવ્યો હોય અને તેનો પ્રતિ ઉત્તર હું મારા પત્રકારો
 જવા બધાએજો હતો.

હવે “એશીયન” પત્ર કહે છે કે બંગાળા ઉપર સમ્પત્તિ
 રી વર્તવાની જરૂર છે મી કીંગ્સ ફોર્ડના માટે તે કહે છે કે
 આરો નીશાનગ્રાજ છે, અને “એશીયન” તે કાબેલીયતનો ઉપ
 ગ કરવાની બલામણુ કરે છે

“એમપાયર” પત્ર તો એવી સરકારને શલામણુ કરે છે કે
 જા તોફાન કરનારાઓ ઉપર સરકારે રીજમીટ છોડી મેલી તે
 મે ધાણુ કાઢી નાખવો જોઈએ.

વળી એમપાયરમા એક ખખર પત્ર પ્રગટ કરવામા

વ્યુ' છે જેમાં તો એવી લલામણુ કરવાની લલામણુ કરી છે કે આ રાજ્યદારી લડત ચલાવનારાઓને ગામમાં લેગા કરવા અને ગામના ઝાડુ કાઢનાર મારફતે ફટકાનો માર મરાવવો કે જેથી તેમના ઓકરાં ફરીથી તેવું કામ કરતાં અટકે.

કલતાના “સ્ટેટમેન્ટ” ના તા. ૫ મી મેના અંકમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે જંગાળામાં જેટલું તોફાન છે તેવું મુંબઈ ઇલેક્ટ્રિકામાં જોવામાં આવતું નથી. તે પત્ર સરકારને લલામણુ કેર છે, કે રાજ્યદારી લડત ચલાવનારાઓ અને કડવી ભાષામાં ભાષણ કરનારાઓ આ તોફાનનું ખરેખરું મુળ છે.

તા. ૪ થી મેનાં મુંબઈમાં પ્રગટ થતાં “ટાઈમ્સ” પત્રમાં પણ યોગ્યને લગતો ઇસારો કરવામાં આવ્યો છે. તેમજ તેજ તારીખના “એડવોકેટ”માં સરકાર જેદાળી દેવાના ઉપાયો લેવા માગે છે તે પુરતા મજબુત નથી એમ જણાવી તે ઉપાયો વધારે મજબુત તેવાની લલામણુ સરકારને કરે છે.

મી. ૦ તીલકે આગળ વર્ધતાં જણાવ્યું કે જ્યારે ઉપક્ષાં પત્રો દેશીઓ ઉપર યોગ્યના બનાવથી આવી રીતનો હુમલો કરે છે ત્યારે તેવાજ અથવા તેથી પણ વધારે સખત શબ્દોમાં શુ મારે તેનો રદીઓ આપવો નહીં જોડો, અને શુ તેવો રદીઓ આપતાં મેં રાજ્યદ્રોહી લખાણુ કરેલું તમે ગણ્યો કે? ૧

મી. ૦ તીલકે ત્ય. ૨ બાદ જંગાળાનાં જુદાં જુદાં પત્રોએ યોગ્યને લગતા બનાવો ઉપરજુદ જુદાજુદ કોમાં વિચારો બ

હતા તે રજુ કર્યા હતા અને તેમાંથી ચોક્કસ ચુંટી કા
ઢા ફકરાઓ ઉપર ગુરુચરણનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું.

હિંદીઓના અવાજને નહીં મળતું વજન,

“ પાયોનીઅર તથા ઇંગ્લીશમેન ” નાં લખાણ ઉપર
કતેથીની કરતાં “બંગાળી” પત્ર જણાવે છે કે “પાયોનીઅર” પત્ર
તુરચક્ષાવનારાઓમાં ધારાસભાના સભાસદો તથા ઈંગ્લીશમેન મધ્યમ
આરનાને આકળા વિચારના વગેરે મળી, બધા સભાસદોને સંદો
છે. જે તદ્દન ખેડુ છે. કમનસીબે હુમણાં “ સ્ટેટસમેન ”
હિંદીઓની વિરુદ્ધમાં થઈ ગયું છે અને અંગ્રેજી પત્રોને જવાબ
પ્રતિવાનું કામ ફક્ત હિંદી પત્રો ઉપર રહ્યું છે. અંગ્રેજી પત્રો
નહેવારોનેજ સજા કરવાથી સંતોષ નહીં પામતાં આખી હિંદી
જ સામે જતપનાના ઇલાજો લેવાનું સુચવે છે.

“ સીવીલ એન્ડ મીલિટરી ગેઝેટ ” પત્ર જણાવે છે કે
અફરપોર ખાતેના બ્રામ્હની હોનારતના બનાવે અંગ્રેજોને એટલા
ધા ઉશ્કેર્યા છે કે અમેરિકામાં ગોરાઓ મીઠીઓ ઉપર તુટી પડી
ઓને મ ની નાંખી એકદમ વેર લે છે તેવું વેર લેવાને અંગ્રેજો
ફકરાઈ તે નવાઈ જેવું નથી.

મીં તીલકે આ ફકરા વાંચી જણાવ્યું કે એ ફકરા ઉપર
આ સભાના એક હિંદી સભાસદે મરકારનું ધ્યાન પણ ખેંચ્યું
તું. પણ હિંદીઓના અવાજને મરકાર માન ક્યારે આવે છે.

“ ધી ઇન્ડિયન વર્લ્ડ ” નામનું માસિક ચોપાન્યું જ
ાવે છે કે મુઝફરપોર ખાતે બનેલા બનાવ માટે બધા હિંદી

આગેવાનોને માથે જોખમદારી નાખવાની વાત અંગ્રેજો જણાવેછે, પણ દરેક પ્રજામાં કેટલાક જીવ ઉપર આવેલા શખસો હોય છે, જેઓને કમકમાટ લાગેલા કામ કરતા અટકાવવાનું મુશ્કેલ છે.

સરકારને અપાયેલી ચેતવણી.

મદ્રાસમાં છપાતા ‘હીંદુ’ પત્રમાં ડા. રાશળીહારી દ્વારા સરકારને હીંદી પ્રજાને અગતોષી બનાવવા સામે ચેતવણી સને ૧૯૦૬ માં આપી હતી. તેઓએ જણાવ્યું હતું કે હું ખાલી ધમકી આપતો નથી પણ બહાર પ્રજાની હાલની લાગણી જોઈ હું જણાવું છું કે સરકારે વખતસરના ઘટતા ઈલાજો લઈ પ્રજાને વફાદારીની લાગણીથી ઉભરાઈ જતી બનાવવાનું અથવા તો જાણતાના ઈલાજો લઈ અગાળને એક બીજું રૂશીયા બનાવી દેવાનું સરકારનાં હાથમાં છે.

રૂશીઅન-રૂઢીઓના સંબંધમાં તુકતેચીની કરતાં સને ૧૯૦૬ માં ‘પાયો નાયર’ પત્રે જણાવ્યું હતું કે હુથિયારોદ્ધાર ગોળા વગેરે બધા માધનો સામે રૂશિયન સરકાર ટકી શકે પણ જ્યારે બોમ્બ છોડવાની રૂઢી સરકારને દેશમાં મુધારો કરવાની ચેતવણી આપવા માટે દાખલ કરવામાં આવી છે ત્યારે તો રશીઆની હાલની સરકાર લાંબો વખત મુખી ટકવાની આશા રાખી શકે નહિ. આ ફકરો વાંચી મીં તીલકે દીકા કીધી કે “અને તે છતાં હીંદી સરકાર ટકી શકે એમ “ પાયો નાયર ” પત્ર માનેછે.”

“ ત્રીપ્ત્યુન ” પત્ર જણાવે છે કે અંગ્રેજ પત્રો હિંદીઓ સામે જે સખત લખાણ કરે છે તેનું કુદરતી પરિણામ એ આવે છે કે હિંદી પત્રો ઉશ્કેરાઈ જઈ અંગ્રેજો સામે સખત લખાણ કરે છે.

“ ઇંદુ પ્રકાશ ” જે અત્રે આવી ગયેલા સાક્ષી મીંડો નેશી ના કહેવા પ્રમાણે “ કેસરી ” પત્રના પક્ષનું છે તે જણાવે છે કે હિંદુમાના હાલના અસંતોષનો દુરયો કરવા માટે મોટા સરકારી અમલદારો તરફથી હિંદુમાં ચલાવવામાં આવતા અમલમાં સુધારો કરવો જોઈએ છે.

“ જ્ઞાનપ્રકાશ ” પત્ર યોગ્યતા જનાવ માટે એક બતાવી જણાવે છે કે “ જાપતાના ઇલાજો લેવાયાથી હાલના મામલામાં કદી સુધારો થઈ શકશે નહીં. જાહેર પ્રજામૂલનું ઉત્સાહન કરી કંઈ વાશનું બીજ રોપવામાં આવશે તો તે જાડ અત્રે પણ જંગમના જેવું જ ફળ આપશે.”

લાહોરના ખ્રીસ્તી ધર્મગુરૂની રૂડી સલાહ.
લાહોરના વડા ધર્મગુરૂએ સારી સલાહ આપી છે, જે “ એટવોકેટ એફ ઇન્ડિયા ” પત્રમાં ઉતારી લેવામાં આવી છે. તે છે જણાવ્યું છે “ કે જેઓ આગેવાની લઈ જાહેર આવે તેઓને સખત કીધાથી કાંઈ દેશમાંનો અસંતોષ દુર થવાની નથી.”

મીંડો નેશીના શબ્દો.

મીંડો નેશીને તે જાદ હિંદી પ્રધાન લોર્ડ મોરલીએ

તા એક સાપેણનો ફકરો ટાંકી જતાવી જણાવ્યું કે તેમાં લોડ મોટી પોતે જણાવે છે કે “ધુટાપણની ખાહેશ રાખવાનું” આપણે પોતે હીંદીઓને શીખવ્યું છે. હીંદમાં જાળતાના ઇલાજો લેવાથી આપણુ કાંઈ વળશે નહિ, અમલમાં કારોબાર મેળવવાની જે ખાહેશો આપણે હીંદીઓનાં મગજમાં ઉભી કીધી છે તે પુરી પાડવાની આપણે કેશિશ કરવી જોઈએ છે. જાળતાના એલાજો મુરોપના ઘણા દેશોમાં લેવામાં આવ્યા છે પણ તે કદી ફેલે નહીં નીવડ્યા નથી.”

લોડ મોટી જેવો હીંદનો સર્વેથી વડો અમલદાર ત્યાં રે એવું ધારે છે કે ખાલી જાળતાના ઇલાજો લેવાથી આપણું એટલે અંગ્રેજોનું કાંઈ વળવાનું નથી ત્યારે મારા જેવો સાધારણ નાણુમ એવું લખાણ કરે તેમાં વાંધાં લેરેલું શું છે ?

સંજોગો તપાસવાની આવશ્યકતા.

મેં વાંચેલા ફકરાઓ ઉપરથી હીંદમાં જોખમ ફેલાવાના બનાવો પર કેવી નુકસાનોની કરવાના આવતી હતી તેનો તમે જુદીના મતમદોને કાંઈક ખ્યાલ આવશે. મારાં પહેલાં તકરારી લખાણના જવાબમાં મેં આ ફકરાઓ વાંચી જતાવ્યા છે. અને ફાલ તે હું ગંધ કરું છું. પણ મારાં જીજ્ઞાસોટલે તા. ૬ મી જુનના લખાણ ઉપર આવતાં જીજ્ઞાસોટલે ફકરાઓ હું વાંચી અંભજાવી હવે મુદ્દ મારી ઉપર મુકવામાં આવેલા આરોપોના અગંધમાં જોડીશ. મારી ઉપર કોમ કોમો વચ્ચે શત્રુવટ તથા ધીકારની

લાગણી ઉત્પન્ન કરવાનું તો હ્રમત મુકવામાં આવ્યું છે. પણ
જે લખાણ ઉપરથી મારી ઉપર આ આરોપ મુકવામાં આવ્યો છે
તે લખાણ કેવા સંજોગો વચ્ચે લખવામાં આવ્યું હતું તે ઉપર
તમે વીચાર કરો.

અંગ્રેજી પત્રો સામે ચલાવવું જોઈતું કામ.

આ લખાણ અંગ્રેજી પત્રોએ હિંદીઓ મામે દીધેલાં મ
જ્જત લખાણના જવાબમાં કરવામાં આવ્યું હતું. અંગ્રેજી પત્રોએ
મોન્મની હોનારતના સંબંધમાં ટીકા કરતાં અમે બધા હિંદીઓ
ને હુચ્યા, ખુની, એવી ઉપમાં આપી હતી. આવી રીતે એવાં લખા
ણની પહેલ કરનાર અંગ્રેજી પત્રો હતાં; ત્યારે તેઓ મામે કેમો
વચ્ચે ધીક્કારની લાગણી ઉત્પન્ન કરવા માટે કામ ચલાવવું જોઈ
તું હતું, કે અમે તેઓને જવાબ આપવારાઓ મામે? અંગ્રેજી પ-
ત્રોએ આ બનાવના સંબંધમાં દીવાનાખની જઈ હિંદીઓ ઉપર જેમ
ગમે તેમ હુમલાઓ દીધા હતા. જેના અમે તેઓ કરતા વધારે
શાંત મગજે જવાબ આપ્યા હતા. મોન્મની હોનારતના સંબંધમાં
એક લખાણ કરતાં મેં “કમનસીબી” એવું મથાણું કીધું હતું
અને ખડું જોતાં કમનસીબી એક રીતે નહીં પણ અનેક રીતે
થઈ છે. મોન્મ ફેંકવાનો બનાવ બન્યો તે કમનસીબી છે. તે ઉપર
અંગ્રેજી પત્રોએ દીવાનાખની ઝતુની લાખાણો દીધાં તે કમનસી-
બી છે. તથા અમેએ તેના સજ્જત જવાબો આપ્યા તે પણ કમન
સીબી છે. ખચીત મારે કબુલ કરવું જોઈએ કે એ મ.નડો,

ચિહ્નવા ભેગ નથી. તથા વધારે ઠંડે મગજે કામ લેવાયું નેધું
 હું હતું. પણ એવો વીચાર કરવા આગમચ કેવા સંભોગો
 રચે આ બધું બન્યું હતું તે ઉપર ધ્યાન પહોંચાડવાની હું
 તમને અરજ કરીશ.

તકરારી લખાણમાં દર્શાવવામાં આવેલા
 જુના વીચારો.

સર પ્રીરોજશાહ મેહેતા, મીંઠ હાદાભાઈ નવરોજી વગે
 રેના કોંગ્રેસ પક્ષના વીચારો દર્શાવનારા લખાણો સામણે વગેરે
 પ્રગટ થયા છે. તેમાં મોટા અમલદાર વર્ગના અમલ સામે
 વીચારા છુટથી દર્શાવવામાં આવ્યા છે. અલગત ખુદ સરકારી
 વર્ગ તરફના પણ પોતાના વિચારો પ્રગટ થયા છે. અમો કોંગ્રેસ
 વાળાઓ તરફથી હીંદી અમલમાં સુધારો ચલાવવા માટેની લડત
 અઘણ વર્ષ થયાં ચલાવવામાં આવે છે. તથા હીંદીના મહાન ખુલો
 ગંતર મીંઠ હાદાભાઈ નવરોજી આ લડત ચલાવવા માટે ખુદ
 ઇન્કાંડ ગયા હતા. મોટો ચરકારી અમલદાર વર્ગ જણાવે છે કે
 હીંદીનો અમલ તેઓના જ હાથમાં રહેવો જોઈએ. તેઓ કહે છે
 કે જો અમલ અમો અમારા હાથમાંથી છોડી જીજના હાથમાં
 આપીશું તો હીંદીમાં તદન અધાધુની ફેલાશે. તેઓના જ આ
 વીચાર પ્રમાણિક છે; એવું હું સ્વીકારીશ. પણ અમો માનીએ
 છીએ કે દેશમાં સુધારા દાખલ કરવા માટે હાલના અમલમાં ફેર
 ૧ થવાની જરૂર છે. આ અમારા વિચાર પણ પ્રમાણિક છે.

એવા વિચાર ધરાવનારું “ કેસરી ” વર્તમાન પત્ર છે એ પ
 સને ૧૮૮૦ માં શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જેથી અદ્વાયીત
 ધર્મા એ પત્રમાં મારા વિચારો હું જણાવતો આવ્યો છું. અલબત્ત
 તે આગમચરના બીજા પત્રો એવા વિચાર જણાવતાં આવ્યાં
 જ્યારે હું તેવાજ વિચારો મારા “ કેસરી ” પત્રમાં જણાવ
 રહ્યો છું આ તવારીખ અત્રે આપવાની મારી મનલગ્ન એવું
 તાવવાની છે કે હાલના તકરારી લખાણમાં મેં કંઈ મારા ન
 વિચારો દર્શાવ્યા નથી, પણ જુનાજ વિચારો નવા આકારમાં
 તાવ્યા છે. તમે વર્તમાનપત્રો કેવી રીતે વાંચવામાં આવે છે તે
 જાણો છો. તેઓનો કંઈ ચોપડીઓની માફક અભ્યાસ કરવા
 આવતો નથી પણ કદાચ આ પીવાની વખતે ગાથવા પીવું પુર
 કે વાંચનાર અહીં તહીં વાંચે છે. જેથી જોયાવું કારક અ
 કારમાં જુના અને જુના વિચારો આખ્યાયી વાંચનારનાં મગ
 ઉપર તે કમવા પામે છે. આવી રીતે મારા પત્રમાં ફક્ત જુના
 વિચારો નવા આકારમાં દર્શાવવામાં આવેલા હોવાથી એ વિચારો
 થી “ કેસરી ” પત્રના વાંચનારાઓ સારી રીતે ઘણા લાંબા વ
 તનાં વાંચે હોવા ભ્રમજો. ત્યારે આ લખાણથી છેક હમણા વા
 નારાઓમાં ઉશ્કેરણી ફેલાયલી કેવી રીતે ગણાવી ભ્રમજો ?

શું જોડું છે ?

એ પછી નીચે લખાણનો તરજુનો કેવી રીતે
 જોડો કરવામાં આવ્યો હતો તે લખાણ જોડું થોડું વાંચનાં જ

પ્રતાપવા માંડયું હતું. અંગ્રેજી બોલ “ટીરનીકલ” ઉપર આવતાં
 મીંઠ તીલકે જણાવ્યું કે ખેદકારક બીના એ છે કે મરાઠી બોલો
 ઘણા થોડા હોવાથી થોડાક તફાવતવાળા ઘણા અંગ્રેજી બોલોનો
 મરાઠીમાં એકજ બોલ જડે છે. દાખલા તરીકે અંગ્રેજી બોલો
 રીપ્રેસીવ, ટીરનીકલ, ડેસપોટીક, ઓપ્રેસીવ એ બધાનો મરાઠી
 અર્થ ફક્ત જુલમી કરી કવુ પડે છે. મીંઠ જોશી અત્રે જુળા
 ની આપવા આવતા તમને યાદ હશે કે મેં તેઓને નીચલા અંગ્રેજી
 વાક્યનો મરાઠીમાં તર્જુમો કરવાને જણાવ્યું હતું;—

A despotic government neednot be necessarily
 tyrannical તેનો તર્જુમો તેઓએ એવો કીધો હતો કે “જુલમી
 રાજ્યપદ્ધતી જુલમીથી અસહી પાહીજે અસે નાહી.” આ ઉપરથી
 તમે જોશો કે તર્જુમો કરનાર પોતે ડેસપોટીક તથા “ટીરનીકલ”
 બોલો મરાઠીમાં જુલમી જુલમી રીતે દર્શાવી શક્યો નથી. પણ તેને બ ને
 બોલો માટે એકજ મરાઠી બોલ એટલે “જુલમી” બોલનો
 ઉપયોગ કરવો પડ્યો છે.

અત્રે ચાહી વાગી જવાથી આગળ કીધેલી ગોડવણ પ્રમાણે
 મુક્ટમોસોમવાદે બપોરે સાડા અગીયાર વાગના ઉપર મુલતવી
 રાખવામાં આવ્યો હતો.

છઠ્ઠો દીવસ.

કોર્ટ બેસતાં મીઠા બાળ ગંગાધર તીલકે પોતાનું અંગ
 નું ચાલું અધુરું રહેલું લાપણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે
 બોમ્બ ફેંકવાના ઈનાવ ઉપર હીંદમાં ચાલતી જે નુકતેચીની ઉ
 પરથી મારું તકરારી લખાણ કરવામાં અ.વ્યું હતું તેથી હવે
 તમે મેં અત્યાર સુધીમા જણાવેલા વિચારોથી ઘરાબર વાકેફ
 થયા હોશો. આ નુકતેચીનીમાં અંગ્રેજ પત્રો એટલે મોટા સરકારી
 અમલદારી વર્ગના વાળંત્રો કેવી રીતે લાગ લે છે તે હીંદી પ્રધાન
 લોર્ડ મોરલીએ ઓચરેલાં એક વાક્યમા આપી શકાશે કે “ કાંઈ
 પણ અશાંતી જણાય તો લશ્કરી ઇલાજે લઈ મજબુત હાથે
 દાખી નાંખવું તથા એ બાબતમાં કાંઈ પણ વિચાર કરવા થોભવું
 નહી. ” “ હીંદી પત્રો ” જણાવે છે કે હાલની અશાંતિ ખાલી
 બાબતના ઇલાજે લેવાથી દાખી દઈ શકાશે નહી. પણ હાલનો
 મામલો શાંત કરવા માટે જરૂરનું એ છે કે પ્રજાકીય માગણીઓ
 ને થોડો ઘણો પણ સંતોષ આપવો. સારે નસીબે હીંદી પ્રધાન
 પોતે પણ એવાજ વિચારો ધરાવે છે. આ સુજળ હીંદમાં નુકતે
 ચીની કરનારાઓના બે વર્ગ પડી ગયા છે. અને મેં અંગ્રેજ પત્રો
 તરફથી કરવામાં આવતી નુકતેચીનીનો રદિયો પ્રજાનો લાભ ધ્યા
 નમાં રાખી આપવાનો મારા તકરારી લખાણમાં ઇરાદો રાખ્યો
 હતો. ફરયાદી પક્ષે મારાં તકરારી લખાણોમાંના કયા ફકરોએ
 શીતુરી છે તે બતાવવાને ના પાડી છે, પણ સારે નસીબે ઇંગ્લાંડના

છેલ્લા મેલ માથે મળેલાં પગમાં જોવામાં આવતી નુકતેચીની ઉપરથી મારાં લખાણના ક્યા ફકરાઓ મામે વાંધો લેવામાં આવે છે તેનો કામચલાઉ જવાબ આવે છે.

વાંધો લેવામાં આવેલા ફકરાઓ.

વાંધો લેવામાં આવેલું એક લખાણ નીચે મુજબ છે:—

જે કે બગાળી જીવાનીયાઓની છુપી મંડળી રૂશિયન બળવાખોરોની મારફત સત્તાવાળાઓનું જીન-કરવા માટે ઉભી થઈ નહીં હોય, તે છતાં આ વાત યાદ રાખવાની છે કે જોખન ફેંકનારાઓ કાંઈ પોતાનો સ્વાર્થ મેળવવા માટે નહીં પણ દેશની લાગણીથી દોરવાઈ કામ કરે છે. નીહીલીસ્ટો તરફથી રૂશિયામાં બળવો અરક્ષી વર્ગના જીવનને મગમે ઉઠાવવામાં આવે છે. તેવાજ પર દેશી રાજ્યતા જીવનના સળખે અત્રેનો હાલનો અશાંત મામલો જોવામાં આવે છે. -

મેં આ વાક્ય “ પાયોનીયર ” પરે રૂશિયામાં ઉઠેલા બળવાના સંબંધમાં જે ટીકા કીધી હતી તેનો જવાબ આપવાને લખ્યું હતું. પાયોનીયર પત્રે જણાવ્યું હતું, કે “ બળવા ખોરો નરકથી ફેંકવામાં આવતા જોખાઓને રૂશિયન સરકારે આશરે નમવું પડશે ” અને મેં જણાવ્યું હતું કે ‘ રૂશિયાના જેવો મામલો હાલમાં ચાલે છે. અહીંયાં પણ જોવાજ ધલાજ લેવામાં આવે તો તેનું પરીણામ રૂશિયામાં જે આવવાની વક્રી રખાય તેવું જ આવવું જોઈએ, યદી અત્રે સરકાર ગમે એવું મોટું બળ કાં નહીં ધરાવતી હોય ! !’

મેં આગળ ચાલતાં જણાવ્યું છે કે બંગાળના લાગતા

૥ મંબંધમાં બંગાળીઓની અરજ જ્યાં મુખી સ્વીકારી લાગ

૥ રહ નહીં કરવામાં આવશે ત્યાં મુખી હાલનોજ મામલો

૥ હુ રહેશે. આ મારી તકરાર કાંઈ નવી નથી. બાબુ રામખીડા

૥ ઘોસ તથા આનંદેશ્વર મીં ગોખલે તરફથી લાંબા વખત

મગાઉના જે વિચારો બહેરમાં દર્શાવવામાં આવ્યા હતા.

ટોટો પકડવા છલંગ મારતી બીલાડીનો દાખલો.

મારાં લખાણમાં આગળ ચાલતાં જણાવવામાં આવ્યું

૬ કે બંગાળીઓ ભે કે હાલમાં મત્તાવાળાઓ આમળ લાવાર

કાય, તે છતાં આ વાત યાદ રાખવી ભેધએ છે કે એક ઓગડામાં

૧૨૪ ગયેલી બીલાડી આખરે છવ ઉપર આવી પોતાનાં માર

૨૨નો ટોટો પકડવાની કોશિશ કરવાને ચુકતી નથી. તેજ પ્ર

માણે બંગાળીઓ એકદમ છવ ઉપર આવી બચ એવી રીત

૩ તેઓ સાથે વર્તણૂક ચલાવવામાં કાંઈ સાર નથી.

આગળ ચાલતાં મેં જણાવ્યું કે બેશક આ વાત ખરી

૪ કે પરદેશી અમલને સખએ હીંદુઓનો બુઝો નરમ પડી

૫ ગો છે, પણ તે મહોડેવેહેલો ફાટી નહીં નીકળે એવું કાંઈ નથી.

એક વાક્યમાં અંગ્રેજી જુરર તરફથી કરવામાં આવેલી

૬ એવી નુકતેચીનીના જવાબમાં જણાવ્યું કે હીંદીઓ તો સુલેહને

૭ ચાહનારા છે. પણ હાલમાં જે અશાંતી ભેવામાં આવે છે તેનો

૮ સખખ તો કેટલોક લાપણુ દરનારાઓ તથા લેખકો તરફથી

૯ કરવામાં આવતાં ઉશ્કેરણી લેવામાં લાપણો તથા લખાણોનો છે. મેં

તેના જવાબમાં જતાવવા માગ્યું હતું કે “હીંદી પ્રજા પરને આપ ખુદ અમલના જાળતાઓ ખાલી મુંઝે મોઢે ખમે છે તથા તેઓને જો તદ્દન નીરાશ કરવામાં આવશે તો આખરે તેઓ જુસ્સો ઉશ્કેરાયા વગર રહેશે નહીં.”

મેં મારાં લખાણમાં જોમ્મ ફેંકવાના જતાવો શા કા. સર જને છે તે જતાવવા માગ્યું હતું. મેં જણાવ્યું હતું હાલનો સરકારી અમલદારોના વર્ગને અગત્ય ખમી ભરેલો છે. તેમાં સુધારો કરવામાં આવશે નહીં ત્યાંસુધી હાલનો અશાંત મામલો સુધરશે નહીં. એક પક્ષ વાળા જણાવે છે કે અશાંતી સમજ થોડાકો તરફથી એવો જણાવવામાં આવે છે કે અદાં ફક્ત કેટલાક ઉશ્કેરણી કરનારાઓ તરફથી ભરવામાં આવે. શ્રીનુરી પગલાંને સમજે ચાલતી માલમ પડે છે મોટે તેદાખી દેવે મોટે લશ્કર તથા પોલીસનો છુટથી ઉપયોગ કરવો જોઈએ છે. મેં જણાવ્યું છે કે ખુદ અમલ ખામી ભરેલો છે તથા જતાના લાભ લેવાથી અશાંતી દબાઈ જાને બદલે સામું વધારો થશે, હાલનો અમલ ખામી ભરેલો હોવાની વાત હમણાની નવી નથી તે વરસો થયાં જણાવવામાં આવતી રહી છે. મી. હાદાલાઈ નવ રોજ જીએ વરસો આગમય કહાડેલાં ચોપાનીયાંમાં એ જાળત ઉપર લખાણથી નુકતેચીની કીધી છે અને હું જાણું છું. ત્યાં સુધી કોઈ પક્ષ તેનો સતોપ કારક રહિયો આખી શક્ય નથી.

હાલના અમલમાં રફતે રફતે સુધારો થયેલો
જેવાનો એરાદો.

મારાં તકરારી લખાણના સત્તવાર વરજીમામાં એવું જતા

માં આવ્યું છે કે બંને હું હાલના અમલમાં એકદમ ફેરફાર કરી
 મના મારું છું. પણ મારાં અસલ લખાણમાં મેં ફક્ત રહેતો
 અમલમાં ફેરફાર કરવાની ભાવના કીધી છે. તથા માંતીક
 પ્રદેશની સત્તા વધારવાના સંબંધમાં વીચાર ચલાવવા માટે
 વામાં આવેલા કમીશનમાં જુગની આપતાં પણ મેં 'પુરુષ'
 'પુરુષ' કે હાલના અમલમાં એકદમ ફેરફાર થયેલો હું જોવા
 તો નથી. પણ હાલમાં કાંઈ શરૂઆત થવી જોઈએ કે જેનું
 પરીણામ વરસો પછી આપણે જોવાની શકીશું.

મેં મારા લખણમાં જણાવ્યું છે, કે જપાનની ફતેહને
 એ હવે એશીયાટીક પ્રજાની આંખ ઉઘડી છે, જો હાલના
 લમાં રહેતો રહેતો સુધારા નહીં કરવામાં આવશે તો નીરાશ
 હા લોકોમાંના ટેટલાક જોમ્મ ફેંકવા જેવા આકળા એ
 લેવાને શુકશે નહીં તથા તેઓ રૂશિયન રૂટીની નકલ કરશે.

વણી આપનારાઓને અપાતી ફીતીરીની ઉપમાં.

આવીજ એવવણી ડાક્ટર રાશબીહાહારી ઘોષે તથા નામ
 વાઈસરાઈની ધારાસભામાં નામદાર વાઈસરાયની હાજરીમાં
 લખપતરાયને કાંઈ પણ પ્રકારની તપાસ ચલાવ્યા વગર
 ટો આપવામાં આવ્યો તે વેળા આનંદભરત મીંઝો જોખવેએ
 હાલ.

સને ૧૯૦૬ ની કલકત્તાની કોંગ્રેસના પ્રમુખ તરીકે લાખ
 રતાં ડાક્ટર રાશબીહારી ઘોષે જણાવ્યું હતું કે 'સત્તાવાળા
 હાથમાં જે માર્ગ રહેલા છે. એકતો વળતર ઇલાજ

૧૨૬૪ી અમલદારના વીરોધીઓમાં જે તડ.

આ સરકારી અમલદારના વર્ગના અમલના વિરોધીઓ પક્ષમાં વે'આઈ ગયા છે એક પક્ષ સરકારને અરજીઓ ક પોતાની માગણીથી વાકેફ કરી હાલના મામલામાં મુધારો મે થવાની કોશિશ કરે છે, જ્યારે બીજો સરકારને ફક્ત અરજીઓ વાંચી કાઢ વળવાનું નથીદેખેવું માને છે, તથા જોઈતો સુ રો મેળવવા માટે જે તે પગલા જરવાનું સલાહકારક ગણે છે. આ બીજા પક્ષમાંનો છું મેં તેના સ'બંધમાં મારા લખાણમાં જે ઠેકાણે ઇશારો કીધો છે, જે ઉપર આવતા હું એ વિષે કુ બોલીશ.

મેં મારા લખાણમાં જણાવ્યું છે કે સરકાર બોમ્બ ફેંક ના જનારો આમે સખત ઇલાજે લઈ દાખી દેવાને શક્તિવાન થશે માં કાંઈ શક નથી. પણ આ બોમ્બ ફેંકવાના જનારોનો સદંત નાશ કરવા માટે જરૂરનું છે કે બોમ્બ ફેંકવાના જનારોનો બધ મળખ એટલે લોકોને અશાત કરનારો મોટા સરકારી અ લદારી વર્ગનો આપખુદ અમલ છે તેમાં મુધારો કરવો.

તમે મારી રીતે જાણો છો કે શરીરના કોઈ ભાગ ઉપર આ ઉભરો નીકળે તો તે મસા જડમુળથી બાહી જાહેરથી ના લગાડીનેજ કહાડી નાખી શકાય છે પણ તેથી ખુદ એ પીડા ર થતી નથી. મસા એક ભાગમાંથી કહાડી નાખતાં તે શરીર બીજા ભાગમાં ઉભરી નીકળે છે આથી જો શરીર ઉપરથી નો જડમુળથી નાશ કરવા હોય તો જાહેરની લગાડવાની

મલામાં કરે છે. અને નામદાર વોઇસરાય પણ તે સાથે પોતે મળના થાય છે. ફક્ત ફરક એટલોજ છે કે આ મુધારો કેટલો ફરવો તેના મ'બંધમા મતફેર લેવામાં આવે છે. સરકાર મુધારો થોડો કરવા માગે છે જ્યારે પ્રજાકીય વર્ગ તેથી સંતોષ નહીં પામતા બહોળા પ્રકારના મુધારા માગે છે.

અમને વારંધડી કહેવામાં આવે છે કે તમો બોમ્બ ફેંકવાના બનાવ તરફ નાપસ દગી બતાવો છો ત્યારે સરકારના કામ તરફ તમો કેમ પસ દગી બતાવતા નથી. ? લેવામાં આવતી આ 'તકસાર' બંડન કરવા માટે મેં ઉપરું લખાણ કીધું હતું. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે બોમ્બ ફેંકવાનાં કામ અમો નાપસંદ કરી એ છીએ. પણ તેજ વેળા સરકાર તરફથી લેવામાં આવતા બજાના ઈલાજે તરફ પણ અમો ના પસંદગી બતાવીએ છીએ.

સને ૧૮૯૪ માં "કોન્ટેમ્પરરી રીવ્યુ" નામના ચોપાન્યા માં " એર્થીકસ એન્ડ ધી ડીનેમાઇટ " નામનાં આવેશાં લખાણમાં ડીનેમાઇટ નામના દારૂગોળાની તવારીખના સંબંધમાં વીવેચન કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાંથી વોઇસરાયની ધારાસલાના એક સલાસદે એક ઉતારો પણ વાચી સંભળાવ્યો હતો, અને તે ઉપરથી મારા લખાણમાં વીવેચન કરવામાં આવ્યું હતું. સને ૧૮૯૩ માં ડીનેમાઇટ બાતના દારૂગોળા ફેંકવાના બનાવ ઇંગ્લાંડમાં બનવા પામ્યા હતા. તે ઉપરથી ત્યાં હિંદના બોમ્બ ફેંકવાના બનાવથી એકદમ સજાગી ઉઠનારી ચીજોને લગતો કયદો બાધવામાં આવ્યો છે તેવો કાયદો પસાર કર

મા આવ્યો હતો. આ ઉપરથી “કેનટેમપરરી રીઝુ”
મનાં ચોપાન્યામાં શિપકું લખાણ આવ્યું હતું.

રઘુનાથરાવની સ્ત્રીએ પેશવાનું ખુન કરવા
માટે રચેલો પ્રયત્ન.

મીઠી તીલકે તે બાદ જણાવ્યું કે ઘડીભર આપણે
કું કબુલીએ કે એકદમ બે જણાનાં ઉશ્કેરણી ભરેલાં ભાષણ
વા લખાણથી અંગ્રેજોનાં ખુન થવા પામ્યાં હોય, તો તેથી
મરકારને કેટલાકે તરફથી આપવામાં આવતી આવી સ
ક, આપેલી વાજબી ગણાશે કે કોઈને પણ ભાષણ અથવા
લખાણ કરવા દેવાં નહીં ? દાખલા તરીકે નારાયણરાવ પે
નાનો હતો ત્યારે રઘુનાથરાવે પેશ્વાની બધી સત્તા પો
તા હાથમાં લેવા માટે પોતાના એક અમલદાર ઉપર એક
કું પત્ર લખ્યું હતું. કે નારાયણ પેશ્વાને પકડવો. આ પુત્ર
હી ભાવામાં લખવામાં આવ્યું હતું. તેમાં પકડવા માટે “ધરા
' બોલ વાપરવામાં આવ્યો હતો. પણ રઘુનાથરાવની સ્ત્રી એટલા
સંતોષ પામી નહીં. તેણી નારાયણરાવનું તદ્દન કાટકુંજ
ડવા માગતી હતી, કે જેથી પોતાનો ધણી પેશ્વાની સત્તા
પે, તેમજ ખુદ પેશ્વા તરીકે પોતાને આજખાવી શકે.
થી તેણીએ “ધરાવા” બોલ આગળનો “ધ” બોલ છુટ્ટી
બી તેને બદલે “ગા” બોલ મુક્યો હતો, જેથી વાક્ય
નારાયણરાવલા ધરાવા ” બેગદલે “ નાગયણરાવલા મારાવા ”

એટલે કે નારાયણસવને મારી નાખે એવું થયું હતું. તે
 મરાઠા શ્રીઓમાની ઘેડીડચ લખતા વાગતા શીખતી હ
 અને આવી રીતે એક કેળવણી પામેલી શ્રીએ મોતે લીધે
 કેળવણીનો ગેરઉપયોગ કરી એક પેશવાને મારી નાખ
 પ્રપચ રચ્યો હતો, તેથી શુ એમ કહેવાશે કે મરાઠા શ્રી
 હવે લખતા વાચતા શીખવવાનું સહંતરજ બંધ કરવું ?

તોપ વિરૂદ્ધ બોમ્બ.

એ પછી મીં. તીવટે તા. ૧૨ જુનનું પોતાનું
 ખાણ વાંચતા માંડેનું હતું આ લખાણમાં બહુક તોપ વગે
 ની શોધથી સત્તાવાળાઓના હાથમા કેટલી મેટી સત્તા અ
 છે તે પ્રથમ બતાવવામાં આવ્યું છે તેના ટેકામાં એક દા
 આપના જણાવવામાં આવ્યું છે કે, ને ઇંગ્લેન્ડનું લશ્કર ની
 દા. શેહેનશાહુ માર્તમા એડવર્ડ જે કહે તે મુજબ ચાલવા
 તથા તે નામદારમા ફરેક હાકમ માનવાને તૈયાર થાયે તો પે
 તા પાસેના હુકિયાજ તથા દાફગોગાના ડૉવતને સખળે ઇ
 ડની પ્રજાને તલન લાગેલાજ કરી નાખી શકે, તથા તેના
 થમાની બધી મત્તા લઈ શકે. "પ્રજાના હથર્મા લશ્કરની સ
 થવા મારે ફક્ત બોમ્બનો ઉપયોગ કરવાનો ઇલાજ છે,
 તે ફક્ત થોડા વખત માટેજ કામમા આવી શકે, કારણ
 થોડા ઘણાઓના મરણ નીપજતબ્યા ઉપરાત બેરબથી કાઈ
 થઈ શકે નહીં. હીંદમા પણ બોમ્બનો ઉપયોગ કરવાથી હીંદ

. નો અંગ્રેજી અમલ કુકુડી નાળી યાજ્ઞ એવું નથી, એવું
 હોમો વાપરનારો કળુલ કરે છે, પણ હોમોનો ઉપ
 યોગીધર્મી દેશમાં ચાલતી અચાતી ઉપર સરકારનું ધ્યાન
 લેવાય છે મારા લખાણમાં, પણ જોડુજી જતાવવાની મન
 યા હતી કે જગાળમાં હાવર્મા જોડુજી દેશમાં જે જનાવે
 ને છે તેનો એટલોનો લાજ થવા પામશે કે આ દેશમાં જે અ
 માતી ચાલે છે તે ઉપર સરકારનું ધ્યાન જોવાશે માની આ
 કમળના ટેકામાં એ સને ૧૮૬૭ માં જે અંગ્રેજ અમલદાર
 ના કરવામાં આવેલા ખુનનો દાખલો આપ્યો હતો તે જણાવ્યું
 હતું કે મરદનીને માની હાવવાના સરકાર તરફથી લેવામાં
 આવતા ઇલાજ લોકોને મોટી હેરાનમતીમાં ઉતરનાર છે એ
 નિદાનિયાદ જોગબર ઉદાવવામાં આવતી હતી, પણ તે ઉપર
 કંઈએ ધ્યાન આપ્યું હતું નહીં. પણ જે અંગ્રેજ અમલદારો
 ૧૧ ખુન થયા ત્યારે મરદની મામે લેવામાં આવતા ઇલાજથી
 લોકોમાં ફેલાયલા અસતોષ ઉપર સત્તાવાળાઓનું ધ્યાન જે
 વાળું હતું તે જાદ આગળ ચાલતા એ સરકારને સલાહ આ
 પી છે કે આગેલા અનુભવનો તાબ લઈ હોમો દેશમાં
 ફાલના જનાવ વેળા ફક્ત જાપતાના ઇલાજો લેવા ઉપરજ
 ધ્યાન નહીં આવતા લોકોમાં ફેલાયલો અસતોષ દુર કરવા
 માટે અમલમાં સુધારા કરવાના પગલા ભરવા નહીં તો એજ
 જનાવો સવિધમાં જનતા અગ્રાવવાનું અગત્ય થઈ પડશે.

મુલતવી રહેલો મુકદ્દમો.

અત્રે પોણાછ થવા આવ્યાથી મીં તીલકે તાં ૨ જી પોતાનાં લખાણ ઉપરનું વીવેચન પુરું કરી તાં ૬ મી લખાણ ઉપર વીવેચન કરવાનું આજ ઉપર મુદ્દમો રાખવાની ખાહેશ કર્યાવી હતી.

નામદાર જજ-તમને જે હરકત નહીં હોય તો તમારું બોલવાનું ચાલુ રાખો.

મીં તીલક-આખો દીવસ ઉલો રહી બેઠ્યાથી હું થાકી ગયો છું.

નામદાર જજ-ત્યારે મુકદ્દમો હું આવતી કાલે સવારે સાડાઅગીયાર વાગતા ઉપર મુલતવી રાખું છું.

ઓચરયાંતા આધારે દલીલ.

મીં તીલકે પોતાનું અધુરું રહેલું લા. આગળ ચલાવ્યા આગમચ નામદાર જજને જણાવ્યું કે મકાનની જડતી લેતી વેળા જે ઓચરયાંઓ પોલીસે જપ્ત કરીયાં હતાં, તેમાંના નંબર ૧૭, ૨૨, ૫૬, ૫૮, ૫૯, ૬૨, ૬૩ તથા ૬૫ નંબરવાળાં ઓચરયાં અને આપવાં, કારણકે તેના મળધમાં હું મારાં લાપધુમાં ધંધારો કરવા માશું છું.

ઉપલાં ઓચરયાં આપવામાં આવ્યા બાદ મી. તીલકે પોતાનું લાપધુ આગળ ચલાવનાં જણાવ્યું કે, મારું તાં ૬ મી જુનનું લખાણ એકદમ ફાટી ઊઠનારી ચીજો તથા વર્તમાનપત્રો સામેનો જપ્તનો કાયદો તાં ૮ મી જુનની વાઇસ રાયની ધારા અન્નામાં એકીચેળા પગાર કરવામાં આવ્યો હતો.

ઉપર કરવામાં આવ્યું હતું. એકદમ ફાટી ઉઠનારી ચીજો
 લગતો કાયદો હીદમાં પેહેલવેહેલી જ વાગ દાખેલ કરવામાં
 આવ્યો છે. તથા તે સને ૧૮૮૩ ના ઇલાકના કાયદા ઉપરથી
 લાગા આવ્યો છે. તા. ૮ મી જુને જે તાર મારફતે ખજાર
 માં હતી તે ઉપરથી તા. ૯ મીનું લખાણ લખવામાં આવ્યું
 હતું, જ્યારે વધુ વીગતો મળ્યા ઉપરથી તા. ૧૬ મી જુનનું
 લખાણ કરવામાં આવ્યું હતું. વર્તમાનપત્રોને લગતા કાયદા
 ઉપર વાઈસરોયની ધારાસભાના હીદી સલાસદોએ નામસંદર્ભી
 લેવાની હતી તેઓએ તેની સામે મત આપ્યું હતું નહીં. પણ
 ધારાસભામાં જે કાયદો રજુ કરનાર સલાસદ તથા બીજાઓ
 ઉપરથી જે બોલાયું હતું તે સામે તેઓએ પોતાના વિચાર
 રજૂ કર્યા હતા. ધારાસભાના હીદી સલાસદોની સંખ્યા ઘણી
 માં હોવાથી તેઓને ફક્ત વાંધો બતાવી ચુક એસવા ઉપર
 મતોપ પડ્યો પડે છે એકદમ સળંગી ઉઠનારી ચીજોને
 લગતો કાયદો આગમ્યથી પ્રગટ થીલા વગર એકદમ ધારા
 સભામાં દાખેલ કરી પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. અલબત્તે
 માંથી એમ નહીં કહી શકાય કે સુબકરપોરના જેવા બનાવ
 મને તેના તકમીરવારોને મળ કરવી નહીં. પણ જે સામે વાંધો
 રેવામાં આવ્યો હતો તે એ હતો કે એ કાયદામાં પોલીસને
 માટી મત્તા આપવામાં આવી હતી. દાખલા તરીકે કેરોસીન
 તેલ પણ બોમ્બ બનાવવા માટે વાપરી શકાય એવું હોવાથી
 આ કાયદાની જોડે એવી સલાહોમાં જોય તેને માથે તે કાંઈ

ખરાબ નીદાથી રાખવામાં આવ્યું હતું નહિ, એવું પુરવાર કરવા
 જોખમદારી નાખવામાં આવી છે અલગતે સને ૧૯૮૩ ના
 ઇંગ્લાંડના કાયદા ઉપરથી એ કાયદો લેવામાં આવે
 છે તે કાયદામાં પણ એવી કલમ નાખવામાં આવી છે પણ
 એ કાયદાના પહીવટ ઉપર પાર્લામેન્ટ નજર રાખે છે. જ્યારે
 તો પોલીસના હાથમાં જમીન સત્તા જઈ પડે છે. આ સંજો
 ઉપરથી મેં તા. ૬ મી જુનવાળું લખાણ કીધું હતું. તેહ
 ધાળુ “આ ઇલાજોદામ માટે અમરકારક થઈ પડે એવા નથી
 એવું કરવામાં આવ્યું છે, મેં એ લખાણમાં અલંકારી બા.
 ફરયાદ દીધી છે કે, અંગ્રેજો સત્તાવાળાઓ ઉપર અંકુશ રા
 વાની હિંદી. પ્રધાન લોડ મેં રૂલીની ફરજ છે. પણ તે તે
 જતો નથી. એ અલંકારવાળું વાક્ય એ છે કે “હમણા
 આકાશી પ્રાણીઓ, બાહેર પડ્યા-પણ તેને અંકુશમાં રાખના
 કેઈ નથી.” મેં આ લખાણમાં જાણતાની રાજ્યનિંતી એ
 મું તેના અર્થ સમજાવ્યા છે. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે
 જાણતાની ગંજનિતી દેશની સ્વીધ્યની કેળવણીને આ
 કરીનેજ અટકવી નથી, પણ આગત વર્ષમાં જે સુધારા થયા
 કરવામાં આવ્યા છે તે પરિપૂર્ણ નીરમુખ બનેલ છે. આગળથી
 મેં જણાવ્યું છે કે લાપચલિયા, વર્તમાન પ્રશ્નો છૂટા
 બહેર પ્રશ્નોની ખીલવણી કરે છે, તથા તેને ટેકવી આપે
 વીચારો માર્ગ નથી પણ પ્રજાત કીલમકોએ પોતે

છે અત્રે મીં તીલકે શીલમુકીના પુસ્તોડો માથી એવા
કરા ટોકી બતાવ્યા હતા.

આરોણે આગળ દેખાયેલો ધુમાડો.

મીં તીલકે પેલાનું લાપણ કરતા હતા તેટલામાં આર
તે જે બાબુએ જુરીના ગૃહસ્થો બેઠેલા હતા તે બારણાની
રાખર સામે, એકદમ ધુમાડો નીકળતો માલમ પડ્યો હતો.

ચોડીજ, સેંકડમા શુભચર્ચાઓ હતો, પણ તેટલાંમા ઘણાઓનું
માત તે ઉપર ખેંચાયું હતું તે શાનો ધુમાડો હશે, તેના વી

રમા તેઓ પ્રડી ગયા હતા, તથા આ રમનાવ ઉપર પોત
પાતામા ટીકા કરવા મડી ગયા હતા. પણ તેમ કરતા તેઓને
કોર્ટના બેલીફે તુરત અટકાવ્યા હતા તથા કોર્ટનું કામ જરા
પણ હરકત વગત ચાલુ ગયું હતું.

આ ધુમાડો ફેલેશ લાઇટની મદદથી જુરીના ગૃહસ્થોની
સંરખીર લેવામા આવ્યાથી થયો હતો.

બોરોન ફેક્ટવાના બનાવોમાં આસમાન જમીનનો ફરક

મીં તીલકે આગળ આવતા જણુ બુ કે મારા લખાણમાં
મેં આગળ લખેલો જણુ બુ કે કે અમેરીકામા લક્ષ્મીપતીએ મોં
બોમ્બ ફેક્ટવામા આવે હે તેની તથા હોંમા દેશમા સુધારા કરાવવા
ના નેમથી બોમ્બ ફેક્ટવાના આવે છે તેમા આસમાન, જમીનનો
ફરક છે. કોડવેકેટ— જનરલે ગોંગ એ લખાણને શીતુરી જણા
વી તે ઉપર મોંની ચાપલે કાઢી છે. પણ મેં આ લખાણ એકદમ
સળગી હોઈ નેને વગતો કાપરો વાપરોની ધારા સમા

દાખેલ કરતી વેળા સર હારવીએકમસને ને બાપણ કીધું હતું. તે વેળા તેના દરશાવેલા વીચારો ને જવાબ આપવાની મતલબથી કીધું હતું, તેણે જણાવ્યું કે પશ્ચીમ તરફના શીતુરીઓનાં હથિયારો આ દેશમાં દાખેલ કરવામાં આવ્યાં છે. ને શીતુરીઓને એનાંરકીસ્ટ તરીકે ગણી સજા કરવાની નેમ રાખવામાં આવી છે. હાંદિના તથા પરદેશના બોમ્બ ફેંકનારાઓને એક સરખા મણુવામાં જુલ કરવા માં આવે છે એવું જણાવવાની મારા લખાણમાં નેમ રાખવામાં આવી હતી. તથા પરદેશોમાં એનાંરકીસ્ટોને જાતજર રીતે પીછાની મઠતા એલાનું સેવાથી કેવી અસર થાય છે તે બતાવવા માગ્યું હતું. મેં લખાણમાં જણાવ્યું છે કે પોર્ટુગાલમાં બોમ્બ ફેંકનારાઓની નેમ રાખ્યામાં સુધારો કરાવવાની હતી. સત્તા વાળાઓ તેઓની નેમ જોઈ શક્યા હતા, તથા એટલું પણ જોઈ શક્યા હતા કે બોમ્બથી ખુન થવાના બનાવો અટકાવવા માટે દેશમાં સુધારા દાખેલ કરવાની જરૂર છે. રશીયાની સરકાર પણ જરૂર જોઈ શકી હતી તથા તે સંજોગે બંને રાજ્યોના સત્તાવાળાઓએ પોતાન. દેશમાં યોગ્ય સુધારા દાખેલ કરવાના જોઈતા એલાન લીધા હતા. અને તેને પરીણામે એ દેશોમાં બોમ્બ ફેંકવાના વધુ બનાવો બનતા વહેવાર રીતે અટક્યા હતા. આ બનાવોની યાદ આપી હાંદિમાં પણ એવા એલાનો સેવાની અગત્યતા મેં દર્શાવી હતી.

જાળતી બાબતો ઉપરનું મી. તીલકનું વીવેચન.

“ પામોનીઆ ” પત્રે સને ૧૯૦૬ માં રશીયામાં બોમ્બ ફેંકવામાં આવ્યા હતા ત્યારે એજ મુજબના વીચારો દર્શાવ્યા હતા. તે જણાવ્યું હતું કે બોમ્બથી કરવામાં આવતા ખુનો કમકમાટ નારેણ

પણ એટલુંતો કયુવ કરતુ જોઇએ કે, એક દેશના લોકો દેશમાં મુધારે
 વાની સદંતર આશા હોડે છે સારે તેઓને જોખમ ઉપર આધાર રા-
 ખવો પડે છે. લોકો રાજ્યનાં મોટા લશ્કરના હથિયાર તથા દારૂ ગોળા
 સામે કાંઈ પણ કરવાને સામર્થ્યવાન થતાં નથી, પણ જોખમની મદદથી
 તેઓ સત્તાવાળાઓને ખુબ ખુબ પડાવી શકે છે; તથા રૂશીયાના શહેન-
 શાહને એ હથિયાર આગળ નમી જવા વગર છુટકો રહેનાર નથી.
 તમે જાણો છો તેમ પૂણામાં મરઝીની શરઆતમાં એક અમમદાર એક
 હીંદુના મકાનમાં દાખલ થયો હતો તથા ઘરની પ્રાંત જગ્યામાં ગયો
 હતો, આ ઉપરથી ખટ ખટ ઊભી યંત્ર હતી.

મીં. આન્સન - મીં. તીલક પોતાનાં મગજમાં આવે તે જા
 ખતો ગમે તેમ તકરારમાં મોંઢેથી રજુ કરી શકે નહીં તે ગાટેની કાંઈ
 સાહકનો રજુ થવી જોઇએ. આવો જનાવ ખરેખર ખરો છે કે કેમ?
 તેજ પહેલાં તો એક સવાલ છે.

નામદાર જજ- મીં. 'તીલક પોતાનાં શાપથમાં ધણી એવી જ
 જાતી બાજતો લાવ્યા છે કે જેને આ મુદ્દમાં સાચે કાંઈ પણ નીસબત
 નથી. પણ તેઓને પોતાનાં જવાબમાં દાખે લાગે એવી લાગતી બધી
 બાજતો અત્રે રજુ કરવાનો હક હોવાથી મેં તેઓની વચ્ચે પડી બોલવા
 અટકાવ્યા નથી. પણ બલજને તેઓ મેં દેખી ગમે તેમ વગર આધારે
 દાખલા આપી શકે નહીં

મીં. તીલક - આ દાખલો ખારવાડમાં મહેસા કમીશનના રિપોર્ટ
 માં નોંધાએલો છે પણ આ રીપોર્ટ કમ નસીએ હાથ મારી પામે નથી.
 આથી હું એ બાજત ઉપર વધુ નહીં જોશીય.

જોખમ જનાવવાનું સેહેકું હામ

મીં. તીલકે તે બાદ આગળ ચાલતાં જણાવું કે જોખમ દેવ.

ના બનાવ બનતા અટકાવવાનું સરકારને માટે કેટલું અશક્ય છે તે
 બતાવનાં મેં લખ્યું છે કે એક દૈવત પામેથી બંદુક તથા વગેરે સેફ-
 લથી લઈ શકાય છે પણ બોમ્બ કાંઈ તેવી રીતે લઈ શકાતા નથી. એક
 માણસ બોમ્બ કેમ બનાવવા તેનું જ્ઞાન ધરાવે કે પછી તેને બોમ્બ
 બનાવતાં કોઈ અટકાવી શકનાર નથી બોમ્બ બનાવવા માટે કાંઈ ખાસ
 કારખાનું સ્થાપવાની જરૂર નથી. ફક્ત થોડીક ચીજોને સાથે મેળવી
 કોઈ પણ માધાણોનાં સમ્પત્તિ પોતાને જોઈતા રૂપ બનાવે બોમ્બ
 સપાટામાં બનાવી શકે. આચારજી વીચારો કસકસા તથા મુબઈના અંગ્રેજ
 રાજાના પત્રોએ બે મુશ્કેલી ધુન કરવાના મુકદ્દમા વેળા અનુભવીઓએ
 આપેલી શુભાની કિપરથી દર્શાવ્યા હતા. આવું લખાણ કરવામાં મેં
 લોકોને બોમ્બ બનાવવા માટે ઉત્કેરવાની નેમ ગમી હતી એવું જ-
 જાણી મને તમે શીતુરી ગણવા માગતા હો, તો બીજા પત્રોએ એવા
 જ વિચારો દર્શાવ્યા છે, તેઓને મધ્ય શીતુરી ગણી તેઓને સખ કરો.
 કસકસા તથા મુબઈના બધા અંગ્રેજ પત્રોએ બોમ્બ ફેંકી ધુન કરવા
 ના મુકદ્દમામાં બોમ્બ કેવી રીતે બનાવવામાં આવે છે તે વગેરેને લગતી
 અનુભવીઓએ આપેલી શુભાની વીગત વાર પ્રગટ કરી છે, તેઓએ પણ
 લોકોમાં બોમ્બ બનાવવાનું જ્ઞાન ફેલાવવાની નેમ રાખેલી ગણાવી જોઈએ;
 એવી રીતની તમે તકરાર લેવા બેસો તો તમે એકે એક પત્રને શીતુ
 રી ગણી શકશો.

નવી ખબરો આહાર પાડવાની વર્તમાન પત્રોની અધિરાધ

હાલના જમાનામાં ચેરી લુટકાટકે ધુનનો બનાવ બનવા પામતા
 વર્તમાન પત્રો તેને લગતી વીગતો એકદમ જાહેર પાડવાની ઉપદ્ર ધરા
 વે છે, તથા એ મુન્દાને લગતો મુકદ્દમા આવે તે આગમય તો તેને
 લગતી નેરદવાર વીગતો જાહેર મુકે છે. નેમ કરવામાં તેઓની નેમ એ

હુદ કે ખુન કેમ કરવું તેની લોકોને શુ સગળણ આપવાની ગણા
 ? એમ તેમ તરેહવાર ઝેરોને લગતી વીગતો આપનારી ચોપડીઓ
 ૧૮ કરતામાં આવે છે તે ચોપડી પ્રગટ કરવાની નેમ શુ લોકોને ઝે
 હપયોમ કરી ખુનો કરતાં શીખવવાની ગણાશે !

ફકરોઓ વચાવા સામે મીંઠ બ્રાન્સનને વાંધો.

આત્રે મીંઠ તીલકે ઝોરીએન્ટલ રીબ્યુ ચોપાનીયામાં આવેલુ
 ક ખગર પત્રીનુ લખાણ વાંચવા માંડ્યું હતું જે સામે મીંઠ બ્રાન્સને
 મો લીધો હતો.

નામદાર જજ (મીંઠ તીલકને) તમે તકરારી લખાણ લખ્યું
 આગમ્ય ઝોરીએન્ટલ રીબ્યુ માનું આ લખાણ તો મખવામાં
 ન્યુ નહી હોત.

મીંઠ તીલક-નહી પણ એવું બતાવવા માયું છું કે મેં જે વી
 રો દરશાવ્યા છે, તેજ વીચારો વીજાં પત્રોએ પણ દરશાવ્યા કે.

નામદાર જજ (મીંઠ બ્રાન્સને) જુલો આગેપી એવું પ્રારતો
 ૧ કે આ લખાણ વાંચનાથી પોતાનો મયાવ કરવામાં મદદ મળશે
 હું તેને તે વાચવા દધશ.

મીંઠ બ્રાન્સન-ભારે મારે વાધો લેવો નક્કી છે.

મીંઠ તીલકે જણાવ્યું કે એ વાંચનાથી મારા મયાવમાં મદદ
 મળે એવું હું માનું છું.

મીંઠ તીલકે તે બાદ જણાવ્યું કે ઝોરીએન્ટલ રીબ્યુ ચોપાની
 મા લખાણ કરનાર જણાવે છે કે હોદ્દા છુટ જાડ મુકી કામ લેવાની
 દર કે અને તેની રાજનીતિ જ્યાં મુકી અખચાગ કન્વામાં નહીં રીનને
 મુકી એમ કેકરા જેવા મનાવો ગતતા અટકે તે અગમ્ય છે.

ચારો, મીં તીલકે પોતે લખેલી ચોપડીને લગતી યાદી, મુસ્તમાં
 નીં તીલકે આપેલાં ભાષણની નકલ, કેટલીક અંગ્રેજી તથા ગુ
 જરાતી વર્તમાન પત્રો વગેરે પરચુટણ ઓચરખાં હતાં. આ
 લેખા મને ફાટી ઉઠનારી ચીજોને લગતું કાંઈ જ્ઞાન આપનારી
 ચોપડીઓની જરૂર હતી, ઝરણ કે ફાટી ઉઠનારી ચીજોને લગ
 તા કાયદા ઉપર વીવેચન કરવાનો મારો ઇરાદો હતો. અને તે
 મુજબ મેં ૧૧૦ ૧૬ મી જુનના મારા અ ક્રમા “ જે નવા કાયદા ”
 એવા મથાળા હેઠળ વીવેચન પણ લીધું છે. આ વીવેચનમા આ
 લેખા એકજ વાક્ય ઉપર હું તમારું ધ્યાન ખેંચીશ. તેમા મેં
 જણાવ્યું છે કે બોમ્બ બનાવવા માટેની ચીજ તરીકે ફેરામીન
 તેજ જેવી ઘરગતુ ચીજને પણ જણાવી ગકાય તથા તેના ઉપયો
 ગ સામે ચત્તાવાળાઓ અંકુશ મુકી શકે.

મીં તીલકે અત્રે અઢી વાગવા આવ્યાથી પોતાનું કા
 મણુ ખાણુ પછી કોર્ટ બેસતા કરવાનો ઇરાદો જણાવતા નામદાર
 જજને પૂછ્યું કે તમે ભાષણ કરતાં હજી કેટલો વખત લેશો
 તેનો તમે મને કાંઈ ખ્યાલ આપશો ?

તેના જવાબમા મીં તીલકે જણાવ્યું કે હવે મને
 ઝાઝું બોલવાનું રહ્યું નથી અને હું ખરેખર મારું ભાષણ
 આવે કોર્ટ ઉઠે તેટલામા પૂરું કરીશ. .

બાદ કોર્ટ ખાણુ માટે બિડી હતી,

મીં તીલકનું વધુ ભાષણ

ખાણુ પછી સાડા ત્રણ વગને કોર્ટ પાછી બેસતા મી.

લોકે પોતાનું લાપણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે હવે હું
 ૫૩ ક. ની કલમ હેઠળ મારી ઉપર નુકસાન આવેલા આરોપ
 પર આવું છું. કાયદાસર મારી મામે એકી વેળા ૧૨૪ ક.
 લમ તથા ૧૫૧ ક. કલમ મુજબ કામ ચલાવી શકાય પણ
 થી એમ ઠરાવી શકાય કે એક કલમ હેઠળ બીનગુન્હા કરતાં
 બીજી કલમ મુજબ તકમીરવાર મને ઠરાવી શકાય. અથવા તો
 મને કલમો હેઠળ સામટો તકમીરવાર ઠરાવી શકાય તે ખુદ્દું
 થી. ૧૫૩ ક. કલમમાં શરુઆતની લાગણી ઉદ્દેશવાની જે
 કોશિશ કરે એવા બોલ આવ્યા છે.

ઘડિયાળ ભાંજવાની કોશિશ

મેં તમને આગળ જણાવ્યું છે તેમ કાયદાસર ત્યારેજ
 કોશિશ કીધેલી કહેવાય કે જ્યારે કોશિશ કરવામાં કાંઈ નેમ
 લાખવામાં આવી હોય દાખલા તરીકે હું ફક્ત એક પથ્થરો ઉ
 થકી તે ફેંકું તો કાયદા મુજબ મેં કોઈ પણ પ્રકારની કોશિશ
 કીધેલી ગણાય નહીં પણ જો હું એક પથ્થર રાખીને ટાવ
 રના મીનારા ઉપરના ઘડિયાળને ભાંજવા માટે ફેંકું તો એ
 ઘડિયાળ પણ ઉંચે હોવાથી હું તેને કંઈ પણ નુકસાન નહીં
 કરી શકું તથા પથ્થરો ઘડિયાળને જઈ નહીં લાગતા બીજી
 ગમ જઈ પડે તે છતાં મેં નુકસાન કરવાની કોશિશ કીધેલી જ
 ણાય મેં કોશિશ કીધી એવું કાયદા સર બતાવવા માટે એટલુંજ પુર
 વાન કરવાનું રહે છે કે મેં ગળખાઈ ટાવ ઉપરના ઘડિયાળ તરફ

પચથરો ટાંકયો હતો. આ કલમમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે
 અંગ્રેજ રૈયતના વર્ગમાં હસ્કેરણીની ફેલાવવાની કોશિશ. કર
 વામાં આવે છે. હવે વર્ગો એટલે શું ? આ મુકદ્દમામાં કહેવા
 માં આવ્યું છે તેમ એ વર્ગો અંગ્રેજો તથા હિંદીઓના ધંધ શકે.
 અથવા તો એસલામીઓ તથા હિંદીઓ એવો ધંધ શકે. એટલે કે
 વર્ગો કાયદાના હોય તે વર્ગો ગણી શકાય. પણ એ રાજદારી પક્ષે
 કી ગયા હોય તેને કાંઈ વર્ગો કહી નહી શકાય. હિંદ દેશ ધણી કોમોમાં
 વહેંચાય ગયેલો છે તથા આ કાયદાની નેમ એ છે કે કોમ કોમો વચ્ચે
 દુસ્મનની નહી ઉભી કરવી. કે જોવી કોમો એક બીજા સાથે વહી પડે.
 પણ આ કલમમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે આરોપીને ગુન્દેગાર
 કરાવી શકાય ને માટે તેણે સખાણું કરવામાં મનુવટ બરલી લાગણી
 ઉત્તર કરવાની નેમ રાખેલી પુરવાર કરવી. જોઈએ છે. કાયદા તરીકે
 હું એક ચોપડી પ્રગટ કરી એસલામી તથા હિંદીઓ કેવી રીતે વેંદ
 થઈ ગયલા છે. તેઓ વચ્ચે અંતર શા સખળસર પડી ગયો છે. તે
 વગેરેનું વર્ણન આપું તેથી કાંઈ મેં એ એ કોમો વચ્ચે દુસ્મની ઉભી
 કરવાની કોશિશ કીધેલી ગણાય નહી. મારા બીજા સખાણુના સંબંધ
 માં મારી ઉપર ૧૨૪ ક. તથા ૧૫૩કે કલમ મુજબ આરોપ મુજામાં
 આવ્યો છે. આ સખાણુ એકદમ મજબૂત ઉકેતારો ચીજને તથા વર્તમા
 ન પત્રોને લગતા કાયદા ઉપર લીવેચન કરવા માટે આવ્યું છે એ
 સખાણુ કંઈ મોટા સરકારી અમલદારોના અમલ માટે લખવામાં આ
 વ્યું નથી. આથી એવું કહી શકાશે કે આ સખાણુ કોઈ પણ વર્ગ
 ના સંબંધમાં કરવામાં આવ્યું નથી. વળતે એમ કહેવામાં આવશે
 મારા બીજાના સખાણુમાં સજા ઉકેતારી ચીજને લગતા કાયદા

પર મેં વાવેચન પ્રાપ્તિ હોવાથી તેમા લોકોને જોમ્મ ફેંકવાની
ફેરફાર કરવામાં આવી છે લોકો એટલે ચોક્કસ વર્ગો એવો અર્થ
રી સકાય. પણ સરકારી અમલદારોને અગ્રિય રેવનુના વર્ગમાં કેવી
ને મળી સકાય તે હું મમજી સકતો નથી. સરકારી અમલદારો પોતા
અમલ કરનારાઓ તનીકે ઓળખાવે છે નેથી તેઓ તેજ વખતે
રેવનુના વર્ગમાં કેવી ગેને આવી શકે? તમે નાગંદાર મારા ઉપર
મુકવામાં આવેલો આરોપ વાગ્યો તો મારી જોડવાની મનલગ સમજ
શકો,

નામદાર ૪૮૪૪-તમે ઉપર મુકવામાં આવેલા આરોપોમાં અગ્રિય
રેવનુના વર્ગો વચ્ચે ઉશ્કેરણી ઉત્પન્ન કરવાની ફેરફાર કરવામાં આવી
કે એમ જણાવવામા આવ્યું છે,

મી૦ તીલક-પણ તેમાં ક્યાં ખાસ વરગોમા ઉશ્કેરણી ઉત્પન્ન
રવાની ફેરફાર કરવામાં આવી છે તે નીચીત રીતે જણાવવામા આ
વ્યું નથી.

નામદાર ૪૮૪૪-હા

મી૦ તીલકે તે બાદ જણાવ્યું કે એવી રીતે નીચીત આરોપ
રવાલેલો નહીં હોવાથી મને ખ્યાલ કરવામા મુશ્કેલી નડે છે. હું
સાક્ષમાં તો એવું માની લઈ મારા બીચારો જણાવીશ કે મારી
ઉપર હીંદીઓ તથા અગ્રિય વચ્ચેદુશ્મનની ઉત્પન્ન કરવાનો
આરોપ મુકવામાં આવ્યો છે. જોકે 'ખર' જોનાં નીચીત
આરોપ નહીં મુકવામા આવેલો હોવાથી મારી ઉપરથી કદાહી નાખવો
એકજો. પણ તે વાત બાબતુએ મુકતાં હું જણાવીશ કે મારા તા. ૧૨
મી જુનનાં લખાણને હીંદીઓ તથા અગ્રિય વચ્ચેના સંબંધ સાથે

કાંઈ પણ સામતું વળમતું નથી. એ લખાણ ૬૬૧ એકદમ સળગી
 બેઠનારી ચીજોને લગતા તથા વર્તમાનપત્રો ઉપરના જાપતાને લગતા
 કાપડાઓ ઉપર વીવેચન કરવામાં આવ્યું છે. મારી સામે એકજ આરો
 પ માટે બે કલમ એટલે ૧૨૪ રૂ. કલમ તથા ૧૫૩ રૂ. કલમ મુજબ કામ
 ચલાવવામાં આવ્યું છે. આપણે વારે ઘડી આ કહેવન સાંભળ્યે છીએ
 કે એક કાકરે બે પક્ષી મારવાં આ કહેવન જો પથરા પુરતાં જોરથી
 ફેંકવામાં આવ્યો હોય તો ને બે પક્ષીઓનાં મરણ નીવળતી શકે
 એવું હોવાથી ખરી પડી શકે. પણ એકજ કામ બે જુદા જુદા કાપડ
 મુજબ ગુનાહ બરેલું ફેરી રીતે ગણી શકાય? તથા એક ખારગી ગુનાહ
 બરેલું ગણ્યે તો પણ એકજ કામ માટે બે જુદા જુદા કાપડાઓ હેઠળ
 ફેરી રીતે મળ કરી શકાય તે મારાં ધ્યાનમાં ઉતરતું નથી. આથી
 હું પહેલેથીજ જણાવતો આવ્યો છું કે ફરીવારપણે મારી, કપર કાઠ
 પણ રીતના નીચીત આરોપો મુક્યા જોઈતા હતા. વળી જુરીએ
 યાદ રાખવાનું છે કે પોતાનો અભીપ્રાય તેજે મુક્યામાં આવેલા આરો
 પો ઉપરથીજ નહીં પણ આરોપ કેવા સંજોગો વચ્ચે કરવામાં આવ્યો
 હતો તે ધ્યાનમાં રાખી આપવાનો છે. મારી મામેનાં “કેમરી”
 પત્રમાં ફીતુરી લખાણ કરવા માટેના છેલ્લા મુદ્દામાં નામદાર જજ
 મીં સેસીએ જુરીને જુલાનીનો માર કહી સંમળાવતાં જણાવ્યું
 હતું કે તમારે આ લખાણ કેવે વખતે તથા કયા સંજોગો વચ્ચે કરવા
 માં આવ્યું હતું તે કપર ધ્યાન આપવાનું છે. હું ઉમેદ રાખું છું
 કે તમે તાગતર પણ જુરાને, જુલાનીનો સાર કહી સંમળાતાં તે
 લખાણ કેવે વખતે, કઈ તરે, ન્યા મથકે તથા અમપામના કેવા સંજો
 ગો વચ્ચે કરવામાં આવ્યું હતું તે ધ્યાનમાં રાખવાને જણાવ્યો, જુરા

આસપાસના સંજોગોથી જરાજર રીતે વાકેફ થઈ શકે ને માટે મેં
માગ લખાણની સમજણ આપતી વેળા કેના સંજોગો વચ્ચે તે લખવામાં
આવ્યું હતું તે લખાણથી દર્શાવ્યું છે.

હવે હું એક ખાનગી આસામીને પોતાનો બચાવ કરવાનો હક
રહે છે તે વિષે પોલીસ. જોડે હીદી ફોજદારી કાયદાની કલમમાં સ્વબચા
વ કેને કહેવું તે વિષે કાંઈ ખોસાસો આપવામાં આવ્યો નથી હું પુછી
શ કે એક જણે કોઈની બદનક્ષી કીધી હોય તો જેની બદનક્ષી વર્ધ
હોય તેણે ઇન્સાફ મેળવવા માટે ફોર્ટમાન જવું જોઈએ એમ છે કે
તે પોતે પોતાનો બચાવ કરી તેનો જવાબ નહીં આપી શકે ? હું આજ
મુદતમાંના સંબંધમાં એને લગતો દાખલો આપીશ. અગ્રેજ પત્રો હીદી
એ ઉપર સખ્ત હુમલા કરતા હતા. સરકારને જણાવવામાં આવ્યું હતું
કે હીદીએ ઉપર અગ્રેજ પત્રો તરફથી આવી રીતે હુમલો કરવામાં
આવે છે, તેમાંથી તેઓનો બચાવ કરવા માટે અગ્રેજ પત્રો સામે કા
યદા મુજબ કામ ફક્ત સરકારજ ચલાવી શકે એવું છે. પણ સરકારે
તેમ કરવાને ના પાડી હતી ત્યારે શું હીદી પત્રોને હીદીએ ઉપર થતા
હુમલામાંથી પોતાના બચાવ માટે લખવાનો હક નહીં હતો ?

વર્તમાન પત્રોનું છુટા પછું,

હવે હું વર્તમાન પત્રોના છુટા પછાતા સંબંધમાં જોલીશ,
વર્તમાન પત્રોનું છુટા પછું, કેણે કહેવું તે કાયદામાં સમજાવવામાં
આવ્યું નથી પણ ૧૨૪ ક. કાગમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે એક
પત્ર પિત્તર કે હિંદુસ્તાનીની લાગણી ઉત્પન્ન નહીં થાય તેવી રીતે રીક
કરી શકે. બાલા જુરાળી વગેરે પત્રો સામેના મુદતમાંઓમાં જલ્લેઓ જુરી
ના સમાસદોને જુગાનીનોં સાર કટી સમજવતાં જોલી રીતે જણાવ્યું
હતું કે તમે મુદત ઉપર આવતી વેળા આટલી વાત ધ્યાનમાં રાખી

જો કે વર્તમાન પત્રોને આશ્વ પ્રકારની ટીકાઓ કરવાનો તો દક્ષ આ પવામાં આવેલો છે.

વર્તમાન પત્રોનું છુટાપણું કોણને કહેવું તે ઇંગ્લાંડના કાયદામાં સંગેઝવવામાં આવ્યું નથી. પણ લખાણ વાંધા બરેણું છે કે કેમ તે આસપોસના સંજોગ ઉપર ધ્યાન આપી નક્કી કરવાનું એકલીજુરી જિ પર છોડરમાં આવ્યું છે. દોંદનો કાયદો પણ અમલ કાયદા બિરથી ઘડવામાં આવેલો હોવાથી આપણે એવુંજ અનુમાન બે ચવું જોઈએ છે કે અત્રે પણ વર્તમાન પત્રમાં આવેલું એક લખાણ છાપાને આપવામાં આવેલાં છુટા પણાના દક્ષ મુજબ કાયદેસર કરે છે કે કેમ તે આમપા સના સંજોગો બિર ધ્યાન આપી નક્કી કરવાનો દક્ષ જુરીના કાયદા રહેલો જોઈએ છે. લોકોમાં એક લખાણ પ્રગટ કરી બિરકરણી કરવાની કોશેશ માટે જે વખત લખાણ પ્રગટ થવા પછી પસાર થયો હોય તે વખતમાં તે લખાણની કેવી અસર થઈ છે તે બિર પણ ધ્યાન આપ વુ જોઈએ છે. હું એમ નથી કહેવા માગનો કે વખત ઉપર ધ્યાન આપ વાની મોટી અગત છે પણ પસાર થયેલા ચોક્કસ

વખતમાં લખાણની કેવી અસર થઈ છે, તે લખાણને શ્રીતુરી ઠ રાવ્યા અગાઉ ધ્યાનમાં લેવાની તો પહેલી જરૂર છે. ચારો કે ચે' બે વર્ષ ઉપર એક લખાણ કીધું હોય તો તે લખાણ ઉ પર હમણાજ નજર પડવાથી શ્રીતુરી ગણાવી તે ઉપરની મારી સામે કામ ચલાવી શકાય કે ? અને એકબારની કામ ચલા વવામાં આવે તો બે વરમ સુધી એ લખાણની કાંઈ પણ અ સર થવા પામેલી નહીં હોવાથી અસર શા માટે થવા પામી નથી તે જનાવવાની ફરિયાદ પક્ષની ફરજ ગણાય કે નહીં ? જે લ

જુન શ્રીતુરી જણાવવામાં આવે તે લખાણની લાંબી મુદત પ
 ૧ થયા છતાં કાંઈ પણ શ્રીતુરી અસર થવા પામી નથી એવું
 કાય તો પણ તે લખાણને શ્રીતુરી તરીકે કેવી રીતે
 શકાય ?

એક ચીજ ઝેરી હોવાની સાબેતી.

આપણે તે સમજવા માટે એક બીજો દાખલો લઈશું.
 ૧૧ કે મેં એક ચીજ કોઈને ખવરાવી તેને માટે સામી પક્ષ
 કહી કહેવામાં આવે છે કે તે ચીજ ઝેરી હતી. હવે તે
 ૧૨ ખાવાને લાંબો વખત નીકળી ગયો અને તે ખાનાર ઉ
 કાંઈ પણ અસર થઈ નહીં હોય તે છતાં મેં ખવડાવેલી
 ૧૩ જ ઝેરી હતી એવું સામો પક્ષ કેવી રીતે કહી શકે ? તેટલું
 ૧૪ તે જો ખવરાવવામાં આવેલી ચીજ ઝેરીજ હતી એવું કહેવા
 હક યે, તો તેને પુરવાર કરવું પડે કે ખવરાવવામાં આવેલી
 ૧૫ જ તો ઝેરીજ હતી. પણ કોઈ બીજા સંજોગો વચ્ચે જતાવ્યાથી
 ઝેરની ખાનાર ઉપર કાંઈ અસર થવા પામી નથી. મરણ લખા
 ૧૬ ની અચાનક સુધી કાંઈ અમર થવા પામી નથી. તે દર્શાવવા માટે
 ૧૭ યોગ્ય પક્ષની ફરજ છે કે લખાણ કરવામાં એવા કયા સંજો
 વચ્ચે ઉભા થયા હતા કે જેને લીધે મારણ લખાણની મેં ધા
 ૧૮ ૧ કિસ્કેરત્તી ઉત્પન્ન થયો પામી નથી તે જતાવી આપવું. કે
 ૧૯ સીમે ફરીયાદ પક્ષને છેલ્લું લાવણ કરવાનો હક મળેલો
 ૨૦ કાંઈ તે તેના માટેના કયા સંજોગો જતાવવા માગે છે. ને ધ્યાન
 રાખી હું જવાબ આપી શકતો નથી. પણ ફરીયાદ પક્ષના

ધરાદાના મંબંધમાં તદ્દન અધારમાં રહી મને જવાબ આપે
 પડે છે અલગતે શાખણ કરવાનો છેલ્લો હુકમ મેં શુભા
 તે માટે હું કોઈને અદનામ કરી શકતો નથી, મેં પોતે
 હુકમ હું શુભાવીશ એવું જાણ્યા છતાં મારો ખયાલ કરવા
 મારી ઇચ્છા મુંજબનો માર્ગ પસંદ કીધો છે પણ તમો નામદાર જ
 ના અપદ્ધયાતપણા જિયર મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. મેં આ હુકમ
 વ્યાપી મને જે કાંઈ ગેર લાભ થયો છે. તેનો ખર્ચ મુને પુરું
 વિશ્વાસ છે કે તમો નામદાર ફરિયાદપક્ષના ધારાના હો...
 લાખણ પછી જુરીને જુમાનીનો સાર કહી સંજળાવતાં
 તરફનો ખોલાસો પણ ખરાબર રીતે સમજાવશો.

એવી તકરાર સાધારણ રીતે લેવામાં આવે છે કે
 લખાણ એવા ચોકસ વળતે લખવામાં આવ્યું છે કે જે
 સેહેજ પણ પ્રીતુરી લખાણ દારૂખાતામાં એક ઇંગારી પડે
 ભડકો લઈ ઉઠે તેમ લોકોમાં એકદમ ખળવો ઉઠાવનારું
 પડે. પણ જો મેં તકરારી લખાણ કીધું તે વેળા લોકોની ખબર
 જો એવીજ સ્થિતિ હતી તો ખીજા પત્રોએ જે વિચારો
 લ્યા હતા તેવીજ મતલબના વિચારો દર્શાવવા માટે મારા
 લા ઉપર સામાન્ય કામ ચલાવવું જોઈએ? મેં જણાવ્યું છે તે
 જોમળ કેંડાના જનાવ ઉપર આખાં હૃદયમાં સામાન્ય પીને
 જ જોમળ કેંડાના જનાવ ઉપરથી ઉભું થયું હતું. આ પીને
 ચત્રાવનારાઓમાં મોટા મરકારી અમલદારોના વર્ગની તરફ

કરનારાઓ તથા વીરોધીઓ એવાં જે તડ પડી ત્યાં હતાં. આવી રીતે સામાન્ય વીવેચન ચાલતું હતું. તેમાં વાગ લેવા માટે કામ ચલાવવા માટે મને એકલાનેજ ગા માટે ચુંટી દેવામાં આવ્યો હતો? આ બધું સંજોગો ઉપર તમે ધ્યાન આપશો તો તેમે જોઈ શકશો કે માઈ લખાણ કરવામાં લોકોમાં ઉચ્કેરણી ફેલાવવાનો મારો સહેજ પણ ઈરાદો હતો નહીં. વળી મેં બતાવ્યું છે તેમ મારાં અસલ મગઠી લખાણનો આધાર મારો ઉપર આરોપ પુરવાર કરવા માટે લેવામાં આવ્યો નથી. પણ તેના અગ્રેણ તરજુમાનો લેવામાં આવ્યો છે.

મીં પ્રાન્સન-હું મીં તીલકનું ધ્યાન ખેંચીશ કે મીં તીલક ઉપરનો આરોપ ‘ સાથે જોડવામાં આવતા અગ્રેણ તરજુમા મુજબનાં અસલ લખાણ ઉપરથી ’ મુકવામાં આવ્યો છે, એવું જોડી રીતે દરિયાદનામામા જલાવવા આવ્યું છે. આરોપ કાંઈ અગ્રેણ તરજુમા ઉપરથી મુકવામાં આવ્યો નથી.

મીં તીલક-એટલે એમજ ઠર્યું કે મારી ઉપર આરોપ પુરવાર કરવાનો આધાર મારાં અસલ લખાણ ઉપર લેવામાં નથી આવ્યો પણ અગ્રેણ તરજુમાનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે.

મીં તીલકે તે બાદ નામદાર જતનને જણાવ્યું કે વળી તમારે આ વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે સરકારે મારા ઉપર કામ ચલાવવાની બહાલી અગ્રેણ તરજુમા વાંચાથી આ

પેલી હોવી જોઈએ તથા મારી ઉપર આરોપ અગ્રેજી તરજુમા મુજબ મુકવામાં આવ્યો છે.

દેખવાયેલી મરાઠી દોમ.

એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે “ દેસરી ” પત્ર અમલુ લોહાના હાથમાં જતું હોવાથી તેઓ ઉપર તેની કેવી અસર થવી જોઈએ તેનો વિચાર કરવો જોઈએ છે. પરંતુ “ દેસરી ” પત્રમાં આવેલાં આવાં લખાણના વાંચનારાઓ અજ્ઞાન કેવી રીતે હોઈ શકે ? રાજદારી બાબત ઉપરનાં આવાં લખાણ વાંચનારોને તમો અમલુ કેવી રીતે મળાવી શકે ? વળી “ દેસરી ” પત્ર વાંચનારાઓ આવાં લખાણની પુરેપુરી સમજ ધરાવનારા ગણવા જોઈએ. કારણકે “ દેસરી ” પત્રમાં રાજદારી વિચારો આજ કાલના નહીં પણ વર્ષો થયાં દર્શાવવામાં આવે છે. તથા એ જણાવ્યું તેમ આ વિચારો કાંઈ નવા નથી પણ જુનાજ વિચારો નવા આકારમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. મરાઠી દોમ અજ્ઞાન છે એમ કહેવું તદ્દન ભુલભરેલું છે. મરાઠી દોમના મુખ્ય ધામ પૂણામાં સાર્વજનિક સભા આવે. પચીસ કે ત્રીસ વર્ષ થયાં થયાં છે, એ સભા લોકેનિ, રાજદારી વિચારોથી માહિતગાર બનાવવાનું કામ કરતી આવી છે. મહુમ નામદાર મજાજી મી. રાનડેએ પણ એ જ મુજબ મરાઠી દોમ ને રાજદારી બાબતથી વાકેફ કરવામાં કાંઈ બાકી રાખ્યું નથી એવું મિ. વ. નરશી, સ્વીકારવામાં આવે છે. આ બાબત મંજોર

બંધસાં બોલવા માંડ્યું. મીં તીલકે જણાવ્યું કે હું મેન્સ
ક્રીમીનલ લોવાળી ચોપડીમાંથી ૨૯૪, ૬૬૩ તથા ૭૦૮ કે
લમો ટાંકીશ. આ કલમો ટાંકવામાં મારી મતલબ ફક્ત એટ
લીજ છે કે હીંદનો કાયદો ઇંગ્લાંડના કાયદાને મળતોજ આવે
છે. એટલે કે જુરી પોતાનો ચુકાદો આપતાં ફક્ત કાયદા ઉ
પરજ આધાર નહીં રાખતા આસપાસના સંજોગો ઉપર ધ્યાન
આપી પોતાનો ચુકાદો આપી શકે છે. આ કલમો ઉપરથી
તમો જોશો કે કોશિષ કાયદેસર ત્યારેજ કહેવામાં આવે
ત્યારે કાંઈ કામ કરવાની શરૂઆત કરી ચુકવામાં આવી હોય,
મેં હવે મારા બચાવનું લાખણ પૂરું કીધું છે. આટલા દિવસ
સુધી મારું લાખણ ખીરજથી સાંભળ્યું છે તે માટે હું તમો
જુરીના અહુસ્થાનો ઉપકાર માનું છું. હું જાણું છું કે તમો
કામધંધાનાં માણસો છો અને તમને આટલો વખત રોક્યાથી
તમને ઘણો ગેરલાલ થાય છે તે હું જાણું છું. પણ મારા
પોતાના બચાવના લાલને ખાતર મને મારો મુકદ્દમો તમો સ
ન્મુખ લાંબાણથી રજુ કરવાની જરૂર હતી. મેં છેવટે લાખણ
કરવાનો મારો હક ગુમાવ્યો છે. પણ મને નામદાર જજ
ઉપર સંપૂર્ણ ભરૂસો છે. તેઓ એડવોકેટ-જનરલ તરફથી છેલ્લું
લાખણ કરવામાં આવ્યાથી મને તેમાં આવેલી કેટલીક બાબતો
નો જવાબ આપવાનું બની શકશે નહીં તે બોળતો તમને
રાખર રીતે સમજાવશે. મેં તમને શરૂઆતમાં જણાવ્યું તેમ

પ્રાના હેમાયતી તરીકે કામ કરવાનો મને મહાવરો નથી.
 'જાણુ' છું કે મારી જગ્યાએ મારી તરફથી બીજો કોઈ
 ધારાનો હેમાયતી વધારે સારી રીતે મારો જગ્યાવ કરી શકતો.
 પણ આ મુકદ્દમાનો ચુકાદો આપતી વખતે કાયદા કરતાં સાદી
 ભજથી જોવાનું વધુ હોવાથી મને લાગ્યું કે હું મારો મુક
 દ્દમા તમે સન્મુખ જોડી રીતે મુકી શકીશ. હું જાણું છું કે
 પેટેલ-જેનરલ મારા લાપણની વચ્ચે ઘણી વેળા પડી માગ
 લાપણમાં મુકદ્દમાને લાગતી વજગની નહીં એવી જાળનો લા
 વમાં આવેલી જણાવી મને મારા જગ્યાવમાં હરકત નાખી
 કતે પણ મારા તરફથી કોઈ ધારાનો હેમાયતી મારા જગ્યાવ
 ને નહીં હોવાથી તેઓએ મારો જગ્યાવ મારી મરજી મુજબ
 રવા દેવાની મેહેરજાની બતાવી છે જે નાટે હું તેઓનો ઉ
 કર માનું છું. મી. પ્રાન્સનના સંબંધમાં હું એવું જાણ
 માં દોરના નહીં પણ બધાઓના વીચાર દર્શાવું છું કે એ
 પેટેલ-જેનરલ પોતાની છંદગીમાં આ પેટેલીજવાર પોતાને
 લીધે જાણુ તરફથી રજુ થવા જેવી હાલની સ્થિતિમાં જુએ છે.
 સાદો મુકદ્દમા.

મુકદ્દમા સાદો છે અને મેં તમને જણાવ્યું છે તેમ
 ૧૨' લખાણ એક લાંબો વખતથી ચાલતાં આવેલા વીવે
 ન મોટા સરકારી અમલદારોના વર્ગના આપણા અમલ તથા
 જાતીય હુકદો વચ્ચે થતી અથડામણના સંબંધમાં ચાલે છે.
 રસો થયાં આવું વીવેચન ચાલતું આગું છે. છેક ત્રીશક

વગર થયા મરહુમ ગંગ સાહેબ વીરનાથ નાગાયણ મારણીક
 ના પ્રમુખપદા હેટળ મળેલી સલામા મરહુમ મી અવેરીલાલ
 ઉમીયાગ ૭૨ ગાત્રીકે મોટા સરકારી અમલદારોના અમલના
 જણાતી ખામીઓ ઉપર લાખણ આખ્યુ હતું હવે તમારે અ
 વાન યાદ રાખવી જોઈએ છે કે નરકારી અમલદારોના અમલ
 ગાને ટીકા કઠવી તે કાઈ અંગ્રેજી અમલની હૈયાતીને જોખ
 મમા નાખવાજેવું નથી અમલમાં ફેરફાર કરવા જણાવવો તે
 જોડે જાણીતા અંગ્રેજ રાજદારીએ જણાવ્યું છે તેમ અમલને
 જોડે કમલો બાંધજેસ્તો નહીં આવે તો તે કહાડી નાખી તેની
 જથ્થાએ ખીન્ને પેટેગવાને જણાવવાજેવું છે હવે યોગનાં,
 મના લખાણના સળધમા બોલતા જણાવીશકે યોગના ઉ
 પયોગ તો જેમ અંગ્રેજી તેમજ હિંદી વર્તમાનપત્રોએ વખોડી
 કહાડ્યો છે પણ તેઓના બોલવા વચ્ચે ફરક જોટલોજ છે કે
 અંગ્રેજી પત્રો જ્યારે યોગ્યથી બનેલી હોનારતનો લાભ લઈ
 હિંદીમાં તરફથી રાજદારી હટો મેળવવા માટેની કરવામાં અ
 વની આગળીને દાખી દેવા માગે છે, ત્યારે હિંદી પત્રોજણાવે
 છે કે આ યોગ્યમની હોનારત અંગ્રેજી મોટા મરહુમ અમલ
 દારોના આપણુદ અમલનું પરીણામ છે, તથા જોથી હોનારતના
 બાતવો બનતા અનુકાવવા માટે અંગ્રેજી પત્રો તરફથી લલા
 નદ કમવામાં આવે છે તેમ આખ વીચી જાપતાના ઇલાજો લે
 વના કાજ સર નથી ખરો મર્જ થો છે કે મેટા સરકારના

માપબુદ અમલ સામે અંકુશ મુકવે તથા પ્રજાની ઉમેદો તથા ખાહેશો પાર પાડવી

કટોકટી વખતે જુરીની જોડતી મદદ

હીંદીઓ પોતાના હુકમ મેળવવા માટે આવી રીતે મોટા સરકારી અમલદારો સામે લડત ચલાવે છે તથા હાલમાં એ હુકમો મેળવવાનો સમયમાં આપણે કટોકટીના વખતમાં આવ્યા છીએ જ્યારે તમારે જાણે છે કે મેળવવાની જરૂર છે જો તમારે માગનારો એક જણ પણ બાહેધ આવી કહેશે કે હું જીનશુન્દે ગાર છું તો તેટલાથી પણ હું સંતોષ પામીશ, ભેદ તેથી મને કાગળ લાંબ થતો નથી પણ તેથી મને એટલો સંતોષ મળે છે કે છુટાપણની મારી કોયેશની તરફ જુરીમના એક ની પણ દીલસોજી છે. દેશાંકમાં જુરીમાનો એક અંકુશ બાહેધ આવી આરોપીને જીનતકમીરવાર ઠરાવે તો તેથી આરોપીને ખરેખરે લાભ થાય છે કારણ કે તેને એકમતે તકમીર વાગે કમની શકાય એવું હોવાથી જુરીનો વહેંચાયેલો અભીપ્રાય સ્વીકારવામાં આવતો નથી, તથા તેની જીજી જુરી મારફતે તમામ ચલાવવી પડે છે

સીઝરની તાજ મેળવવાની નીજ્જા દેશિશ.

મે લોકોમાં ઉસ્કેન્દી દેલાવવની કોયેશ કીધી છે એવો કન્યાદપ્ત તરફથી મારા ઉપર આવેલો લાગુ મુદ્દા મુદ્દામાં આવ્યો છે ત્યારે મેં કાયદા મુજબ કોયેશ કીધેલી કથારે ગણ્ય

વરગ થયાં મરહુમ રાવ સાહેબ વીરનાથ નારાયણ માંડળીક
 નાં પ્રમુખપણાં હેડળ મળેલી સલામાં મરહુમ મી. અવેરીલાલ
 ઉમીયાશંકર ચાક્ષીકે મોટા સરકારી અમલદારોના અમલનાં
 જણોતી ખામીઓ ઉપર બોધણુ આપ્યું હતું. હવે તમારે અ
 વાત યાદ રાખવી જોઈએ છે કે સરકારી અમલદારોના અમલ
 ચામે ટીકા કંઠેવી તે કાંઈ અંગ્રેજી અમલની હુયાતીને જોખ
 મમાં નાંખવા જેવું નથી. અમલમાં ફેરફાર કરવા જણાવવો તે
 એક જાણીતા અંગ્રેજી રાજદારીએ જણાવ્યું છે તેમ અમલને
 એક કમલો ખંધખેસ્તો નહીં આવે તો તે કહાડી નાખી તેની
 જગ્યાએ ખીજો પેઢેરવાને જણાવવા જેવું છે. હવે જોખનાં
 મારાં લખાણના સખંધમાં જોલતાં જણાવીશકે જોખનો ઉ
 પયોગ તો જેમ અંગ્રેજીતેમજ હિંદી વર્તમાનપત્રોએ વખોડી
 કહાડ્યો છે. પણ તેઓનાં જોલવા વચે ફરક એટલોજ છે કે
 અંગ્રેજી પત્રો જ્યારે જોખથી ધનેલી હોનારતનો લાલ લઈ
 હિંદીઓ તરફથી રાજદારી હકો મેળવવા માટેની કરવામાં આ
 વતી ચારવણીને દાખી દેવા માગે છે, ત્યારે હિંદી પત્રો જણાવે
 છે કે આ જોખની હોનારત અંગ્રેજી મોટા સરકારી અમલ
 દારોના આપણુદ અમલનું પ્રસીદ્ધામ છે, તથા ચોથી હોનારતના
 ણનાવો જનતા અટકાવવા માટે અંગ્રેજી પત્રો તરફથી લલા
 મહુ કરવામાં આવે છે તેમ આંખ વીંચી બાપતાના ઇલાજે લે
 વામાં કાંઈ સાર નથી. ખરો માર્ગ એ છે કે મોટા સરકારોના

પશુદ અમલ મામે અ કુળ મુકયો તેથા પ્રગની ઉમેદો
ખાલેજો પાઠ પાડવી

કટોકટ વખતે જુગીની જોડતી મદદ

હીનીગો પોતાના હલ મેળવવા માટે આવી ગીતે મેળ
સા આમલદારો મામે વડત ચલાવે છે તથા હાલમા એ
કા મેળવવાના સમયમા આપણે કટોકટના વખતમાં આવ્યા
છીએ જ્યારે તેમાગે જધો જેકા મેળવવાની જરૂર છે તે ત
ગમાનો એક જા પછ જાલે આવી કહેશે કે હુ જીનશુન્દે
૧ ૨ તો તેવાની પણ હુ સતોપ પામીશ, જોકે તેથી
મને કાંઈ લાભ થનાર નથી પણ તેથી મને એવો સંતોષ
શે કે જુગાપાની મારી કાગેશની તજ જુગીમના એ
ની પણ હીવસોઈ કે જેવાકમા જુગીમાનો એક પ્રહથ જા
માવી આરોપીને જીનતકમીસ્વાર કરાવે તો તેથી આરો
પીને ખરેખરે લાલ ધાગ કે ઢાગ કે તેને એકમતે તકમી
તર વગી શકાય એવુ હોવાથી જુગીનો વહે ચાલ્યો અભીપ્રાય
સ્વીકારવામા આવતો નથી, તથા તેની જીલ જુરી મારફતે ત
મ ચળ નથી પડે છે

મીઝગની તાજ મેળવવાની નીજકા ડેરોગ.

મે વોડોમા ઉસ્કેગલી ફેલાવવાની ઢાલેશ કીધી કે એવે
જિયાદપંચ તરફથી મારા ઉપર આગેપ ભાર મુડી નુ વામા
આવ્યો છે ત્યારે મે કાયદા મુજબ ડેરોગ કીધેવી ન્યારે ૦

તે તમને મમળવવા માટે લ'ખાણથી વીવેચન કીધું હતું.
 શાળામાં હતો ત્યારે મને એક વાક્ય શીખવવામાં આવ્યું હતું.
 જે મને હમણાં યાદ આવે છે. તે વાક્ય એ છે કે "મીઝરે
 તાજ મેળવવાની કોશેશ કીધી હતી પણ તેમાં તે નીષ્ફળ
 નીવડ્યો હતો." એજ મુજબ મેં લોકોમાં શ્રીતુરની લાગણી
 જિંદગીની કોશેશ કીધી છે કે કેમ તે નહીં કરવા માટે તમાં
 મેં તપાસવાનું એ છે કે સીઝરે તાજ મેળવવાની-નેમ મળી
 હતી તેમ મેં જિંદગીની ફેલાવવાની નેમ મળી હતી કે કેમ? અને
 તેમાં મને નીષ્ફળતા મળી હતી કે કેમ? તમે મને એકબારગી ગુ
 ન્હેગાર કરાવો પણ તે છતાં તમે દરેક જણને આ બાબત જિ
 પર છુટાછુટા તમારા અભીપ્રાય દર્શાવશો કે મારું લ'ખાણ ગુન્હાભર્યું
 છે કે ફક્ત કાયદા મુજબજ હું ગુન્હેગાર છું. તો તેથી પણ
 મને એવું જાણી મતોપ મળશે કે તમે અમારી છુટાપણની
 લડત તરફ દીલસોઈ ધરાવો છો. હીંદીઓની છાંદગીની મુદત
 નેતાં મારી જિમર ધણી મોટી છે, અને મને એકાંજ વર્ષ છ
 વાનું છે. આથી તમારા ચુકાદાથી મને ઝાઝું ખમવું પડવાનું
 ગણાશે નહીં. પણ તમારે આ વાત યાદ રાખવી જોઈએ છે. કે
 તમે હમણાં જે ચુકાદો આપશે તે હીંદીઓ તરફથી ચક્રાવવા
 માં આવતી છુટાપણની લડતના મળ'ધમાં તવારીખમાં યાદગાર
 ગદી નશે. આથી હાલમાં આ મુકદ્દમાનો ચુકાદો આપવામાં
 તમારે માથે મોટી જોખમદારી રહેલી છે. તમે અંગ્રેજોને જે
 મોટી લડત ચલાવી છાપા નથા ના પવનું તવારીખમાં યાદગાર

। ગયેલું છુટાપાણું મેળવ્યું છે તે યાદ રાખજો તથા હીંદીઓ
પણ એવું જ છુટાપાણું મેળવવામાં તમારી કુમક આપજો.
શેહેરમાં ચાલતી ગડબડ.

સરે એક બીજી બાળત ઉપર હું તમારું ધ્યાન જો
। માગુ છું. શહેરમાં હાલમાં જે ગડબડ ચાલે છે. તેની
મેં મારૂં નામ જોડાવાની એકગમથી કેશેશ કરવામાં આવી છે. હું
વાત નામદાર જજના ધ્યાન ઉપર લાવવા માગતો. હુતોપણ
નહીવી-ગણી હું તે માટે અત્યાર સુધી જોડ્યો હુતો નહી.
તમે જુરીના પ્રકુસ્થાને એટલીજ અરજ કરીશ કે જ
પત્રોમાં જે લખાયું હોય તે ઉપર ધ્યાન નહી આપનાં પ્રદ
મુકદ્દમા બપર ધ્યાન આપી તથા આ મુકદ્દમાને લગતા આ
સના વધા સંજોગો તપાસી તમારો અભીપ્રાય આપજો.
ને જે ઇશ્વર પાસે એક દિવસે જવાબ આપવાને જવાનું કે
। મનમાં ડર રાખી તમારું હૈયું જે કબુલ કરે તે
હો-આપજો.

અત્રે મીં તીલકે પાતાનું લાપણું પુરું થયેલું જાહેર
હતું.

નામદાર જજને અરજ.

મીં તીલકે અત્રે નામદાર જજને જણાવ્યું કે મેં મારૂં
જુ પુરું કીધું છે. મેં જણાવ્યું છે તેમ મારી સામે કરિ
પક્ષ તરફથી મુકવામા આવેલા આરોપો અનિશ્ચિત પ્રકારના
।થી એડવોકેટ-જનરલ મારી સામે લાપણું કરતી વેળા કોઈ

મીં તીલકે અત્રે કોર્ટને જણાવ્યું કે એકવોકેટ-જનરલ
જુરી તરફ જોઈને જોલતા હોવાથી તેઓનું 'જોલવું' મારાથી
ખરાબર સંભળાતું નથી.

નામદાર જજને મીં તીલકને અત્રે એકવોકેટ-જનરલ
હતી પહેલમાં ખુરશી અપાવી હતી.

મીં પ્રાન્સને એ પછી પોતાનું લાપણ આગળ ચલા
વતાં જણાવ્યું કે આરોપીની કોઈ પણ વીગતો વીશે તમને ખાતરીતે
દેરનવાની મારી જીવકૃદ જાહેર નથી, અને માત્ર ખરી રીગતો જ
કરવા સીનાવ હું સેહેજ પણ આગળ વધનાર નથી. હું હમણા ને પાંચ
કે તમે મનુષ્ય રજુ કરે છું તે એ છે કે એક ફરીયાદ ખરી પણ
હોય છતાં તેથી એક શીતુરી લખાણ કરવાનું જવાનું મળેલું લેખી ચકા
વ નહીં. પ્રાંતી કાઉન્સીલે પણ એજ પ્રકારનો ચુકાદો આપ્યો છે. મીં
તીલકે પોતાની ને વીગતો રજુ કરી છે તે સાથે કાપદો કાંઈપણ મંજૂ
ધ ધન્યવેતો નથી. મીં જરૂરીમ એનીનું રર્જીગઅપ ખામી મંજૂ
છે, એા મતલબની અરજી પ્રીનીકાઉન્સીલ મનુષ્ય અરજના દેશમાં
એવું કરવું રજુ કરવામાં આવ્યું હતું કે જજને જુરીને જોડી રીને
દેરવી હતી. પ્રીની કાઉન્સીલે એ અગતતા સંબંધમાં ચુકાદો આપતાં
જરૂરીમ એનીના ચુકાદામાં કંઈ પણ ખામી હતી નહીં એમ ખુદથી
રીને જણાવ્યું હતું. જરૂરીમ એનીનું એ રર્જીગઅપ ખચીતજ ધાર્
વખાજવા જેગ હતું. પોતાના એ રર્જીગઅપમાં જરૂરીમ એનીએ
મીં તીલકે જણાવેલા વીગતોને જરૂરીમ પૂરેકે હેરાની હતી. નયાન
વાપરમાં જાનહી કરી સકાય કે નહીં તેના મંજૂરમાં મીં જરૂરીમ
તમને ચુકાદો આપતા જણાવ્યું હતું કે એક જાનહી ખરી રીગતો

સખંવળા સચાઈ ક્યારે જાહેર કરી શકાય કે જ્યારે આરોપી પાતે
એમ પુરવાર કરે કે તે પુરવાર કરવાની તેની મતલબ જાહેર
પ્રમાણ લાભ માટેની હતી

મીં તીવકે વચેવચે ફેટલીક ટીકા કંવાથી મીં બાન્સને જણાવ્યું
કે નીં તીવકે જ્યારે જાપણુ કરતા હતા ત્યારે મેં તેવણુને ખબલ કરી હતી,
નહીં પણ મને હાથમા તેઓ ખેંચ કરેકે મેં તેવણુના ચાર દીનમના લંબાણુ
ખાપણુ વેળાએ ફક્ત જોજ ગુપ્ત તેવણુને અટકાવ્યા હતા અને તેમ
કંવાળી મેં મંપૂણુ જરૂર જોઈ હતી ત્યારે મેં તેમ કહ્યું હતું આથી
કરીને હું મીં તીવકને કહું છું કે તેવણુ પણ મારા સખંધમા મારા
જ જેવી વર્તણુક ચલાવવી અને મને ખલલ કરવી નહીં અત
મન જે તેવણુને માલમ પડે કે હું તેવણુ જાહેર કરેવી વીગતો માટે
મેરસમજુતી ઉત્પન્ન કરું છું તો તેવણુ મને અટકાવે તો વાજગી
મથાગે, પણ તેવા સંજોગ વગર મને તેવણુ અટકાવશે તો મારે વધારે
સખંધ રાખવો વાપરવા પડશે. હવે અહરથો હું તમો સન્મુખ નેમ અને
ગઠો એની બ્યાખ્યા જહી સમજવીશ. મીં તીવકે તે જાગે ધણો
મુખમયો અર્થ તમોને સમજાવ્યો છે. તેવણુ પોતાનું સખંધું જે જોલ
કાનું હતું તે જોડી ચુક્યા છે તેવણુ પોતાને મજેશા હકનો સંપૂર્ણ
હીતે લાભ લીધો છે અલગતા આ કેસ અગત્યનો હોવાથી તેમણે
માર્ગે વખત જોષયે તે કરતાં લીધો છે, છતાં હું તમારો જીન જરૂરી વખ
ત લેવા માગતો નથી અને તેથી કરીને માત્ર સાદી વીગતો તમારી સન્મુ
ખ રજુ કરીશ. મીં તીવકે પોતાની સધળી તકરારો પુરવાર કરવામાં
નીંદળ નીવડ્યા છે.

અત્રે અહીં વાગી જવાથી ખાણા માટે ઉક્તાં નામદાર જાજના
કાગી મીં બાન્સને જણાવ્યું કે આજે પાંચ વાગતા સુધીમાં
મારું મધણુ પુરૂ કરવાને હું મારાથી જાતલું કરીશ

નામનાર જળે જાત્રે જુસોના ગહરયો તથા મીં બ્રાન્સને વા
નડી લીચાથી રામેના મુજમ ખાણ પછી સાડા ત્રણ વાગતાને જ
ત્રણ વાગતે મુકદ્દમે આગળ ચલાવવાનું કરાવ્યું હતું. -

મીં બ્રાન્સને આગળ ચલાવેલું પોતાનું ભાષણ.

રાગર ત્રણ વાગતે ફાટે બેસતા મીં બ્રાન્સને પોતાનું
પ્રથમ આગળ ચલાવતા જણાવ્યું કે જે જોતોનાં જોડાજ નડી પછી તર
જોડાડીને મધ્ય કીધેલા આરોપી જણાવે છે, તેનો સંબંધમાં હું
પછી આનાકાની વગર કનેક્ટ કે મીં લીધકને એવી ટીકા કરવાનો
દક્ક હતો નહીં. આ ટીકા તરજુમાખ નાને તથા ખામ કરી મીં તે
ને અપમાન કરવા માટે કરવામાં આવી હતી મીં નેશી પોને
જુમો કંનાર નહિ છતાં મીં નેશીએ જુજાનીમાં એ
જુમાં ખરા મણુએના હતા મીં લીધકે પોતા તરફનો અર્થ કરી બે
ઠયો છે ને ખરા છે એનું તેઓએ જણાવ્યું નથી. પણ તે છતાં હું તેઓ
નહોનાં વાગ આપીશ તથા કડી શકે તેઓએ કીધેલા અર્થ ખમ છે.
તેથી તરજુમામાં ખાલી સ્પર્શી તંદી જોતોનો કેરફાર રહેશે, પણ તેથી ન
જુની સામગ્ર્ય મનનગમાં માછ કેરફાર પડના નથી. મીં લીધકે
જણાવ્યું તથી ન તેઓએ જણાવ્યા મુજબના અર્થ કરવાથી સ
ની મામાનન મનનગમાં ફક્ત પડને. અરેહી પવના મ વેક ની
પાતાના પનમાં આવેલા જના બખાખ માટે જવાબદાર છે. આ રોપી
પોને પણ આ લીધી માલેક તથા પ્રગટ કરતા છે એવો. એકરા
ને પણ તેની અર્થે આજુમે કાદ મંચ નથી. ને એકરા કરે
નહી કરે તે સરખુંજ હતું તે એ પમનો માલેક, અધીપતી તથા
કરનાર હતો એનું પુગાર નો કરતું મુકદ્દમા આવ્યું હતું. કરે

નખાણુ ઉપર આવતા કહીશ કે તેઓના પોતાના
 લેખાણુ ઉપરથી, તેઓનો એ દિલ તમે નકી કરી શકશો. મીં
 તીલક હવે જણાવે કે મેં આ માનવ ઉપરથી કે પેની માનવ
 ઉપરથી નખાણુ કીધું હતું નેથી માંમ તખાણુ કરનાની તેઓની નેમમા
 ફરન પડેનો નથી જજ નહીં પણ જુરી પોતેજ આમપામના સંજોગો
 ઉપરથી લુભાને આપી રાકે એવું મીં તીલકનું કહેવું લુલબરેનું કે,
 ધગાકમા તેમજ અહીંઆ રૂની એ છે કે જજ જુબાનીનો સાર જુગે
 સંખુપ કી મગમાનતા તેની સંખુપ મનાની બારીકીઓ તેમજ
 વીમનો મુક કે જુરી તો મના ગાટે જજજ જે મુજ મગજજ આપે
 તેજ ઉપરથી મના બારીક જજજ તી જજજ છે કે થી કાનદા તી ન
 મનો જુરીને કરી સમગાતરી તથા જુરી તી દરજ છે કે કાયદ તથા
 મના સંજોગો વાનમા રાખી પેતના મુકાદો આપવો.

મીં તીનકે બીજી એ જણુ કે હવે પોતાના લખાણુથી કે
 ધના મગજમા ધીકાર ઉત્પત કરના તી કાએમમા તેઓ ફતેદ પાનાલેય
 અથના કાંઈ ગીમન સંજોગોને મરને તી ફા થયા હોય એવું તમ
 કરી તમ પક્ષ વરદથી બતાવવામા આવેતું નહિ હોયથી ફક્ત મીં તી
 જ ના નખાણુ ઉપરથી ન બિય ઉપરથી કરના માટે વરેવમા આવ્યું
 હવે એવું તમારે મારી નેવું નહિ ના હવે જણાવી મુકરો કે તેમ
 વાપદો એવું કાંઈ કહેના નથી મુક વમાડુ શીજુરી કે કે કમ તથા
 નેથી તોમા તી લખાણુ અથના તી-ર ઉપરનાનો સબંધ કે કે કમ
 નેવું એવું ન નેવવાનું મામ તમાડ, કે

ખૂર જોડા દીનુમી લખાણુ.

એક માણુસ તી ફરિયા માટે ગયા અને તે ઉપરથી શીજુ

લખાણુ કરેલામાં અવ્યુ' હોય તેથી ત્રણ રહી ગણી ગણાવે :
 મીં ત્રણકે જણાવ્યું છે કે અંગ્રેજ પત્રોમાં લખાણુ પોતા સં-
 પાતાના પક્ષ સામે તથા હિંદીઓ સામે કરાવવામાં આવ્યું-
 તથા અંગ્રેજ પત્રો સખત બાબતમાં લખાણુ કરતા હતાં તેના જવાબ
 માં લખાણુ મેં લખ્યું હતું, પણ કેઈ તરફથી હુમલા કરવા
 આવે તેના જવાબમાં શીતુરી લખાણુ હવુ તે કાંઈ ફાજદારી કા-
 બ્યાન મળુ નથી. મીં ત્રણકે જણાવ્યું છે કે દરરોજ અંગ્રેજ
 પત્રો હિંદી પત્રોને તથા હિંદી પ્રજા ઉપર હુમલો કરતાં હતાં.
 ત્રણકેસાથ મીં ત્રણકેને લખાણુ કીધું હતું મીં
 “ એશયન ” તથા “ એમયાયર ” નામનાં પત્રોએ સર્વે
 બાબત ટીકા કીધી હતી તે ટીકા બતાવવા માટે ખુદ એ
 રજુ કીધાં નથી પણ “ શુજાતી ” પત્ર રજુ કીધું છે,
 એ ટીકા બિતારી લીધી છે. અસલ અત્રે રજુ નહીં કરવામાં આવે
 ફક્ત નકલ ઉપર જુરી કેવી રીતે ધ્યાન આપી શકે તે હું
 રાજ્ય શકતો નથી.

હિંદી પ્રજાકીય કેંગ્રેસ લાંગી નાખનાર.

તા. ૭ મી મેનાં “ પાયોનીયર ” પત્રમાં આ
 ટીકા મીં ત્રણકે દાંડી બતાવી છે પણ “ પાયોનીયર ” તેમાં
 ખામ હોતી પત્રો કે હિંદીઓ સામે કાંઈ વીવેચન કીધું નથી
 પણ તેમાં ફક્ત સામાન્ય ટીકા કરવામાં આવી છે. અત્રે મી
 પ્રાન્નને. “ પાયોનીયર ” પત્રનું આખું લખાણુ બાંચી જણ
 વ્ય કે આ ટીકા કાંઈ પણ રીતે બિરકેરણી ભરેલા તમે

પ્રકરો નહીં આ લખાણમાં કોએસના મધ્યમ વીચાર ધરાવ
 આ પક્ષ માટે 'વીવેચન કન્વામા આન્યુ છે. જે પક્ષના હોવાનો
 મીં તીલક જેવા સખસરેણે છેલ્લી હીંદી પ્રજાકીય કોએસ લાગી
 ખી હુતી તેઓ કદાચ દાવો કરી શકશે

દેશાલીમાન ફીતુર.

મીં તીલકે જણાવ્યું કે તકરારી લખાણ કરવામાં હું
 જાજી હુતો, કારણ કે મારી ઉપર, મારા મીત્રો ઉપર તથા હીંદીઓ
 પર હુમલો કરવામાં આવ્યો હોતો જેનો આ લખાણ જવાબ છે. તે
 મેં જણાવે છે કે મેં લખાણ ગરમાગરમ તકરાર કરતી વેળા
 ખરું હતું. તેઓ જણાવે છે કે 'મારું' લખાણ સરકારને સલાહ
 આપવા માટે લખવામાં આવ્યું છે. પણ તેથી ફીતુરી લખાણ
 રવાનું વાજખી કેવી રીતે ગણી શકાય ? તેઓએ સખતલાખા
 પરી હોતે તે આપણે સમજી શકતે, પણ ફીતુરી કાયદાની
 અમલ હેઠળ એવી રીતનું લખાણ કરવામાં તેઓ કેવી રીતે વાજખી
 શકાય ? તે હું સમજી શકતો નથી. મીં તીલક આપણને એમ
 મનવવા માગે છે કે પોતાની નેમ પોતાના દેશમાં સુધારા
 રવાની હોવાથી તથા પોતાનો બચાવ કરવાની હોવાથી તથા
 સખત તકરાર ચાલતી હોતી તે વેળા ગુરુમાં લખેલું હોવાથી
 એને ગમે તે પ્રકારનું લખાણ કરવાનો હક્ક છે. તેઓની
 આ તકરાર તદ્દન બેહુદી છે. તેઓની તકરાર એવી ગણી શક
 ાય કે " દેશાલીમાન ફીતુર " એટલે દેશના

શ્રીતુરી બનવાનું વાજળી ગણાય તેઓ કહે છે કે મારી
 જો સારી હોય તો પછી હું ગમે એવું શ્રીતુરી લખાણ
 તે છતાં તમે મને તકસીરવાર કરાવી શકો નહીં. પણ ત
 નેમ દેશાલીમાની હોય તેથી શું તમે તમારા દેશના
 નું ઉલ્લંઘન કરી શુન્હા કરી શકો ? એક જણ કોઇને
 કરે તો બહનશી કરવામા તેની નેમ ગમે તેવી હોય તે
 તે બહનશી માટે તો શુન્હેગાર ઠરે છે. સખ્ત લખાણ
 માં તમારી નેમ સારી હોય તો તમે ફક્ત એટલું જ કગી
 કે મજ કરતી વેળા જજજને તમે તમારી સારી નેમ ધ્યાન
 રાખી મજમાં ઘટાડો કરવાની અરજ કરી શકો. પણ તમા
 સારી નેમ કાંડ શ્રીતુરી લખાણ કરવા માટેના બચાવ તરી
 આગળ કુદરી શકાય નહીં. મીં તલીક તરકથી રજુ કરવા
 આવેલી તકરારો એક કુંડાળામાં રૂંધા કરવા જેવી છે. એ ત
 કમરોનો છેટો ક્યાં છે તે કદી બાણી શકાય નહીં.

મોમની વાત કરી સરકારને આપવામાં આવેલી
 ધમકી.

મીં તીલકનાં લખાણની મનલખ બેઝિંગની વાત આમ
 જ કરી સરકારને આડકત્રી રીતે કે ખોલી રીતે ધમકી આપવા
 ની હતી.

હું હવે તકરારી લખાણમાંથી ફકરાઓ તાંકી બનાવી
 આપીશ કે મીં તીલકે જે જણાવ્યું છે કે બોમ્બ ફેંકવાના બના
 વ તરફ મેં નાપમંદગી દર્શાવી છે તે ખોટું છે.

અત્રે મી૦ બ્રાન્સને તે મતલબના ટીકા ટાંકી જતાવ્યા હતા.

મી૦ તીલકે પોતાનાં લખાણમાં જોલે ઇશારો કીધો કે જોમ્બ ફ્રેંકવાના બનાવથી રૂશિયામાં રાજદ્વારી મુધારા થવામાં છે, જેની નકલ હીંદમાં થયાથી પણ તેવુંજ પરિણામ થશે. મી૦ તીલકે ખુદ બે અંગ્રજ ખાનુઓ ભુલમાં જોમ્બથી ગઈ ગઈ છે તે મટે દલગીરી જતાવી નથી, પણ મેલ્ટરેટ કીંગ્સફર્ડનું ખુન થવાને બદલે તેઓ મારી ગઈ તે માટે જો દર્શાવ્યો છે. લખાણમાં બધેબધે પરદેશી અમલદારોને દેશમાં લાત મારી બાહર કહાડો. પરદેશી અમલદારોનું આ દેશમાં નથી એવું જણાવવામાં આવ્યું છે.

સામટી રીતે લખાણની નેમ એવું બનાવવાની છે કે જોમ્બ ફ્રવાના બનાવથી ભુદ્ધી અગલ વધારે ભુદ્ધી બનશે પણ તેવા ભુદ્ધી અમલનું કાંઈ લાંબો વાર ચાલવાનું નથી.

બંગાળના ભાગલા.

તકરારી લખાણમાં બંગાળના ભાગલા પાડવાની રાજનીતિ રહ કરવામાં નહીં આવવી હોવાથી દોઢા નીરાગ થયા છે એવું જણાવવામાં આવ્યું છે. પણ બંગાળના ભાગલાના નાજામાં જોટું શું છે ? ફક્ત એક મોટા ભાગને એકજ માનીક સરકાર હેઠળ રાખવાને બદલે તેના બે વિભાગો કરી બે નાજા હેઠળ રાજકારોબાર ચાલ રીને અત્યંતી ગદગદ ને માટે એવા ભાગલા કરવામાં આવ્યા છે.

હીંદી લશ્કરની બદનક્ષી

લખાણમાં ગોરા મોટા અમલદારોના વર્ગના અમલદારો દેશની મરદાનગીનો નાશ કીધો છે. એવું લખવામાં જે હીંદી લશ્કરે થોડાજ વખત ઉપર પોતાની બહાદુરીનો પુરાવો આપ્યો છે તેની ખોટી બદનક્ષી કરવામાં આવી છે.

જનજો જુરીને સમજાવેલો જુખાનીનો સાર.

નામદાર જનજો જુરી સન્મુખ જુખાનીનો સાર કહી સંજાળાવતાં જણાવ્યું કે તમે બાહેર - જે સાંભળ્યું હોય તે મગજમાંથી કહાડી નાખી અત્રે જે કહેવામાં તથા સાંભળવામાં આવ્યું હોય તે ઉપરથીજ મારો અભિપ્રાય બાંધજો આરોપી તમે ઉપર તથા તમારા ચુકાદા ઉપર વિશ્વાસ રાખશે એવું જણાવ્યું છે. તથા તમે પોતે પણ આરોપીને એક તમારી લાઘવ ધ રેયત તરીકે ગણી તેના ઉપર મુકવામાં આવેલા આરોપનો ચુકાદો આપજો.

મુકદ્દમો ચલાવવાની સરકારની ફરજ.

સરકાર આ મુકદ્દમો ચલાવે છે તે બાબતને તમે કાંઈ વજન લાગુ પાડતા ના. સરકાર તો તેમાં પોતાની ફરજ બજાવે છે. નાની ચોરીના, ખુનના, ગટકાદના વગેરે જે બધા મુકદ્દમા આ સેશન્સ કોર્ટમાં ચલાવવામાં આવે છે તે બધા સરકાર પોતેજ ચલાવે છે. તેની ફરજ છે કે જ્યારે તે કે તે ના અમલદારો ધારે કે 'કાયદાનું ઉલ્લંઘન થયું' છે ત્યારે આ

પીએને અદાલતમાં ઠેસા કરવા. પણ આરોપ ખરો છે કે
 ન? તે ફરિયાદ પક્ષ તથા આરોપીનું માંબળી નક્કી કરવાનું
 મ જજ તથા જુરીનું છે. હાલના આરોપી સામે મુકવા-
 આવેલા આરોપો આરોપીએ જણાવ્યું છે કે બહાર તથા
 રૂદ્ધાંશી ખામતને વગતા છે. એવા આરોપ માટે કોઈને ના
 નો ગતાવવામાં નહીં આવે તે મતલબથી એવા આરોપો
 મે કામ ચલાવ્યા આગમ્ય તે માટેની કામ ચલાવનાર
 દારી અમલદારને પ્રથમ સરકારની ખાત પરવાનગી મેળ
 ને મેળવે છે. આરોપીએ કહ્યું છે કે સરકાર તરફથી આરો
 સામે કામ ચલાવવાનો સેહેજ પણ ઇશારો થાય તો તે તેને
 સીરવાર ઠરાવવાના હુકમ જેવો છે. પણ એવો ખ્યાલ ત
 તમારા મગજમાંથી કહાડી નાખજો આપણે અત્રે ફક્ત
 હો અમલમાં મુકવા માટે મળ્યા છીએ. આપણે સરકારના
 હુકમ મુજબ ચાલવાને બધાએલા નથી આરોપી માથે
 ન ન્યાયી તથા વાજબી રીતે વર્તવાની મારી ખાઉંશ હતી,
 તે મુજબ મેં આરોપીને પોતાનો બચાવ પોતાની મર
 મુજબ કરવા દીધો છે, જો કે તેઓએ ઘણી ભળતી બાબ
 સંબંધમાં વીવેચન કીધું હતું. તેમા હરકત નહીં કરનાં
 તેઓને પોતાના વીચારો પોતાની મરજી મુજબ જોડી
 દર્શાવવા દીધા હતા.

જજ જુરીની ફરજ.

બંધમા આરોપી લ'ગાણુથી જોડ્યા છે. પણ હું તમને જણાવી
 કે એક જજની ફરજ હીંદી ફોજદારી કાયદામાં ખુદ્દી રીતે
 શાવવામાં આવી છે, કાયદામાં હિલા થતા કયા સ્વાલો ઉપર ફડચો
 વાનું કામ જજનું પોતાનું છે તથા ક્યાનો ફડચો કરવાનું કા
 જુરીનું છે તે દર્શાવવાનું કામ જજનું પોતાનું છે, જજ
 બાબતમાં જે સુકદો આપે તે મુજબ ચાલવાને તમે જુરીના
 હુકમો બ ધાએલા છે. સુકદમાનો સાર જુરી સન્મુખ કહી મ
 બાવતાં જજ કાયદા તેમજ આસપાસના સંજોગો ઉપર ચોતા
 વિચાર દર્શાવી શકે. અને જુરીની ફરજ છે કે પોતા સન્મુખ
 કવામાં આવેલી કદ વીગતો ખરી છે તે પોતા માટે નક્કી :
 તથા જજની સુચના મુજબનો સુકદો આપવો. જુરી સ
 મારા વિચારો મેં ઉપર જણાવ્યા મુજબ દર્શાવવાનો મને હક્ક છે.
 બાબતમાં કાયદો તદ્દન ખુદ્દો છે, આવા પ્રીતુરના સુકદમાં
 વર્ષ થયા કોર્ટમાં આવે છે. તેમાં થયેલા લ'ગાણુ વીવેચનની
 કાયદાની દરેક કલમનો અર્થ ખુદ્દો થયો છે એડવોકેટ
 રહે તમને આ બાબતમાં કાયદાની સમજણ આપતાં નામક
 જજ મીં સેથીએ જુરી સન્મુખ વાંચી સંલખાવેલો સ
 તમે આગળ ચોટે લાગે વાંચી સંલખાવ્યો છે. તેમાં દર્શો .
 આવેલા વિચારો નજીવા અપવાદ યિવાય નામદાર જ
 મીં ફેનનાં પ્રમુખપણું હેઠળ મળેલી આ કોર્ટની પુલ
 તથા પ્રીવી કાઉન્સિલે પસંદ કીધા છે.

હવે હું આરોપી સામે જે કલમો મુજબ કામ ચલા

આવ્યું છે તેનો તમને ખુદ્દો ખ્યાલ આપીશ આરોપી
 હવે બે લખાણના સંબંધમાં ૧૨૪ કં. તથા ૧૫૩ કં. કલ
 મો હેઠળ બધા મળી ત્રણ આરોપો મુકવામાં આવ્યા છે.
 આ કલમોમાં શ્રીતુર થાને કહેવું તે વગેરેની સમજણ આપ
 નાશ આવેલા ફકરાઓ ઉપર હવે હું બોલીશ. કલમ ૧૨૪
 કં. માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે સરકારના કામ મામે ટીકા
 કરતાં સાચણ કે લખાણ એવું નહીં જોઈએ કે જેથી સરકાર
 સામે લોકોના મગજમાં ધિક્કાર કે તુચ્છકારની લાગની ઉત્પન્ન
 થાય. ધિક્કાર તથા તુચ્છકારના સંબંધમાં હું જણાવીશ કે
 આપણે બધા એક ય. ણીજી વખતે એવી લાગણી ધરા
 વીએ છીએ સરકાર તરફ શ્રીતુરની લાગણી ધરાવવી
 તેમાં બેવફાઈદારી તથા સરકાર સામેની દુશ્મનની લાગણી
 સનાઈ જાય છે. કોઈ પણ વક્તા અથવા લેખકને સરકારનાં
 કામ મામે પોતાને ગમે એવી સખ્ત ભાષામાં ટીકા કરવાનો
 હક્ક છે, પણ આટલું ઘાદ રાખવું છે કે એક વક્તા કે લેખ
 કે એક સરકારને અપમાણીક નીટા કે ખરાબ નેમ લાગુ
 પાડી શકે નહીં.

શ્રીતુરનો અર્થ.

૧૫૩ કં. કલમ માટે કલમ છે આ કલમમાં જે કોઈ દેવતાના
 વર્ગોમાં સરકાર સામે દુશ્મની કે ધિક્કાર ઉત્પન્ન કરવાની ડો
 શેશ કરે તેને મજા કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. આ
 કલમ ભે કે એક વક્તા તથા લેખકને પોતાના વિચારો ખુદ્દી

રીતે દર્શાવવાનો હક્ક આપે છે તે છતાં તે હક્ક એવી રીતે ન
 ભોગવવો જોઈએ કે જેથી રૈયતના જુદા જુદા વર્ગો વચ્ચે કુ
 રમનીની લાગણી ઉભી થાય, આ બાબતમાં પોતપોતાની તરફ
 ધી બંને પક્ષે “ બંજોબાસી ” વાળો કલકત્તાની હાઇ કોર્ટ
 માં આપવામાં આવેલો ચુકાદો ટાંકી બતાવ્યો છે. તેમાં જલ્દી
 પ્રીતુરનો અર્થ ચાકુથી ઉલટું એવો કીધો છે એક લખાણ અ
 થવા લાપણથી કંઈ ગડબડ કે તોફાન નહીં થયું હોય તે છતાં
 તેથી જ લોકોમાં સરકાર સામે ધિક્કાર અથવા કુરમનીની લા
 ગણી ઉત્પન્ન થાય એવું હોય તો તેટલુંજ આરોપીને તકમીર
 વાર ઠરાવવા માટે બસ છે. -

એક લેખકનો ઇરાદો કેવી રીતે નક્કી કરવો ?

એક વક્તા અથવા લેખકનો શું ઇરાદો હોય તેનું
 અનુમાન તેનાં લાપણ અથવા લખાણ ઉપરથી તેમજ આગ
 મચ તેના તરફથી આપવામાં આવેલાં લાપણો અથવા લખા
 ણો ઉપરથી ખેંચી શકાય.

ફરિયાદ પક્ષે તમે સંમુખ આરોપીનાં લખાણ રજુ
 કરી જણાવ્યું છે કે આ લખાણથી સરકાર સામે ધિક્કારની લા
 ગણી ઉત્પન્ન થાય એવું છે. તમારે આ લખાણો વાંચી આ
 લખાણથી વાંચનારનાં મગજ ઉપર કેવી અમર થાય તેનું
 અનુમાન ખેંચી ફરિયાદ પક્ષનું કહેવું ખરું છે કે કેમ ? તે
 ઉપર મત આપવું. તમને જો આ લખાણ લોકોનાં મગજમાં

જાકારની લાગણી ઉશ્કેરે તેવાં લાગે તો આરોપીનો એવી લા-
ગણી ઉશ્કેરવાનો ઇગદો હતો એવું ગણવું એમ આ કોર્ટના
માર્ગ વડા જજજી સર લોરેન્સ જેનકીન્સે ઠરાવ્યું હતું.

કોશેશ અને ઇરાદા વચ્ચે ફેરફાર.

આરોપીએ કોશેશ કીધેલી કાયદો ક્યારે સ્વીકારે છે
તેનો તમને ખ્યાલ-આપવા માટે પંજાળની હાઈ કોર્ટનો એક
મુકદ્દમા ટાંકયો હતો. તેમાં તેણે એક જણ કોદાળી લઈ બી
જાની પુઠે તેને મારવા દોડયો હતો તેનો દાખલો આપ્યો
હતો, તથા જણાવ્યું હતું કે આ શખ્સ જેને માખા દોડયો
હતો તેનાથી ચાર કદમ જેટલે છેટે હતો તેટલા તેના હાથ
માથી કોદાળી જો ચી લેવામાં આવી હતી. આ ઉપરથી કોર્ટે
આરોપી સામે ખુનની કોશેશ કરવાનો આરોપ ટકી શકે નહીં
એવું ઠરાવ્યું હતું, કારણ કે તે ચાર કદમ આગળ વધતાં
ખુન કરવાનો પોતાનો ઇરાદો ફેરવી નાખે તે બનવાબેગ હ
તું એવું ગણ્યું હતું. પણ મીંડીલકે તમને આ મુકદ્દમા
માં વધુ પરીણામ શું આવ્યું હતું તે જણાવ્યું નથી, આરોપીને
ખુનની કોશેશ કરવાના વાંકમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો
પણ તેને ગણીર ઇજા કરવાની કોશેશ કરવા માટે શુન્દેગાર
ઠરાવ્યો હતો. તથા જજજી, જણાવ્યું હતું કે, આરોપીનો
મંબીર ઇજા કરવાનો ઇરાદો તો હતો.

નામદાર જજજી આગળ ચાલનાં જણાવ્યું કે
પોએ પોતાના બચાવમાં ઘણી સદીઓ આગમ્ય

કદમા તથા તે વેળા કરવામા આવેલાં ભાષણ ટાંકી જતા
 છે. પણ તે વખતના સંજોગો હાલના કરતાં તદ્દન ભુલ
 આરોપીએ જે ભાષણો ટાંકી જતાવ્યાં છે, તેનો મોટો
 એક જંગાળીએ પ્રગટ કીધેલી ચોપડીમાં આપવામાં આવ્યો
 છે. આરોપીએ જણાવ્યું છે તેમ અલગત તમો જુરીના
 સ્થો છાપાનાં છુટાપણાનો ખચાવ કરો, અગ્રેષ્ઠ પત્રો કરા
 હીલી પત્રો તરફ વધારે રહેમદીલીથી નજર કરો છો, કાગ
 કે એ પત્રો હજી તો ઉધરતાં પોતાની જવાનીમાં છે
 સ્વભાવીક ઉત્સાહી છે. એક જજને દર્શાવેલાં વીચાર મુજ
 વર્તમાનપત્રોને પ્રમાણીકપણે તેઓને નીતિની રૂએ કપકો ન
 આપી શકાય તેવી ભુલ કરે તો તેઓનાં લખાણને મદન
 ભરેલા ગણવા નેમતાં નથી. પણ જ્યાં પ્રમાણીકપણે વીચાર
 દર્શાવવાનું છેડી ગાલગળોચ ઉપર આવે ત્યારે છાપાનાં છુ
 પણાનો છેડો આવેલો ગણવો નેમ્યો છે. બીજા એક જજ
 જણાવ્યું છે કે જાહેર તથા ગજદારી ખાખતો ઉ
 ટીકા કરવા મોટે વર્તમાનપત્રોને ઘણું છુટાપણુ આ
 નેમ્યો છે, કારણકે એવી ખાખતોમા પ્રમાણીકપણે છુટથી
 ટીકા કરવામા આવતા ઘણો લાભ થાય છે

લોર્ડ રીટજનરાલ્ટે જુરીને જુગાનીનો સાર કહ્યો સંભ
 બાવતાં જણાવ્યું હતું કે તમો છાપાનાં છુટાપણાનાં રક્ષણકર્તા
 મ્પો છો પણ તેજ વેળા છુટાપણાનો ગેરઉપયોગ થાય તો તે
 મજબુત હાથે દાબી નાખો.

હુવે આરોપીનાં લખાણના સંબંધમાં ફરિયાદ પડે
જણાવ્યું છે કે રાજદારી નેમથી ખુન કરવાનું લખાણમાં પ
સંદ કરવામાં આવ્યું છે એવી રીતનાં લખાણથી વાચનારનાં
મગજ ઉપર કેવી અસર થવી જોઈએ તેનો તમે ખ્યાલ કર
જો. પણ તેજ વેળા અહીં તહીં આવેલા છુટાછવાયા વાક્યો તથા
ફકરાથી તમે એકદમ એક ચા ગીઝ જાગ્રુએ મત જાંધી
લેતા ના. આખું લખાણ વાંચ્યા પછી તેની મગજ ઉપર કેવી
અસર થાય છે, તે ઉપર તમે ધ્યાન આપજો આરોપી ઉપર
જે જે ફીતુરી લખાણ કરવાનો આરોપ મુકવામાં આવ્યો છે તે
વાચતાં તમને એ લખાણો સરકાર સામે લોકોના મગજમાં
ધિક્કાર તથા તુલકારની વાગણી ઉત્પન્ન કરવા માટે કરવામાં
આવેલાં લાગે તો તમને વધુ લખાણો વાંચવાની જરૂર નથી.
એટલાંજ લખાણ ઉપરથી આરોપીને ધિક્કાર ઉત્પન્ન કરવાની
નેમ હતી એવું તમે અનુમાન જોવી શકશો.

તરજુમા સામે લેવાયેલો વાંધો.

લખાણમાં આવેલાં વાક્યો વહેરેનો તમે મધારણ અર્થ
ઉઠાવજો આરોપીએ પોતે તો પોતાના લખાણના કરવામાં અ
વેલા તરજુમા વીશે ફરિયાદ ફીધી હતી. પણ મી. નેશીને
ઉલટપાલટ તપાસ માટે આરોપી સન્મુખ રજુ કરવામાં આવ્યા
હતા, ત્યારે તેઓના જવાબથી તેઓમાટે તમારાં મગજમાં કેવો
ખ્યાલ ઉપજ્યો હતો. મને તો લાગે છે કે તેઓએ કાંઈ પણ

પક્ષપાતી વગર બુઘાની આપી. તથા મરાડી લાખામાં પુરવીજી
 હોય તેવું પાણી જતાવું હતું. તેઓએ જરાખર બીથાર કરી જ
 વાળો આપ્યા હતા. વળી આ વાત યાદ રાખવાની છેકે તર
 બુમો મીં બેશીએ નહીં પણ આ કોર્ટના તરબુમો કરનાર
 દુબાખાએ કીધો હતો. તે બે પોતાનું કામ સારી રીતે કરી શકતા
 નહીં હોય તો તેને એ બોધા ઉપર ઝાંઝોવાર રહેવામાં દેવામાં
 નહીં આવે તેટલો પણ તમારે ખ્યાલ રાખવો બેઠો છે. આ
 કોર્ટમાં તેઓ તરફથી કરવામાં આવેલો તરબુમો હુમેશા જરા
 તરીકે સ્વીકારમાં આવતો રહ્યો છે. તરબુમો કરનારને પોતા
 સામે દુશ્મની હોય એવું આરોપીએ કહ્યું નથી. ત્યારે તેઓ
 તરફથી ગોલોનો મચરડી મરડીને તરબુમો કરવામાં આવ્યો છે.
 એવું આરોપી શા ઉપરથી કહે છે? મીં બેશીએ પોતે. તો
 તરબુમોમાં જ્યાં બુલ જેવું લાગ્યું ત્યાં તેવગર, આનાકાથીએ
 કબુલ કીધું છે. માણસ બુલ કરે એ બનવા નોગ છે. અને તે
 સુજબ સત્તાવાર તરબુમોમાં પણ બુલ આવે. તે બુલ કોઈપણ
 માફીની ઉલટપાલટ તપાસ કરી આરોપી બતાવી શકે. મીં
 બેશીને મીં કબીનની સહી પુરવાર કરવા માટે લાવવામાં આ
 વ્યા હતા. તેઓને એડવોકેટ-જનરલે વગર જરૂરે સ્વાલ પુછ્યો
 હતો કે તરબુમો ખરો છે. કે? પણ તરબુમો સત્તાવાર હો
 વાથી તે ખરોજ તરીકે માની લેવો બેઠો હતો.

મીં તીલકે પોતે મીં બેશીની ઉલટ પાલટ તપાસ
 હતી, જેમાં મીં બેશીએ નજીવી બુલો શીવાય તર

માં ખર તરીકે બતાવી આપ્યો હતો. પણ તે છતાં મીં તી
કે જે પોતાના અર્થ જણાવ્યું છે તે સત્તાવાર તરજુમાને બ
કે આપણે સ્વીકારીશું. મેં પોતે કેટલાક બોલો મીં તીલકના
જાણ્યા મુજબ સ્વીકાર્યા છે. નામદાર જગજે અત્રે એવાસ થયા
‘ધ બોલો ટાંકી બતાવ્યા હતા. હવે તરજુમા સામે આરોપી
ધો લે છે ત્યારે આરોપીએ રજુ કીધેલો પોતાનો તરજુમા
વો અને તે ઉપરથી આરોપીનાં લખાણનાં સંબંધમાં અનુ
ભવે એ. લખાણ ઉપર ધ્યાન આપતાં જુદા આસપાસના
ભોજો તથા “કેસરી” પત્રના વાંચનારાઓને ધ્યાનમાં રાખજો.

એકવીશ કેલાક અને દસ મીનીટનો ખુલાસો.

મીં તીલકે જણાવ્યું કે તેઓના પત્રોનો ફેલાવો હિંદી
ત્રોમાં સર્વેથી વધુ છે. આ પત્રો મરાઠી ભાષામાં પ્રવીણ એ
વીદ્વાનો તથા કેળવણેલા માણસો વાંચતાં હોવા ભેદજો તે
જ જેઓ પોતાને માટે અનુમાન ખેંચવાની સાંસ્કૃતિક મજા ન
ઈ ધરાવતા હોય રાજ્યદ્વારી બાબતો સમતા નહિ હોય
થા તેઓ પણ વાંચતાં હોવા ભેદજો. હવે તમે
ત્યાર કદો કે “કેસરી” પત્ર વાંચનારાઓની જે મોટી
જાણ્યા તે વાંચે છે. તેના મગજ ઉપર એ તકરારી
ખાણો વાંચ્યાથી કેવી અસર થવી ભેદજો? વળી
મા વાત પણ ધ્યાનમાં રાખજો કે એ પત્રનાં નાં ...
મને જે કેલાક અને દસ મીનીટ મુધી આ

એ લખાણનો ખુલાસો આપ્યો છે તેવો લાભ કાંઈ મળતો નથી. લખનારની નેમ, ઇરાદા, કાયદા, લખાણ ખર્ચ કે નહીં તે વગેરેના મંળાંધમાં અત્રે બંને બાજુ તરફથી ઘણું બાધાયું છે કાયદા મુજબ લખાણના ઉઠતા અર્થો ઉપરથી આ આરોપીના ઇરાદાનું અનુમાન ઉપજાવી શકાય છે, જે લોકો માટે લખાણ કરવામાં આવ્યું હોય તે લોકો શું સમજે તે ઉપર આરોપીના ઇરાદાનું અનુમાન કરતી વેળા તમને ધ્યાન આપવાનું છે.

હવે આપણે અત્રે ગેઠલાઓ આરોપીના લખાણથી ધિક્કાર વગેરેની લાગણી લોકોમાં ઉદ્દેરાઈ છે અથવા એવી લાગણી ઉદ્દેશવાની આરોપીએ કોશેશ કીધી છે કે નહિ તે કેમ પુરવાર કરી શકિયે ? તમો સો જણાને બોલાવો તેઓ કહેશે કે અમારા મગજમાં લખાણ વાચ્યાથી ધિક્કાર ઉત્પન્ન થયો નથી પણ અમો લખાણને માત્ર લખાણની લાગણીથી જોઈએ. બીજા સો કહેશે કે લખાણ વાંચ્યાથી અમારા મગજમાં ધિક્કાર ઉત્પન્ન થયો છે આથી ખર્ચ અનુમાન લખાણ વાચ્યા પછી તે ધિક્કાર તથા બેવફાદારી ઉત્પન્ન કરવા જેવું તમને લાગે છે કે કેમ તે ઉપરથી તમો ચોતેજ વધારે સારી રીતે કહી શકો. લખાણની ભાષા અંગ્રેજી અંગ્રેજી ઉત્પન્ન કરે તેવી છે કે કેમ ? તે ઉપર તમો વિચાર કરો, અને તે પછી ચુકાદો આપો.

સત્યાગ્રાહીઓ તરફ માનની નજરથી નહીં

જોવાનું પડી શકે.

એક ચીજ તમો ધ્યાનમાં રાખજો. તોફાન, ગડગડ,

શાતી, ખુન વગેરે જેવા ગનાવો મતાવાળાઓ શેઠેરમા
તી બળવવા માટે જોખમદાર છે તેઓ તરફ તુચ્છકાર તથા
કારની લાગણીથી જોવામા નહી આવતુ હોય તો ઘણીજ
જા બનવા પામે.

જો સરકાર માટે, તેમજ ણીજાઓના બાન, માલ મી
કતના હુકમો માટે લોકોમાન ધગવતાં હોય તો ગડબડ, તો
ન જોખમ ફેકવાના બનાવો વગેરે કાઈ બનવા પામે નહી.

કહુ છે કે કાયદો કાઈ કહેતો નથી કે 'કેશેશ ફતેહુમ દ
નીજ જોઈએ, મીં તીલક તો આગળ વધી તમે જુરીના
હથોળે કુતુ જે કે કાયદો ગમે એવો હોય તો પણ તમે
પરી તથા કાયદાની વચે ઉભા રહી છાપાના છુટાપણાનો બ
પવ કળે પણ આપણને ખુદ કાયદો મજબ છે કે નહી ને
પણે કામ નથી દેશના કાયદાને તો મર્વેએ તે આમે માણ
અથવા વગર ગુપચુપ સ્વીકારવો જોઈએ. એક શખ્તનો નેમ
મે એવી પ્રમાણીક હોય તે છતા તેણે કાયદાનું ઉલ્લંઘન ક
તુ જોડતુ નથી માણમ' હમેશા કોઈ નેમ ધ્યાનમા
પણી કામ કરે છે. કેટલાક દાખલાઓના નેમ અપ્રમાણીક હોય
તથા કેટલાક દાખલાઓમા નેમ કવી રીતે રાખવામા આવી
તે શકમદ જણાય પણ તેમને નેમ સાચે કામ નથી તેમને
માલી આરોપો માથે લાન છે કેટલીક વેળા ખરી વાતને એવા
મદથી નાખવામા આવે છે કે જેથી ખરેખર ઘરાદો ગણી પેરી
રખાવુ લખવામા અવ્યુ હોય તેથી લખાણ વધ જેરી બને છે

અકબાડયે શરૂઆતનું લખાણ લખવામાં આવ્યું છે, ત્યારે લખાણ એકદમ પુખ્ત વીચાર વગર લખવામાં આવેલું : ગણાય કે ? એવું તમે બે ગણો તો આરોપીને તેનો લાભ આપો.

પોતાના બચાવમાં લખાણકીધેલું ક્યારે ગણાય ? આરોપીએ કહ્યું છે કે મેં સ્વબચાવમાં આ લખાણ લખ્યું છે, જે કોઈ એક શખ્સ બીજા શખ્સનું નાક એટલે તો તે બીજા શખ્સ નાક ખેંચનારને મુકી મારે તો તેણે સ્વબચાવમાં કામ કીધેલું ગણી શકાય. પણ પોતાનું નાક ખેંચનારને બદલે કોઈ તરાઈને માથાસને તે મુકી લગાવી કહાડે તો પોતાના સ્વબચાવમાં તેણે મુકી લગાવેલી કેવી રીતે કહી શકાય ? એજ મુજબ અગ્રેજી પત્રોએ કીધેલાં લખાણથી આરોપીએ પોતાને ગુસ્સો ઉપજેલો તથા તે ઉપરથી પોતાના બચાવમાં લખાણ કીધેલું જણાવ્યું છે. પણ આ લખાણમાં તેઓએ શું કીધું છે ? શું એ અગ્રેજી પત્રો સામે તેઓએ હુમલો કીધો છે ? નહીં તેઓએ તો સરકાર સામે હુમલો કીધો છે. મારું આ બધું કહેલું તમે બધું સ્વીકારી તેજ મુજબ ચુકાદો લેવો. જેમ હું કંઈ તમને કહેતો તથી. તમારે જોઈએ તો તમે મરંદી તદ્દન જુદા પડો અને તમારા વીચાર ગુલા હોય તો તમારા વીચારને પેટેલી અંગત આપો તથા તે મુજબનો ચુકાદો આ

હું તમારા ચુકાદાને આધારે છું. આરોપી તરફથી થ
 ખતો તમો સન્મુખ લાવવામાં આવી હતી તથા ઘણા
 જેવા ફકરાઓ વાંચવામાં આવ્યા હતા. આરોપીએ
 લખાણો તરફ દીલસોઈ બતાવવાનું કામ ગેર
 હરેલું હતું પણ તેથી આરોપી સામે એક
 મો મત પાંધી દેતા ના. આરોપીએ જણાવ્યું છે કે પીત્ત
 લખ્યું તે મુજબ મેં પણ લખ્યું હતું. પણ પીત્તએ સાથે
 ને કાંઈ કામ નથી, આરોપીનું લખાણ કેવું છે તેજ ફકત
 ને જોવાનું છે. આરોપી કહે છે કે હું પ્રજાના લાલ મારે
 સામે રાજબંધારણને અનુસરતી રીતે જોડી રીતે લડત
 માં હતો. તમને આરોપીનું આ કહેવું ખડું લાગે તો તેનો
 આરોપીને આપજો. બોમ્બેનાં લખાણના સંગ્રહમાં કહેવા
 રૂ નથી કે બોમ્બે દેંકવાનો બનાવ ધિક્કાર હરેલો તથા
 રા છે. ખુની એકને, જ્યારે બોમ્બે દબ્બતને મારે છે. આ
 તરફ મરવેએ કમકમાટી જોવાનું છે. તમને લાગે કે
 ભતમાં આરોપીનું લખાણ ઘટતી રીતે લખવામાં આવ્યું
 આરોપીને છોડી મુકજો. વાંચનારાઓનાં મન ઉપર આ
 ખુની અમર દેવી થવી જોઈએ તે ઉપર તમે ત્રિચાક કરો
 રી કહે છે કે રાજદારી બાજુની આરવણી કેરનાગઓનાં
 દેંકવાના બનાવમાં હાથ હતા એવું અમે જાણ
 રતાં હતા તેથી તેને મુક્તિ ઉપજ્યો હતો પણ તેની
 આપણને કામ નથી. બોમ્બેનો લેદ. અમની દેતવર્ત

આપણે આપણાં જીવનમાં મુશ્કેલી, રતાસ, રથાં, જે-વું અન્ય
 જે-વું નેમથી જ માટે કહેવું જોઈએ.
 જે-વું જોવાં આણે છે વર્તમાન પત્રો કરે છે.
 જે-વું દેશને એક શ્રાવ્ય પમાન છે.
 તમને સજા કરવી વ તો મને ધણી દલગીરી ઉપજે
 કહેવું જોઈએ કે દુઝાય જુરી તમને અપરાધી જ
 જે-વું દેવી સમીત કરવી તે સ્વાસ્થ ઉપર મેં પુ
 ને જાણીરાખી વીચાર્યો છે અને છેવટે હું તમને
 અપરાધી માનું છું તે મન જાણી જીતે તો અપરાધી
 રહી જ ગણાયો. હું જે સજા કરવા મગુ છું તેથી જ
 તમને કહી રાતો નથી હું ધારું છું કે ત
 સિવનિ ધવતારા માણુગને જે સજા હું કરવા માગુ
 સજાથી કાયદાની નેમ પુરેપુરી જળવાયે

મજા

તમાની વગ તથા આનુગાનુના મનોજો આનમા
 મને એમ જાગે છે કે દેશના ભાગો મટે તથા લોક
 તમને દેશમાંથી થોડે વખત દુર ખનેડવા
 અને તેટલ ગાંઠે તમાર પડેલા જે ગપરાયે મટે
 તથા તથા વર્ષના દેશની જાતની મનસુખ તમા આવે જે
 તમને ૭ વર્ષ મટે દેશનીકાલ કન્યામા આવે છે અને
 તમને ૭ વર્ષ મટે તમને રૂ. ૧૦૦૦ નો દડ કરવા
 તથા આદેશ પડેલા જેલવામા આવે છે

ખાણો કરવા કાયદેસર છે, તો તેઓને માટે હું
હીંગ કે તેઓ કોઈ કોઈ ગયેલાં ભેળના માણસો
નેમળે. તમે કરેલાં લખાણો શું દેખાડે છે ? તેમા
શુભરવાની ભલામણ કરવામા આવી છે, ખુન
કામ તરફ તેમા સંતોષ દેખાડવામા આવ્યો છે
નહી પણ બોમ્બ ફેંકી કરવામા આવતા કરપીણ અને હી
ખુનો માટે પણ સંતોષ તમારા લખાણોમાં દેખા
આવ્યો છે એટલેથી ન અટકતા બોમ્બ જેવી ચીજ
આવી તે બનાવને તમે એવી રીતે વધાવી લીધો છે કે
હીદનાં ભલા માટે કેવી એક ચીજ પેદા થય હોય !

મે ઉપર કહ્યું તેમ જો કોઈ એમ ધારે કે
ચાળવણી કરતી વખતે બોમ્બ જેવા ખાનાખરાબીના
ચારો ઉપયોગમાં લેવા તે કાયદેસર છે તો તેઓની મગજ
માટે હું એટલુંજ કહીશ કે તેવા માણસો કોહલા
હોવા નેમળે. અને તમે તે મળધે લખેલા લખાણો પણ
કોઈ કાયદેસર કરાવે તો તેઓની પણ મગજ શક્તિ
ગયેલી હોવી નેમળે.

છેલ્લા દશ વરસમાં રાજ્ય કરતી કોમ તરફનો ત
ધિક્કાર જોઈો થયો નથી, અને તમે કરેલાં લખાણો તમે
છો તેમ જાણીની ધીક વખતે કરવામાં આવ્યાં નથી, પણ
અગ્રેજીઓના કરવામા આવેલા પેવા કરપીણ અને
જ્ઞાના ખુન પાત્રી એક યજ્ઞવાડીયું રહીને તમે તે લખાણો

જેવેલ તેમને માનવી તરફ જ્યારે આવે અને
 - એ - વધારે તે મના કરવા માથ કહેવા તારે પણ આવ
 ૨. જ્યારે તારા અને તે પછી જે કા રાત્રે નુનદો આપવા પછી
 ૧૨૬. તે મનીના લેદા થી ખસાવ મળા હતા

સુકાદા સામે આસંતોય.

૧૦ તી ૧૩. અંમેનાં થયેલા નુકાદાના ખર્ચ પીઠે દીવન
 તારે મનામાં આપ્યા મુજબ સહેમમાં તારાની અંપે કેસાં જા
 રવા હતા અને તેમાં મોટા નાસા ૧૫ લેખે બતાવવાને માટે જે
 પેટાનો પે-૧૨ થી કયાં લેતો તથા જેમ જેમ વાપર જતોગમે
 તેમ તે રહતો, અમાધારણુ મળીરૂપ લેવુ સહ કહ્યું હતું.

શ્રી " વિદ્યા વિજય " પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.

જેની અંદર છાપવાનું કામ ગુજરાતી, અંગ્રેજી, મરાઠી સંસ્કૃત,
 મની વીગેરે વીગેરે ટાઇપોથી માળી, પુસ્તકો, પ્રકીર્ણાતનામાં
 રાખાવવા કારમ, માનપત્ર, કહેત્રી, સાહા સીકુંઓ, વીઝીટીંગ
 કાર્ડ, મેમેકાર્ડ, શીરનામાનાં કાર્ડ કવર, અપીલો, જોગવર્ડ, વીગેરે
 તમા બહાન ગામના હુશિયાર કપોઝીટર તાખી માનપત્ર સાદે
 વાનુ, અને મુદતર કરી આપવામાં આવે છે સોંપી ખાતી કરે.
 પ્રકાશક ગીગાભાઈ શાહ, સાવનગર.